మొదటి ముద్రణము ౧౦౦౦

ఆంధ్రగ్రంథాలయ ముద్రాశాల, బెజవాడ

రసతరంగిణి

రాజపోషకులు:

చిరంజీవి క్రొత్త వెంకటేశ్వరరావు, సంగంజాగర్లమూడి

వేనుడు : రాజు

గౌతముడు : చెలికాడు

అంగరాజు : తండ్రి

పృథువు : మొదట చెల్లెలు, పిదప తమ్ముడు

కాషీతకుడు : సేవకుడు

ద్యాషీతకుడు : సేవకుడు

వినీతభట్టు : వంది

శ్రీధరభట్టు : కుర్రవంది

వినీతభట్టునల్లుడు

కాలభట్టు : ముసలిభట్టు

ఒక బ్రాహ్మణుడు

భూదేవి : వసుంధర

వినీతభట్టుముసలివియ్యపురాలు

వినీతభట్టుకూతురు [చూలాలు]

అంకితము

శ్రీ బెల్లంకొండ కనకాంబా రాఘవరాయ దంపతులకు:

ఎన్నఁగ నీతి కొంచెపడినీకలివేళల దివ్యశీలసం
పన్నులె దైవతంబులని మాటికిమాటికి మిమ్ము దేవతా
సన్నమనోజ్ఞమూర్తులఁ బ్రశంసయొనర్తును లోనలోన, నేఁ
డన్నతి యంకితంబునకునై బయలందిన దిట్లు దివ్యమై!

సతతరసోద్గతిన్ దెనుఁగుజాతి రసజ్ఞత చావదేని నీ
కృతి చిరకాలజీవినగుఁ గేవలమప్పటిదాక, మీరు కీ
రితి నవకంబు గ్రొత్త సవరించిన మోహనమోహనంబు లా
కృతు లెసలారి బ్రాహ్మి చిఱుగేలికి జంటశుకంబు లౌదురున్!

మీయెడ నాయెడందగొన మేళ్లొరసెన్ మఱి లోకులందు లో
తై యువ మూరుకొంచుఁ దఱుచై జలలూరిన ప్రేమగౌరవ
శ్రీ, యది యీ నవాకృతివరించి కృతింబలెవచ్చి యాశశి
స్థాయిగ లేఁతవెన్నెలలచాలున సేవలుపట్టు మీదెసన్!

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

౪౯ పుట ౪౧వ పుట. తరువాత వరుసగానే.

నాంది

శ్రీనిత్యమోక్షలక్ష్మీనాథుఁ డగుటచే నెపుడు సంసృతిబాధ నెఱుఁగలేఁడు
ఇంద్రియాతీతనిత్యేచ్ఛుఁడై తగుటచే నీ శరీరులదుఃఖ మెంచలేడు
ఆద్యంతరహితకాలాకృతి యగుటచేఁ దత్కాలజనితసంతప్తి కనఁడు
పరిధూతకర్మవాగురుఁడౌటచేఁ గర్మవృత జంతుతత్క్లేశవిధి తలఁచఁడు
దిఙ్మనఃకాలమూర్తి
మనోజ్ఞనాజ్ఞహితలవిలిప్తతా భ్రాంతిశృన్మహాస్సు
వేదవేదాంతములయందె వెలుఁగు వెలుఁగు
మలఁగు చీఁకటిదారులఁ దొలఁచుఁగాక !

[నాంద్యంతమున కుశీలవుఁడు ప్రవేశించి]

ఏమోయి ! లవంగికా ! ఇట్లు వత్తువా ?

మారిషుఁడు : [ప్రవేశించి] బావా! నీ వెర్రి నీకు వదలదు.

కుశీలవుఁడు : ఇది బాగున్నది, నేను నిన్నుఁ బిలచితినా ? నా భార్యను నేను పిలుచుకొంటిని

మారిషుఁడు : చాలుగాని యూరకుండవయ్యా! నీఛాందసము పోనిచ్చితివికావు. నాంది ప్రస్తావనలు మాకు వలదో యను చుండఁగా నీ వవి మానెత్తినఁ గుక్కెద వెందులకు ? ఇప్పటి మా సభాసదులకు నీప్రాఁతగోల యక్కఱలేదు. ఈస్వగతములు దీర్ఘోపన్యాసములు గల నాటకము లాధునికులకు రుచించవని చెప్పినను వినక యీ నాటకము నాడుటకు మాచేత ముక్కు పట్టించితివి. దానికొప్పుకోఁగా నిప్పుడు ప్రస్తావనకు లవంగిక రావలయుఁగాఁబోలు

కుశీలవుఁడు : ఆడుఁకొనుడోయి! మీయిష్టము వచ్చిన ట్లాడుకొనుఁడు, నాకెందుకు? నేను పోవుచున్నాను. [నిష్క్రమించును]

మారిషుఁడు : ఇది వరుస. మాయింట నొకరిమాట యొకరికి గిట్టుటలేదు. మా బావ పూర్వపద్ధతులలో మహార్థమున్న దనును. మా కాయర్థము లేమియుఁ గనిపించుటలేదు. ఆయన మమ్ము సంస్కారరహితులనును. మాలోఁ గొంద ఱాయన నల్లరిచేయుదురు. ఏది యెట్లైనను నష్టము లేదు కాని మా చెల్లెలు లవఁగిక మా బావ యెంత చెప్పిన నంత. ఈ కొంచెమున కేయిప్పుడేదో విఱుచుకొని నా నెత్తినఁ బడును

[కుశీలవుని జేతఁ గొని తెచ్చుచు లవంగిక ప్రవేశించి]

లవంగిక : అన్నా! నీ కంతకన్న నంతకన్న మతిపోవుచున్నది. సూత్రధారుఁ డనగా నీతో నేమని చెప్పితిని? ఆయన సాక్షాన్నారాయణుఁడు. అపరభరతముని. భరతమునిగోడే తెలియని నీకు భరతముని యనినచో లెక్కయా! కనీస మీనాటకమునకు సంబంధించినంతవరకైన నీవు మాట్లాడకుండ నుండవలయును

మారిషుఁడు : ఈసంగతి నాకుఁ దెలియదూ? తెలియును. బావా! ఇంక నేమి? కానీ!

లవంగిక : అన్నా! నీ కిష్టము లేనిచో మేము వెడలిపోయెదము. నీవు మీ బావగారి నేమనినను నేనూరకుండునది లేదు.

మారిషుఁడు : అసలు నీ మూలముగాఁ గా దిదంతయు?

[నిష్క్రమించును]

లవంగిక : మీరుకూడ వయసుచేతఁ జిన్నవారేకదా? మీరు కూడ వారితోఁ గలసియుండరాదా? వా రందఱు నాటకకళ వృద్ధిపొందుచున్నదందురు. మీ రేల యొప్పుకొనరాదు?

కుశీలవుఁడు : ఈ సమాధానము నీతో నిదివరకే చెప్పితిని. అది వృద్ధిపొందుటకాదు; ఆత్మవంచన-సామాజికులను వంచించుట. నాటకమునందు రసము పరమార్థవిషయమైనచో వీరి పోకడలు దుష్టములు. నాటక మనఁగా నెవనియిష్టము ప్రకారము వాఁడు తందనాలాడుటయైనచో నాకభ్యంతరములేదు

లవంగిక : అయినచో నాడి చూపించుఁడు

కుశీలవుఁడు : నీవు ముందర పాడి చూపించవలయును

లవంగిక : నేను పాడినచో మీకుఁ బనికిరాదు కదా?

కుశీలవుఁడు : మఱి నీవు హిందూస్తానీ వరుసతో నెవఁడో వ్రాసినపాట పాడెదవాయెను. అది తబలామ్రోఁత హార్మనీ మ్రోఁతలతో సరిపోవును. ఆ రాగములో భావమెప్పుడు అసలుమాటే వినఁబడదు

లవంగిక : నేను వెడలిపోవుచున్నాను [పోఁబోవును]

కుశీలవుఁడు : [పట్టుకొని] నీకంతకోపమెందుకు? నేను నీకు భర్తనుగదా? నీమధ్య నామధ్య నాఱురోజులు వారడి. మన యారవయేట మనకుఁ బెండ్లి చేసిరి. నీవు పదుమూఁడవయేటఁ బెద్దమనిసివైతివి. నాకప్పటికి పెద్దబాలశిక్ష కాలేదు. నీకిప్పుడు పదునెన్మిదవయేఁడు వచ్చినది. అయిదుగురు బిడ్డలతల్లివలె

నున్నావు. నేను నీ చంకబిడ్డవలె నున్నాను. నీవు నాకై యున్నాళ్లెదురుచూచుచుఁ బాతివ్రత్యము నెరపితివి. దానికి నేను కృతజ్ఞుఁడనుగా నుండవలయును గనుక నీవు చెప్పినట్లు చేసెదను. నీ యిష్ట మేమో నీవు చెప్పుము

లవంగిక: పాటలు లేనిచో నాటకము రక్తికట్టదు

కుశీలవుఁడు: ఇది నీ యిష్టము కాదు. మీయన్నను సంతోషపెట్టుట కిట్లు చెప్పుచున్నావు

లవంగిక: ప్రతిదియు నా యిష్టము వచ్చినట్లు చేయుదు ననుటయుఁ జివరకు మీ యిష్టమే జరిగించుటయు

కుశీలవుఁడు: అది నీశీల ప్రభావము. అదిగో! ఇంత పోట్లాడిన మీయన్న గౌతముని భూమిక ధరించి వచ్చుచున్నాఁడు

లవంగిక: అతఁడు మనసులో మీవైపే ...

కుశీలవుఁడు: నా కంతేగా తృప్తి. మీ రందఱు నా మాట విందు రనియే కాని నా కితరమైన యాశ యున్నదా? పెండ్లినాటి కట్నముదగ్గరనుంచియు నిదే

లవంగిక: మీ కెంత చేసినను మెప్పులేదు

కుశీలవుఁడు: ఓసీ! ధర్మము చేయనిచో దోషము. చేసినచో మెప్పులేదు

తెర

మొ ద టి య ం క ము

[రాజాంతఃపురము - సెజ్జపై వేనుఁడు, ద్వారమున గౌతముఁడు]

గౌతముఁడు: నీవు వివాహము చేసికొని ప్రజలకోరిక తీర్పక తప్పదు

వేనుఁడు: ఆ నిలుచుండుట యేమిటి? ఆ చెప్పుట యేమిటి? వచ్చి కూర్చుందువా?

గౌతముఁడు: నీవు చేసికొందువా!

వేనుఁడు: నేను చేసికోను. హఠాత్తుగా వచ్చి నన్నిట్లడిగినచో నేనసలు చేసికోను. నా రాజ్యములో నెవ్వరును వివాహము చేసికోరాదని నేను చెప్పుచుండఁగా నీవు నన్నుఁ జేసికొమ్మందువేమి? గౌతమా, ఈ కృత్రిమ సంయోగములవలన జగమ్ము నాశమగుచున్నది. వివాహమన్న బంధము లేకున్న జారత్వమే లేదుకదా. జారత్వము లేక పాపము లేదు. పాపపుణ్యములు మనము మనకై తెచ్చుకొన్న కట్టుత్రాళ్లు. ఇవి నిత్యము నీకుఁ జెప్పెడి మాటలేకదా! దాని కేమి? నేను నిజముగా వివాహము చేసికొన్నచో నెవరిని చేసికొందునో తెలియునా?

గౌతముఁడు: ఎవరిని?

వేనుఁడు: నిన్ను

గౌతముఁడు: నన్నా! ఎందుకు? సంతానము కనుటకా?

వేనుఁడు: ఎందుకా! ప్రేమించుటకు. నీ సౌందర్యవంతమైన మొగమును జూచి చూచి మోహము పొందుటకు;

నీమనసులో సౌకుమార్యపులోఁతులు తడవి చూచుకొనుటకు. ఆలోఁతులలో నవ్యక్తముగా దాగియున్న నూతన నూతనములైన గానమాధురులను ప్రతిధ్వనింపఁజేయుటకు !

గౌతముఁడు: వివాహముచేసికొనుట సంతానార్థము

వేనుఁడు: సంతానార్థమా వివాహము చేసికొనుట ? ఎంత యనాగరకఫుటూహా ! ఇది ఆస్మృతికర్తలబోధన కావలయును. ఏమి స్మృతికర్తలోయి యీ ఋషులు, చిత్రచిత్రములైన భావములు వ్యాప్తికిఁ దెచ్చినారు. దేశములో స్వతంత్ర భావములు చంపివేసినారుపో

గౌతముఁడు: మఱి వివాహము సంతానార్థమనియేగదా అందరనుకొనుట

వేనుఁడు: వారనుకొనునట్లు చేసిన దీ ఋషులే

గౌతముఁడు: కానిమ్ము, మనము నట్లే యనుకొనినవలనఁ దప్పేమి ?

వేనుఁడు: వారందరు తప్పుత్రోవవెంటఁ బోవుచుండఁగా మనము వారిని సరియైనమార్గమునకుఁ ద్రిప్పవలయును గాని మనముగూడ వారి ననుసరింతుమా ?

గౌతముఁడు: మనది తప్పుత్రోవ యని వారందురు. అప్పుడేమి చెప్పవలయును ?

వేనుఁడు: వారట్లనుటకు వీలులేదు. నేను రాజునుగదా ! వారు నేను చెప్పినట్లే వినవలయును

లక్కరలేదు, స్వాధ్యాయము లక్కరలేదు, స్మృతు లక్కర లేదు, నా కవన్నియుఁ గావలయును

నీ యీ విపరీతసిద్ధాంతములవలన లోక మంతయు సంక్షోభించిపోవుచున్నది

'జన్నంపుఁబొగలచే మిన్నుకప్పుటలేదు ఒక వానయును కురియుటయు లేదు
తొలికోడికూఁతతోఁ దలమున్కిడుటలేదు మనులేఁతపైరు పండుటయు లేదు
తరిలోన సాల్గువేదములు క్రోల్చుటలేదు కొసకర్రి నేల సాగుటయులేదు
అగ్గి వాపులనేయి వానిను వేల్చుటలేదు కూడు సిగ్గులు తొలఁగుటయులేదు

పొలము దున్నుటకై కాపు పోయినంత
జడ్డిగంబున మిడుత పోటొడ్డుచుండె
సాలుపాల్ చిత్త చిత్తగించదును ఱేఁడ !
స్వాతి సాగించదును నీప్రసాద మేమొ ?

ఓహో! నీమూలమున బ్రాహ్మణులకు మెడలలో జందెములు, ఇండ్లలో మూఁడగ్నులు, మొగములలో తేజస్సులు. తట్టలలో ధాన్యములు నిండుకున్నవి. నీవిపరీతసిద్ధాంతములు వ్యాపించుటచేత నిరాహారులైన దేవతలు జార్చు బాష్పములు గూడ మధ్యాహ్నమున సూర్యుని వేఁడికిఁ దపతపలాడి యావిరి యయిపోయి వర్షాభ్రాంతికూడ లేకుండఁ జేయుచున్నవి

వేనుఁడు: నాయనా! గౌతమ! ఇది యేమిటోయి! ప్రాతస్సమయవికసితనవనీరజసదృశములై వెన్నెలవలెఁ జల్లనైన నీకన్నులు నిప్పులు గ్రక్కుచున్న వేల? లీలాబిసకాండములఁ బోలిన నీచేతులినుపగుదియలవలెఁ దిరుగుచున్న వేల? వసంత

కోకిలగొంతువోలె సన్ననై మధురమైన నీకంఠము శ్రవణ కఠోర మగుచున్న దేల ?

చిన్ననాఁటినుండి మనయాత్మలు ఒకచోట నుంచిన రెండు పువ్వుల వాసనవలెఁ గలిసిపోయినవి. ఆ రెండువాసనలను విడఁదీసిన ప్రజ్ఞాశాలి యెవఁడోయి !

తమ్ముఁడా ! ఒక్కసారి నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొనుము

గౌతముఁడు : ఇట్టి యనునయములచేత, నిట్టి ప్రేమ ప్రకటనలచేత మరల నాతలఁపులు నీవు వశపరచుకొనలేవు. ఇన్నాళ్లంధుఁడనై నిసిద్ధాంతములు నిజములని నమ్మితిని. ఆర్య ఋషులు వ్రాసిన వ్రాఁతలు నీవు చదువలేదు. నన్నుఁ జదువనీయలేదు. పైఁగ వారి యూహ లన్నియు తప్పు లందువు

> **తతబహుజన్మలబ్ధసుకృతంబులప్రోవులు, యోగనిష్ఠ ను**
> **గ్రతపము రూపుగొన్న స్మృతికర్తలు మూర్ఖులు; నీ వొకండవు పం**
> **డితుఁడవు; వారివాదములు నిల్వవు; నేలకు ఱేఁడవైన నీ**
> **జతనము మాకు నెల్ల శిరసాపరిధార్యము వేనభూమిపా!**

వేనుఁడు : [కోపము]

గౌతముఁడు : నీకుఁ గోపము వచ్చిన నాకు భయము లేదు. పారాశరికివలె, భార్గవునికివలె, నౌశనసునికివలె నీ వన్న నాకు భయము లేదు. లోకము నీ యూహల ప్రకారము నడచెనేని ప్రళయము రేపే వచ్చును. లోకకంటకములైన యీ యూహలతో నీ యీ సిద్ధాంతములతో జగమెల్ల సంక్షోభించి పోవుచున్నది

వేనుఁడు : ఓరీ! కాక్షీతకా, కాక్షీతక! ఏమిరా తిరుగుఁబాటు? గాతమునితిరుగుబాటునరే! క్షుద్రవందికూడనా ?

కాక్షీతకుఁడు : [ప్రవేశించి] వేనుఁడా! క్షమించుము, క్షమించుము. ఇతఁడెవడో క్షుద్రవంది. ఆర్యవినీతభట్టుని కూఁతురుబిడ్డఁట. రాజధానికి దూరపుఁబల్లెటూరిలో కులవిద్యలో నారితేరి తాతగారిని జూడవచ్చి ఆయనయెరుకలేక విద్యాప్రకాశనలోభమున వచ్చినాఁడు.

[క్షుద్రవందివైపు]

అయ్యా! క్షుద్రవంది! వేనునియనుగ్రహము సంపాదించుము. ఇటు రమ్ము

క్షుద్రవంది : [ప్రవేశించి] జయముజయము వేనధరాధవులకు

వేనుఁడు : వీఁడేమొ యడవిలోనిమృగమువలె నున్నాఁడు. ఓరీ! దుర్మార్గుఁడా! నాయెదుటనే నాయాజ్ఞోల్లంఘనము చేసెదవురా! కాక్షీతకా! నేఁడు రెండుజాములలోపల వీని తలకు వీనిమొండెమునకు నేమి సంబంధము ?

క్షుద్రవంది: [ఏడ్చుచు] ప్రభూ! నావలనఁ దప్పేమి ?

వేనుఁడు : ఓరీ! పసిపశువా! నీతల్లిచనుఁబాలింకను నీపెదవులమీఁద నారలేదు. చండమార్తాండుఁడైన వేనునితో నాటలా నీకు ?

క్షుద్రవంది : అయ్యయ్యో! నాకేమియుఁ దెలియుటలేదు

వేనుఁడు : ఓరీ! నిన్నుఁ బంపించిన ఋషులను బోయి కనుఁగొ

గౌతముఁడు: ఎవరి యిష్టమువచ్చినట్లు వా రూహింతురు. కా దనుటకు మన మెవ్వరము ?

వేనుఁడు: ఎవ్వరము ! నేను రాజును. ప్రజలు సరియైన మార్గమున నడువఁజూచుట నాకు విధి

గౌతముఁడు: నీవు రాజవైన పైని భగవంతుఁ డున్నాఁడు. భగవంతుఁడైన విష్ణువు నెక్కువగాఁ జూతురా మానవులు ? వారలలో నొకఁడైన రాజు నెక్కువగాఁ జూతురా మానవులు ?

వేనుఁడు: అబ్బా ! ఆనుపూర్విగా వచ్చు భావములు కొన్ని మనలను బిశాచములవలెఁ బట్టుకొన్నవి. అవి వదలునట్లు లేవు. మానవలోకమును బంధించివేయు కొన్ని దుర్మార్గపు టూహాలు పాడు స్మృతికర్తలవలనను పురాణకర్తలైన గడ్డపు వారివలనను మనలోఁ బాతుకొనిపోయినవి. అవి వదలినఁగాని మనము బాగుపడము. మానవజాతికి మోక్షము లేదు. ఈ భగవంతుఁడన్న యూహ యేనాఁడు నాటఁబడినదో ?

గౌతముఁడు: భగవంతుఁడే లేఁడా !

వేనుఁడు: ఉన్నాఁడా !

గౌతముఁడు: ఉన్నాఁడు

వేనుఁడు: ఎట్లు

గౌతముఁడు: ఈ ప్రపంచము కార్యము. దీని కర్తఁడు కారణము

వేనుఁడు : ఓరీ! కాషీతకా, కాషీతక! ఏమిరా తిరుగుఁబాటు? గౌతమునితిరుగుబాటుసరే! క్షుద్రవందికూడనా ?

కాషీతకుఁడు : [ప్రవేశించి] వేనుఁడా! క్షమించుము, క్షమించుము. ఇతఁడెవఁడో కుర్రవంది. ఆర్యవినీతభట్టుని కూఁతురుబిడ్డఁట. రాజధానికి దూరపుఁబల్లెటూరిలో కులవిద్యలో నారితేరి తాతగారిని జూడవచ్చి ఆయన యెరుకలేక విద్యాప్రకాశనలోభమున వచ్చినాఁడు.

[కుర్రవందివైపు]

అయ్యా! కుర్రవంది! వేనునియనుగ్రహము సంపాదించుము. ఇటు రమ్ము.

కుర్రవంది : [ప్రవేశించి]జయముజయము వేనధరాధవులకు

వేనుఁడు : వీఁడేమొ యడవిలోనిమృగమువలె నున్నాఁడు. ఓరీ! దుర్మార్గుఁడా! నాయెదుటనే నాయాజ్ఞోల్లంఘనము చేసెదవురా! కాషీతకా! నేఁడు రెండుజాములలోపల వీని తలకు వీనిమొండెమునకు నేమి సంబంధము ?

కుర్రవంది : [ఏడ్చుచు] ప్రభూ! నావలనఁ దప్పేమి ?

వేనుఁడు : ఓరీ! పసిపశువా! నీతల్లిచనుఁబాలింకను నీపెదవులమీఁద నారలేదు. చండమార్తాండుఁడైన వేనునితో నాటలా నీకు ?

కుర్రవంది : అయ్యయ్యో! నాకేమియుఁ దెలియుటలేదు

వేనుఁడు : ఓరీ! నిన్నుఁ బంపించిన ఋషులను బోయి కనుఁగొ

గౌతముఁడు: ఎవరి యిష్టమువచ్చినట్లు వా రూహింతురు. కా దనుటకు మన మెవ్వరము?

వేనుఁడు: ఎవ్వరము! నేను రాజును. ప్రజలు సరియైన మార్గమున నడువఁజూచుట నాకు విధి

గౌతముఁడు: నీవు రాజువైన పైని భగవంతుఁ డున్నాఁడు. భగవంతుఁడైన విష్ణువు నెక్కువగాఁ జూతురా మానవులు? వారలలో నొకఁడైన రాజు నెక్కువగాఁ జూతురా మానవులు?

వేనుఁడు: అబ్బా! ఆనుపూర్విగా వచ్చు భావములు కొన్ని మనలను బిశాచములవలెఁ బట్టుకొన్నవి. అవి వదలునట్లు లేవు. మానవలోకమును బంధించివేయు కొన్ని దుర్మార్గపు టూహాలు పాడు స్మృతికర్తలవలనను పురాణకర్తలైన గడ్డపు వారివలనను మనలోఁ బాతుకొనిపోయినవి. అవి వదలినఁగాని మనము బాగుపడము. మానవజాతికి మోక్షము లేదు. ఈ భగవంతుఁడన్న యూహ యేనాఁడు నాటఁబడినదో?

గౌతముఁడు: భగవంతుఁడే లేఁడా!

వేనుఁడు: ఉన్నాఁడా!

గౌతముఁడు: ఉన్నాఁడు

వేనుఁడు: ఎట్లు

గౌతముఁడు: ఈ ప్రపంచము కార్యము. దీని కర్తఁడు కారణము

వేనుఁడు : ఈ ప్రపంచమే నిత్యము. ఇదియే అన్నిటికిఁ గారణము

గౌతముఁడు : ఇది అస్థిరముగాన నిత్యముకాదు. అందు కని కారణమును గాదు

వేనుఁడు : అట్లయిన నీవు చెప్పు భగవంతునకు వేరే కారణముండవచ్చు

గౌతముఁడు: లేదు. అట్లు కారణమునకుఁ గారణముగానంతు లేకుండపోవును. దాని ననవస్థాదోష మందురు తార్కికులు

వేనుఁడు : ఆ దోషము తార్కికులతోఁ జెప్పుము

ఆ తలుపుదగ్గర నల్లెంతసేపు నిలుచుందువు? నాలుగునాళ్ళ నుండి యెక్కడకుఁ బోతివి? ఇట్లు రా!

గౌతముఁడు : [వచ్చి] ఊఁ!

వేనుఁడు : [ముద్దిడుకొనును]

గౌతముఁడు : కోరికతీర ముద్దిడుకొనుము

వేనుఁడు : ఏమంతదయ!

గౌతముడు : ఇది మన చెలిమికి తుదిచీటి

వేనుఁడు : ఏ మట్లనెదవు ?

గౌతముఁడు : పదిమాట లెందుకు? ఈనాఁటితో నీనామైత్రి అంతమైనది. నీబుద్ధి విపరీతపుఁ ద్రోవలు పోవుచున్నది. నాబుద్ధి సనాతనధర్మము నాశ్రయించుచున్నది. నీకేమొ యజ్ఞము

నుము, తెలియును. కాక్షీతకా! వీని నిటనుండి లాగివేయుము

[కాక్షీతకుఁడు కుర్రవందిని బలవంతముగఁ దీసికొనిపోవును]

వేనుఁడు: వాఁడు చదివిన పద్యములలోని యర్థము బాగుగనే యున్నది. ఉత్తేజితమైన ప్రకృతినుండి రాఁదగిన కవిత్వముగూడ కులక్రమాగతవిద్య యైనదే. ఆహా! దివ్యమైన మానవశక్తుల నన్నిఁటిని కులవిద్య లను సన్నని కృత్రిమపుఁబోదెలలో నొదిగించినారు!

పృథువు: [ప్రవేశించి] అన్నా కాదు - వేనుఁడా!

వేనుఁడు: ఏమి పృథూ! మఱల నీమేనఁ బూవులు లేవు. నీచేతిలోఁ దామరపూవు లేదు. ముంగురులలో మొల్లలమొగ్గలు లేవు. చెవిలో దిరిసెనపూవు లేదు. తలలో మందారము లేదు. మెడలో గోరంటపూలు లేవు. ముంజేతుల దండల మల్లెలు లేవు. పూవులచేత నలంకరింపఁబడని నీసొగను నేను చూడను [కనులు మూసికొనును]

పృథువు: తోఁటలో నొక్కపూవైనను లేకుండఁ గోసి వేయఁబడినవి

వేనుఁడు: ఎవరు కోసిరి?

పృథువు: అంగరాజా పూల నన్నిటినిఁ గోసి తనయొడలెల్ల నలంకరించుకొనిపోయెనఁట

వేనుఁడు: ఆపిచ్చివానికి మఱలఁ దలుపు లెవరు తీసిరి?

పృథువు: కోటతలుపులు వానియంతట నవియే యాయన కేక వినఁబడినంతనే తెరచుకొనుచుండెనఁట

వేనుఁడు : నీ కీకథ యెవరు చెప్పిరి ?

పృథువు : సునీథ చెప్పినది

వేనుఁడు : సునీథ పిచ్చిది

పృథువు : అంగరాజు పిచ్చివాఁడు కాఁడా ?

వేనుఁడు : అంగరాజుపిచ్చి వేరు సునీథపిచ్చి, వేరు

పృథువు : అంగరాజు రాత్రులందు వచ్చుటయేల ?

వేనుఁడు : రాజు రాత్రులందే కదా వచ్చును ?

పృథువు : అంగరాజునకుఁ బిచ్చి యెందుకెత్తినది ?

వేనుఁడు : అంగరాజునకా పిచ్చి పుట్టుకతోనే యున్నది

పృథువు : ఆయన కొన్నాళ్ళు రాజ్యము చేసెనఁటకదా ?

వేనుఁడు : ఆ పిచ్చితోనే రాజ్యము చేసెను

పృథువు : జను లాయనరాజ్యము పొగడుచుందురే ?

వేనుఁడు : ఈ జను లందరు పిచ్చివారు గనుక

పృథువు : అంగరాజు కోయని మందారపుష్ప మొక్కటి యున్నది

వేనుఁడు : అది తెచ్చుకొనకపోతివా ?

పృథువు : ఆపూవును నేను కోయఁబోగా నది నన్ను కోయవద్దన్నది. పూవు మాటాడుట యేమి టని నా కాశ్చర్యమైనది. అయినను నాధ్వని యెవరైనఁ బురుషులు దగ్గరలో నుండి కలిగించిరేమో యని యటునిటు చూచితిని. కాని యెవరు

లేరు. ఇంతలో మరల పూవన్నది: 'నేనే మాట్లాడితిని. ఎందుకంత దిగ్భ్రాంతి పొందెదవు?' అని. 'పూవా! నీ వెట్లు మాట్లాడఁగలిగితివి' అని నే నడిగితిని. అది సమాధానము చెప్పలేదు. మరలఁ గోయఁబోఁగా నది యొక పాటపాడినది. ఆపాటలోని యర్థ మిది. నే నిదివరకే తెగఁగొట్టఁబడిన రాజుతలకాయవలె నెత్తురులో మునిఁగి తేలుచున్నాను. ఇంకను నన్నేల త్రుంచెదవు అని

వేనుఁడు : పృథూ! నీకుఁగూడ పిచ్చియెక్కినది

పృథువు : ఇంకఁ బిచ్చి యెక్కనివాఁడవు నీ వొక్కఁడవు. ఆ తోఁటలోని మందారసుమమువలె నీవొక్కఁడవుమిగిలినావు

వినీతభట్టు : [ప్రవేశించి] వేనుఁడా! నామనుమఁడు కుర్రి వండికి ఆచారము తెలియదు. పిచ్చిరాజు కాలములోని యాచారములే నడచుచున్న వనుకొని వచ్చినాఁడు. వానిని ఋషు లెవ్వరు పంపలేదు. దయయుంచి వానితల నిలుపుము

వేనుఁడు : పృథూ! అంగరాజును నీవు చూచితివా?

పృథువు : నేను చూడలేదు. శ్లథాంగుడు చూచెనఁట. తల యంతయు చీకిరిబాకిరిగా నున్నదఁట. శ్మశానములోని పునుకలు పేరుగా గ్రుచ్చి మెడలో వేసికొనెనఁట. కాళ్లకుఁ జేతులకు బొమికలు కట్టుకొనెనఁట. మొగమునిండ బూదియ రాచుకొని చింపిరిగుడ్డలతోఁ గనంబడెనఁట. వానికి భయము వేసినదఁట

వేనుఁడు : వాఁడు శ్లథాంగుఁడు కాఁడు. శ్లథబుద్ధి

వినీతభట్టు : వేనుఁడా! నీవు రాజ్యమునకు వచ్చినదిమొదలు నే నొక్కసారియైనఁ గైవారము సేయలేదుకదా? నీవుచెప్పిన సిద్ధాంతములే నే నాచరించుచుంటినిగదా, సుఖములోఁ గష్టములో నీతో ముడివెట్టుకుంటినిగదా, మహానందము మరగించిన కవితాసతికి నీళ్లు వదలుకొంటినికదా, కడుపులోఁ జల్ల కదలని నాపూర్వులు చేయు సువృత్తి పరిత్యజించి బడుగునైతినికదా, నాకూఁతునకు వాఁడొక్కఁడు కొడుకు మందారసుమమువంటివాఁడు. వానిమెడ యేల నులిమెదవు?

వేనుఁడు : పృథూ! ముసలిరాజును నేనును జూచితిని. రాతిరి నేను సౌధబహిరంగణమునఁ జల్లనిగాలికై తిరుగులాడుచుండగాఁ దోఁటలో నెవరోతిరుగుచున్నట్లు తోఁచి యచటికిఁ బోతిని. అచటనున్నది అంగరాజు. పూవులుకోయుచున్నాఁడు. అతనియొడలెల్ల బొమికలు కాదు, పూవులు. మెడలోనివి పునుకలుకావు, పెద్దపూగుత్తులు. మొగమునఁ బూసికొన్నది బూడిదకాదు, పూవులదుమ్ము. కాని పృథూ! ఏపూవులు నీవు ధరించిన నీవు త్రిలోకసుందరివలె నుందువో ఆపూవు లతఁడు ధరించినఁ బెద్దవికారభూతమువలె నున్నాఁడు

పృథువు : నీ వాతనిఁ బూవులు కోయవద్దని యడ్డగింపలేదా?

వినీతభట్టు : ఓయి! వేనుఁడా! ముసలితనమున నా ప్రేగు నెందుకు కోసెదవు. కలకలలాడు మొగముతోఁడి మహాలక్ష్మి నాకన్నకూఁతురు వానితల్లి నిండుచందురునిబోలుమొగమున

నమంగళబాష్పము లేల కురిపింతువు? పదియావులఁ గట్టివేసిన చావడివలెఁ గలకలలాడు నాగృహము నేల దుఃఖభారముచేత వెలవెలఁబోవునట్లు చేసెదవు? ఇంకొకజన్మమున నీకడుపునఁ బుట్టెదను, వేనుఁడా! పసివాని యీ పిన్నతప్పిదము మన్నింపుము

వేనుఁడు: పృథూ! ఆమందారమున నెన్నిరేకు లున్నవి

పృథు: పదిరేకు లున్నవి.

వేనుఁడు: మన మొక్కొక్కరేకుచొప్పునఁద్రుంచుచువచ్చిన నెన్నిరేకులు తుంచినతరువాత నాపూవు లేకుండఁబోవును?

వినీతభట్టు: అయ్యా! వేనుఁడా! సూర్యుఁడు గగనసౌధమున నడిమిగదికి వచ్చుచున్నాఁడు. ఆ పసివాఁడు పోయిన తరువాత నీ ముసలివాఁడు బ్రదుకఁడు. నా యొడలిలోని నెత్తురు కండలు నరములు మాంసము నంతయు నుడికిపోవుచున్నది. నే నింక బ్రదుకను. రెండుజాము లయినంతనే నామనుమనిమృతి వినవచ్చినంతనే నా ప్రాణము లిందే వదలుదును. ఒక ముసలిప్రాణము నొక పసిప్రాణము నొక్కసారిగా నేల తీసెదవు?

వేనుఁడు: పృథూ! పూవు తుంచినతరువాతఁ బూవు కొంతసేపటికి వాడిపోవునుగదా! అది యెందుచేత?

పృథువు: ప్రాణము పోయినతరువాత దేహము కొంతసేపటికి చీమలుపట్టునుగదా! అది యెందుచేత?

వినీతభట్టు: వేనుఁడా! రెండుజాములైనది. మొగసాలలో గంటలు కొట్టుచున్నారు. నాయాశయుఁ బ్రాణములు నొకే సారి నాగొంతులో నిలిచిపోవునాయేమి?

[తెరలో]

కుర్రవంది నెత్తురుచేత మాధ్యాహ్నికసంధ్యకుఁగూడ నెట్టఁ దనము వచ్చినది

వినీతభట్టు: [పడిపోవును]

వేనుఁడు: పృథూ! నీ వామందారపుష్పము తలకుఁ బెట్టుకొనుము.

పృథువు: వేనా! నీ వీ కుర్రవందితల మొలకుఁ గట్టుకొనుము

తెర

రెండవ యంకము.

రాజాంతఃపురము వేనుఁడు గౌతముఁడు ఇద్దరు
రెండుద్వారములవద్ద

వేనుఁడు: గౌతమా! తిక్క తిరిగినదాయేమి? మఱల వచ్చితివి

గౌతముఁడు: తిక్క నిన్ను వదలిపెట్టినప్పుడే తిరిగినది. ఇప్పుడు వచ్చిన దందుకుకాదు, ఎందుకో చెప్పెదను మొట్టమొదట నామీఁద నీకు స్నేహామేమైన మిగిలియున్న చో నది మొదలంట నాశముచేయుము

వేనుఁడు: ఆపని నా చేతఁగాదు. నీకనులలో నాయందము న్నంతవరకు నే నది చేయలేను. తుమ్మెదలు బారుగా నంచులఁ గూర్చున్న తామరపూవులవంటి నీ ఆకనులు నా కిచ్చివేయుము. నీమీఁద నాకుఁ గల స్నేహము నీకిచ్చివేసెదను

గౌతముఁడు: నీ వేమొ సౌందర్యపిపాసివలె కనిపించెదవు కాని నీకు నిజమైన సౌందర్యజ్ఞానమే లేదు. మానిసిసౌందర్యము కన్నులలోఁ జేతులలో మొగములో నుండదు. అతని యాత్మలో నుండును. పూవులయందము దానిరెక్కలలో దానియాకృతిలో దానివాసనలో నుండదు. దానిసృష్టిలో నుండును. నీవంటి మిథ్యాసౌందర్యవాదులు పైమెరుపులు చూచి భ్రమసిపోదురు

వేనుఁడు: సౌందర్యము నేత్రములచేతఁ దెలిసికొనఁదగినది. అందుచేత నీవాదము తప్పు

గౌతముఁడు: కాదు కాదు. అది మనస్సుచేతఁ దెలిసికొనఁ దగినది. అందుచేత నావాదమే మంచిది

వేనుఁడు: అయినచో నామనస్సు నా కన్నుచూచినదాని నొప్పుకొనుచున్నది

గౌతముఁడు: వేనా! అట్లు కాదు. నీమనస్సు నీకంటికి కధీనమైపోయినది. మనస్సును వివేకవంతము చేసికొని కంటిని మనస్సు చెప్పినట్లు వినిపించుము

వేనుఁడు: తమ్ముఁడా! ఈవేదాంత మెచట నేర్చితివి? ఇటు రమ్ము. తల అట్లు చేయించితివేమి?

గౌతముఁడు: మ్లేచ్ఛులవలె నిన్నుఁ జూచి పెంచిన జుట్టు తీయించి గోష్పాదమంత యుంచితిని

వేనుఁడు: మాడుపట్టున జుట్టున్నచో నది శిరస్సును రక్షించును

గౌతముఁడు: ముడికిరాని కేశములు శిరస్సున నుండరాదు. వానినుండి యోగశక్తి మనకుఁ దెలియకుండఁబోవును

వేనుఁడు: యోగ మనఁగా నేమి?

గౌతముఁడు: జీవాత్మ పరమాత్మతో సంధించుటకుఁ జేయు సాధన

వేనుఁడు : అయినచో నది పరమాత్మ యొప్పుకొనిన సాధనయా, లేక ఒప్పుకోనిదా ?

గౌతముఁడు : నీమాట నా కర్థము కాలేదు

వేనుఁడు : ఆపరమాత్మను నేను. లోకమంతయు జీవాత్మ. రాజు పరమాత్మ. కావున నన్నుఁ బొందుటకు నీ కాసాధనయే యక్కర లేదు

గౌతముఁడు : ఓయీ ! నీకు ఋషులమహాత్త్వ మింకను దెలియలేదు

ఒకఁడు కోపించి పెంకకుఁ బెంకయై లోక మెత్రిచిన నహుషుని విద్రిచినాఁడు
ఒకఁడు నిశ్చలుఁడై మహామూర్తి తన దైనయోగయష్టికి సరితూగినాఁడు
ఒకఁడు ముక్కంటిసాటికి తిరస్కృతి హసన్మతి కొలఁగన్నుకన్పరచినాఁడు
ఒకఁడు విప్పినకంటిసెకలయంచులను దుర్మతిసాగరులసంఖ్య మాడ్చినాఁడు

వారనఁగ నేమి యని ? తప్పివచ్చెనేని
ఒక్కయెడఁ ద్రిమూర్తులకైన దిక్కులేదు;
అముదపుగింజ నింకొకయాముదంపు
గింజతో నొక్కినట్లు నొక్కుదురుసుమ్మ !

వేనుఁడు : గౌతమా ! ఆకోప మంతయు నెవరిమీఁద ?

గౌతముఁడు : ఎవఁడు పురాఋషుల మహాదివ్యమార్గములందు గాళ్ళుతగిలినగొడ్లు పొలిమేరలు త్రొక్కినట్లు త్రొక్కుచున్నాఁడో వానిమీఁద

వేనుఁడు : వాఁడు నే ననియా నీయూహ ?

గౌతముఁడు: అవును, నీవనియే నాయూహ! నీ వొకటి చేసి యొకటి చేయలేదా? నిత్యమై మహాదివ్యమైన మతమును నాశనము చేసితివి? ఏ యాచారములు దేశమునందు నిలిచి యుండినచోఁ బేద మొదలు ధనవంతునివరకు సుఖముగా బ్రదుకుదురో ఆయాచారములు మూలముట్టుగఁ బెల్లగించితివి. వేదములు పౌరుషేయము లంటివి. వానికి సంప్రదాయసిద్ధములైన మాయర్థములు కావని నీవు క్రొత్తయర్థములు చెప్పించితివి. నీ మూలమున వేదములు వేదాంగములు మూలఁబడినవి. కృతకవిద్యలు బయలుదేరినవి. అట్లుకాదన్నవారిని నీయనుయాయులచేత వెనుకనుండి గేలికొట్టించుచుంటివి? నీవుచేసిన దింతయుని చెప్పుట కున్నదా? ఇదిగో, నీ వింత చేసితివి. ఈకోపమంతయు నీమీఁదనే? తెలిసినదా?

వేనుఁడు: తెలిసినది. కాని ఋషులమార్గమందు నే నెందులకు నడువవలయును. ఆ ఋషులకువలె నాకుమాత్రము శరీరావయవములు లేవా, వారికివలె నాకు మనస్సులేదా? వారివలె నే నూహింపలేనా? నాయూహను నామనస్సును నన్నుఁగాదని యెవరినో నే నేల యనుసరించవలయును? నా యంతరాత్మ చెప్పినట్లు నేను నడచుకొందును. నేను రాజుగాన నాప్రజలచే నట్లు నడిపింతును

గౌతముఁడు: నీయంతరాత్మకు ఋషులయంతరాత్మకు భేదమున్నది. వారియంతరాత్మ తపస్సుచే యోగాగ్నిచేఁ దప్తమై శరీరవాంఛలను దాఁటి యింద్రియాతీతమైన జ్ఞానమును

గడించుకొన్నది. వారియంతరాత్మ యాథార్థ్యమునే చూడఁ గలుగును. అపరిపక్వమై యింద్రియవశమైన నీమనస్సు నీకంత రాత్మభ్రాంతి కల్పించి నిన్ను దుష్టపథముల నడిపించుచున్నది. ఓహోయి! వేనరాజా! అంతరాత్మ యంతరాత్మ యనెదవు. ఎవరియంతరాత్మప్రకారము వారుగా సర్వమానవులు చరింతురేని నీ రాజత్వము నేఁటితో లేదు. సర్వజంతువులు చరించునేని మనుజునియెక్కువయేమి? అట్లయినచోఁ గుమారులు తండ్రులమాటలు విని చదువరు. ప్రజలు రాజుమాట వినరు. ఎవరిత్రోవ వారిది. లోకమునందు మిగులునది సర్వనాశము కాదు. నేను రాజును. నామాట యందరు వినవలె నందువు. రాజనగా నేమి? అతనికి సైన్యము లున్నవి. విననివానినిఁ జంపెద ననును. ఎక్కువ సైన్య ముండుట వివేకమా? లోకమును బాలించునది పశుబలముచేతనా? ఆత్మబలముచేతనా? పశుబల మన్నచో లోకమున నొక నియతి లేదు. దుర్బలునకు రక్షలేదు. ఆత్మబల మన్నచో నందఱకు రక్షయున్నది. అప్పుడు నీమార్గమునకన్న ఋషులమార్గము సమాదరణీయ మగుచున్నది

వేనుఁడు: నాయంతరాత్మ యంతరాత్మ కాదనుచున్నావు

గౌతముఁడు: అది యింద్రియాధీనమైన మనస్సునం దంత రాత్మభ్రాంతి

వేనుఁడు: సరే! గెలిచితివి. ఇంక నీఋషులవద్దకు నడువుము

గౌతముఁడు: [ఆలోచించి] నాకన్ను లక్కరలేదా?

వేనుఁడు: [ఆఁగి] తమ్ముఁడా! ఇంక మనమిద్దరము విరోధము లేకుండ నుందము. నిన్న నీవు వెళ్ళిపోయినతరువాత నేను నీకై యెంత దుఃఖించితిని! తెల్లవారలు నాకు నిదురలేదు. మనస్సుసరిగా లేదు. మఱల నీ వీనాఁడు కనంబడినంతనే యంటి బిగువున కింతసేపు వాదించితిని గాని నిన్ను వదలి నే నుండలేను. తమ్ముఁడా! రమ్ము! రమ్ము! వేసంగిలో నెండి కొండలోయలలో దమ్ముకొన్న చెట్లనీడలందు పడాలుకట్టిన చిన్నిసెలయేటినీఁటివలె చల్లనైన నీచేతులు నా మెడకుఁ దగిలించుము. ప్రేమలోఁతు లెదదాక నెఱిఁగియున్న ప్రియురాలి నిశ్చలదృక్కులవలె సూదులతోఁ బొడుచుచున్న నీచూపులు నా చూపులతో మేళవించుము. తెల్లవారువరకు రేకలు బిగిసిన యాకాశమల్లివలె, కాపుసాగను కాని కదలని చవిజంపువోలె నిడివియై తుదవిరిసి సొగసులొలుకు నీనాసాగ్రంబున వెడలు కమ్మనినిశ్వాసములు నా మెడమీఁదఁ బూలమాల కదలినట్లు కదలనిమ్ము

గౌతముఁడు: ఆగు మాగుము

వేనుఁడు: ఎందుకు?

గౌతముఁడు: నీవంటికృత్రిమస్నేహితుని నేనింతవరకు ఎఱుఁగను

వేనుఁడు :—[కోపముతో] ఎందుచేత ?

గౌతముఁడు : స్నేహితుఁడైనవాఁడు తన మిత్రునివద్ద నేదియు దాచరాదుగదా? నిన్న నీవు నాయందుఁ జూపించిన ప్రళయాగ్నివంటికోపము నానుండి యిన్నాళ్లు దాచితివి. నీ వేమి స్నేహితుఁడవు?

వేనుఁడు : గౌతమా! కోపము శత్రువులయందుఁ జూపించునది

గౌతముఁడు : నాయం దది చూపఁబడినదిగాన నేను నీకు శత్రువను

వేనుఁడు : ఓయీ ! అది తాత్కాలికము.

గౌతముఁడు : కాదు, అది నిత్యము. నీకడకు నే నింక రాను. వచ్చినను బద్ధవిరోధి నని నమ్ముము. నీవు నిన్నఁ జూపించిన కోపమునకుఁ బదిరెట్లెక్కువ చూపించుము. నే నది యిప్పు డాగఁగల్గుదును. దీనితో నీవో నేనో తేలవలయును. నీవు సనాతనధర్మము నవలంబివైనఁ గావలయును. నేను నీగతికి కర్తనైనఁ గావలయును

ఇదిగో ? యీ నాచేయి చూచితివా ? ఇది

అతిమనోబుద్ధ్యహంకృతులొపనిషదు
లాత్తగండూషితత్రయీ లౌర్వవహ్ని
గర్భితాంత స్సపస్కులు ఘనులు ఋషులు
కవ్వఁడు విరోధి తద్వ్యథ కర్తినయది

వేనుఁడు : ఓరీ! గౌతముఁడా! నీతల తెగిపోయినది

గౌతముఁడు: వేనా! విజృంభించుము. విజృంభించుము. ఎఱ్ఱ వడి నిప్పులవలెనున్న నీకన్నులలో నిదిగో చూచుచుంటిని. నాకు భీతికొలుపుట లేదు చూచితివా?

వేనుఁడు: కాషీతకా! కాషీతక!

గౌతముఁడు: రాజా! నే నిదిగో పోవుచుంటిని? కాషీతకుని నా వెనుకఁ బంపుము. వాఁడు నన్ను బంధించఁగలఁడు.

[నిష్క్రమించును]

కాషీతకుఁడు: [ప్రవేశించి] వేనుఁడా! ఏమి?

వేనుఁడు: ఏమియును లేదు

కాషీతకుఁడు: సరే!

వేనుఁడు: సునీథను నేను రమ్మంటి నని చెప్పుము

కాషీతకుఁడు: [నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు: లోకమంతయుఁ దిరుగుబాటుచేసినను వారి నణఁచఁగలను గాని గౌతము నణఁచుట యెట్లు? నిన్న నతఁడు నా కోపమున తాగలేకపోయినప్పుడు నేను వాని గెలిచితి నను కొంటిని. నేఁ డతఁడే నా కోపమును గెలిచెను

మతావేశ మనఁగ నిది. మతావేశములో నున్నమనుజు లేదైనను జేయుదురు

పృథువు: [ప్రవేశించి] వేనా? ఎందుకు సునీథకై కబు రంపితివి?

వేనుఁడు : నీవు సునీథవా !

పృథువు : నే నేమి! నీవుకూడ సునీథవే. మన మిద్దర మామె ప్రేగునుండి వచ్చినవారమేకదా! జన్యజనకపదార్థములకు తత్త్వతః భేదము లేదు

వేనుఁడు : పిచ్చిమాటలు మాటాడకుము. నాకుఁ గోపముగా నున్నది.

పృథువు : నిన్నుఁ గుర్రవందివి జంపించితి వని నాకును గోప ముగా నున్నది

వేనుఁడు : నీవు వానిని ప్రేమించితివా ?

పృథువు : సునీథ రాత్రి యంగరాజువెంటఁ బడిపోయినది.

వేనుఁడు : ఇంక వారిద్దఱకుఁ గోటతలుపులు తీయరాదు.

పృథువు : తలుపు లవే తెఱచుకొనుచున్నవి.

వేనుఁడు : నే నిది నమ్మను. వారి నెవరు చూచినను వెంటనే నావద్దకుఁ దీసికొనిరావలయును.

పృథువు : మొన్నరాత్రి నీవే చూచితివికదా! వదలిపెట్టితి వేమి ?

వేనుఁడు : నేఁడు నీయొడలినిండ నిన్నిపూవు లెక్కడివి ?

పృథువు: అంగరాజు సునీథను దీసికొని పూవులు వదలిపెట్టి పోయెను

వేనుఁడు: ఇంక సునీథాంగరాజులు నాయింటికి రాఁగూడదు

పృథువు: వచ్చినచో నేమి చేసెదవు?

[అంగరాజు ప్రవేశించి]

అంగరాజు: ఏమిచేయునా, కన్నులు పెట్టుకొని చూచును. మా మాటలు చెవులు పెట్టుకొని వినును. అంతకన్న నేమి చేయును? ఏమి చేయఁగలఁడు? ఇతఁ డేమి రాజా! రాజును నేను. సునీథరాణి. పెండ్లిచేసికొననివానికి రాజ్యార్హత లేదు. ఈసంగతి నేనేకాదు. సర్వఋషులచేతఁ జెప్పించెదను. ఇదివఱ కెంతమంది రాజులు రాజ్యము చేయలేదు! ఎవరిమాటయో యెందుకు? ఈఅంగరాజు రాజ్యముచేయ లేదా? అతనికి భార్య లేదా? ఇదిగో సునీథ. సునీథా! మాట్లాడ వేమి? నీ వంగరాజుభార్య వగుదువా, కాదా? సునీథా! మాట్లాడవేమి; నీవు వేనునితో నొకతైతివా! హా! హా! విచిత్రకుటుంబినీ! కాపురముచేసిననాళ్లు అంగరాజుతో రాజ్యము చేసి అతనితోఁబాటు రాజ్యసుఖము లన్నియు ననుభవించి యతఁడు ముసలివాఁడై పిచ్చివాఁడై యడవులవెంటఁ దిరుగుచున్నప్పుడు వానిని వదలిపెట్టెదవా? ఇదా! పతివ్రతలత్రోవ? భో! భో! పంచభూతములారా! భో! భో! ఋష్యాత్మలార! భో! భో! కులదేవతలార! చూడుఁడు! చూడుఁడు! ఈ పతివ్రతారత్నము, ఈకులసతీతిలకము, ఈమహారాణి, ఈజంబూద్వీపవసుంధరాజనితకామినీచూడామణి, భర్త బ్రతికియుండఁగనే వానిని ద్యజించి కుమారునితోఁ జేరి యన్యాయపథమునఁ బోవుచున్నది. పాలించుఁడు, పాలించుఁడు!

కృతములోఁ గలి పుట్టి మతములో శాలిపట్టి
తతపురాణఋషులసన్నుతమార్గముల నిరా
దృతికల్గి పాపసంగతికల్గి కృతపుణ్య
మతు లైనవారి కేమాత్ర రక్షయు లేక
చెడిపోయె జగమెల్లఁ జెడిపోయె జగమెల్ల

వేనుడు: పృథూ! ఇచ్చట సునీథ యెచ్చట నున్నది? ఆ పిచ్చి వాని ఆగోల యేమి?

పృథువు: అతఁడు పిచ్చివాఁడేనాయె? ఈ నీ ప్రశ్న యేమి?

వేనుఁడు: సునీథ యితని వెంట నేగెనంటివి? ఏది సునీథ?

అంగరాజు: ఓయీ! వేనుఁడ, నా వెంటవచ్చిన సునీథమాట పృథు నడిగెద వేమి? సునీథ నీకంటికిఁ గనఁబడదు. మృత్యువాసన్న మైనవాని కరుంధతీనక్షత్రమువలె, మ్లేచ్ఛభావపూరితునకు దివ్యఋషుల మహోవాణివలెఁ, గుతర్కబుద్ధికి వేదాత్మవలె సునీథ నీకు నశించిపోయినది. సునీథ నీ కెందుఁ గనఁబడును? గ్రుడ్డివానికి దివ్యమణి కనఁబడినదా? మూఁగవానికి శబ్దస్వరూపము గోచరించినదా? గుగ్గిలపుఁబొగ మత్తుచేఁ బరవశుఁడైనవానికి నారసము బాధ తెలిసినదా?

అకసంబునఁ గాంతి వాకలై పరుగెత్తి
శ్రీకరాకృతి కన్న చిన్నారితొలిచుక్క
లేకత్తి నానాదిశాకామినీముఖ
శ్రీకపోలశ్రీలు చెలువు లొల్కినచోట
దాగియుండె సునీథ దాగియుండె సునీథ

వేనుఁడు: పృథు! సునీథ నితఁడు చంపెనా యేమి?

పృథువు; సునీథయే నీవును నేనునుగాన సునీథను జంపినచో నిన్నును నన్నునుఁగూడఁ జంపినట్లే

వేనుఁడు: అంగరాజా! సునీథను నీ వేమిచేసితివి?

అంగరాజు: సునీథనుగూర్చి యడుగుటకు నీ వెవ్వరవు? సునీథ నాకు భార్య. దానిపై నాకు సర్వాధికారములు కలవు. లేవని శాసించు దుష్టరాజునాజ్ఞ నేను తిరస్కరించుచున్నాను. అరే! సునీథ యెవరు? నాయాత్మలో నాత్మ, నా దేహములో దేహము, నామనస్సులో మనస్సు, నాకంటిలోఁగన్ను. ఎవఁడా దుష్టరాజు తెలివితక్కువ శాసనముచేసి సునీథను, నన్ను వేరుపరచువాఁడు. సునీథను నాకు ఋషులప్పగించిరి. నేను సునీథను మఱల వారి కప్పగించవలయును

అగ్నిహోత్రుఁడు నాకు నందిచ్చిన సునీథ
భగ్నభ్రష్టనై నన్నుఁబొలుపు దిద్దు సునీథ
నగ్నమనస్కయై ననుఁ గొల్చిన సునీథ
ప్రాగ్నవోషఃపవిత్రతనూజ్జ్వలసునీథ
నీ కెవ్వరడుగగా నీ కెవ్వరడుగంగ

వేనుఁడు: పృథూ! ఇతఁడు సునీథను జంపినట్లులేదు

పృథువు: ఇదివరకుఁ జంపకపోయినను ఇకఁ జంపును.

వేనుఁడు: నీ వెట్లూహించితివి?

పృథువు: అదికాకపోయిన నా మెమిూఁది యధికారము తన కంతయున్నదని యీ ఘోష యెందుకు?

అంగరాజు : పృథూ ! పృథూ ! ఆఁడపిల్లవలెఁ గనఁబడుచుంటివి కాని, నీవే మగవాఁడవు. అదుగో ! ఆపురుషాకృతి ఆడది. ఆడమగతనములు వివేక తారతమ్యమువలనఁ గనఁబడును గాని, రాజులై దుష్టత్వము మూర్తి కట్టినంతమాత్రమునఁ దెలియవు

వేనుఁడు : సునీథను మనము రక్షించవలయును

పృథువు : అంగరాజునధీనమందున్న యామెను మన మెట్లు రక్షించఁగలము !

వేనుఁడు : ఆమెను మనయధీనములోనికిఁ దెచ్చుకోవలయును

అంగరాజు : అంగరాజునధీనము వదలి సునీథ యింకొకనియధీనములోనికి నీకృతయుగములో రాదు. సునీథా! సునీథా ! నీవు నన్ను వదలిపోయెదవా పోవు, పోవు.

అంగరాజు సునీథ అంగరాజు సునీథ
అంగరాజుకుఁ గాక అగుదె ఓసి సునీథ
అంగలి శాసించి వేరు సేయ సునీథ
నంగరాజును, బాప హతుఁ డౌటయె నిజము !

తెర

మూడవయంకము.

రాజాంతఃపురమున వేనరాజు గౌతముఁడుకూర్చుండి.

గౌతముఁడు. నీవు వేసిన ప్రశ్నయే మఱల వేసెదను. నీకుఁ దిక్కతిరిగినదాయేమి, నన్ను రమ్మని కబురంపితివి

వేనుఁడు. అది యొకరీతిగాఁ దిరిగినది

గౌతముఁడు. అది యేరీతి?

వేనుఁడు: నేను వివాహమాడెదను.

గౌతముఁడు: వివాహమాడెదవా? ఎబ్బే! నీ వెందుకు వివాహమాడెదవు. నీవు వివాహమాడినచో నీ యీ లోక మంతయు నాడదా? ఆడినచో నీ సిదాంత మేమైపోవును? పురుషు లందరు స్త్రీలమీఁద నధికారము వహించి వారి నధః పతితలను జేయుచుండిరా మెను. పురుషులమీఁదికి స్త్రీల నెదురు తిరిగించి వారికిఁ బురుషులతో సమానములైన హక్కుల నిప్పించవా? ఆ స్త్రియందు వారికి సమానభాగము కావలె. మఱి వివాహమైనచో నీ సిద్ధాంతమునకుఁ గొంత వఱకు విఘ్నము రాదా?

వేనుఁడు: ఏకగర్భజనితులైన స్త్రీపురుషులు వివాహమాడి నచో నా స్త్రివిషయమున భేదమే రాదుకదా?

గౌతముఁడు: ఆ! ఆ! ఏమంటివి? ఏమంటివి!

ప్రళయావసానవర్షత్పుష్కలావర్తముక్తాశనిధ్వనుల్ మునరుకొలిపి
ఆదివరాహదంష్ట్రాగ్రనిర్గమితాగ్నికీలాచ్ఛటల్ వెల్లగిల్లవచ్చి
వృత్రరక్షఃకంఠవిదళనారంభవేళావజ్రధారాప్రభావ మొంలని
దుష్టకాసరదైత్యధోఃఖండనారబ్ధదేవీకరాళాసిదీప్తి మెరసి

సకలపూర్వర్షి దివ్యాత్మజనితఘనత
పఃప్రబోధాగ్ని మిణుగురుల్ బాహిరిల్లి
నిర్వమప్రక్రమునఁ దడి నేలగాగ
నీశిరస్సుధరిత్రిపై నిలచు గాక

ఇంక నీ మొగము నేను చూఁడను

[నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : [నవ్వి] ఈపసిబుద్ధులకు నేదైననొక యూహ కలిగినను తప్పే. ఊహలు కలుగుట మనస్సునకు సహజము. దానిలో తప్పేమియు లేదు. ఈలేతబుద్ధులయిన ఋషులకే మాత్రము తెలియదు. తెలియకయుఁ దెలిసినట్లు నటించుచున్నారు

పృథువు : [ప్రవేశించి] అన్నా ! నిజముగా నాఋషులు నీయంత తెలివికలవారు కాదు

వేనుఁడు : నీవు నన్ను 'అన్నా' యని పిలువరాదని చెప్పలేదా?

పృథువు : నీగౌతములసంభాషణ నేను విన్నాను. అందుకనియే యిట్లు పిలుచుచున్నది.

వేనుఁడు : నీవు నన్నట్లు పిలచిన నే నొప్పుకొనను

పృథువు : నిన్నన్నాయని పిలచెడిదే నిజము. అన్నా ! నీ సిద్ధాంతములకు నే నెన్నడు నొప్పుకొనలేదని నీకు తెలియును

గదా ! నేను మనస్సులో నొప్పుకొనకపోయినను బైకి నా విషయములందు ని న్నెదిరించనని వాగ్దాన మిచ్చితిని. ఆ వాగ్దానమును నేఁటినుండి యీ సంబోధించుటయం దుప సంహరించుకొంటిని.

వేనుఁడు : పృథూ! నీకును గౌతమునకుఁ బట్టిన పిచ్చి పట్టినదా యేమి ? మీ రందఱును స్వంతముగా నేల యూహించరు ?

పృథువు : సమాధానము చెప్పుమందువా ? చెప్పెదను. అనాదినుండియు సర్వమానవులకును మన స్సున్నదికదా ? అందఱు నూహించిరి. పూర్వులు మన కవసరమైన విష యము లూహించి యవి యెట్లెట్లుండవలయునో నియ మించిపోయిరి. అవి మఱల మన మూహించుటవలన మాన వుని జ్ఞానమున కభివృద్ధి యేది ? సంగీతమునందు నీవు క్రొత్తగా స్వరము లేల కనిపెట్టవు ? పూర్వులు కనిపెట్టిన త్రోవనే పోయెద వేల ? నీవు క్రొత్తగా నేఁడు స్వరములు కల్పిం చుట మొదలుపెట్టుము. నీ వింత గాయకుఁడవౌదువా ? చెకు ముకిరాతికి దూదికి సంయోగమువలనఁగాని, కొయ్యకు కొయ్యకు రాపిడివలనగాని యగ్నిపుట్టునని పూర్వులు చూపిరి. నీవు దానినే యేల యుపయోగించుకొందువు? మఱల నేదో కనిపెట్టుటకుఁ గ్రొత్తగా మొదలుపెట్టుము. మొదలుపెట్టవు. సర్వసిద్ధముగా నున్న యాయగ్నినే యుప యోగించుకొనుచుంటివి. అట్లే సంఘవిషయమునఁగూడఁ బూర్వు లిది యిట్లు, ఇది యిట్లని నియమించిపోయిరి. ఆజ్ఞా నము నుపయోగించుకొని సుఖంచలేక నేను మొదలుపెట్టి

యూహింతునని వాదించెదవు. ఆయగ్ని ప్రత్యక్షోప
యోగముకలదిగాన నచ్చట నీకు వివాదములేదు. దీని
యుఁపయోగ మప్రత్యక్షముగాన నిచట వివాదము

వేనుఁడు: అవును. అప్రత్యక్షమైనదానిని నేను నమ్మను.

అంగరాజు: [ప్రవేశించి] నమ్మవు, నమ్మవు. అప్రత్యక్ష
మైనదానిని కాదు నమ్మనిది, నీ యిష్టములేనిదానిని, నేను
వచ్చినంతనే తలువులు వానియంతట నవి తెఱచుకొనుచుండ
నన్న మాట నమ్మవు. నీవు సునీథకడుపునఁ బుట్టితి నన్న
మాట నమ్మవు. అవును నీ కది యప్రత్యక్షమైనవిష
యము. నీ వెందుకు నమ్మవలయును? నీవు రాజువై రాజ్యా
ధికారివగు విషయమున నా నమ్మకముతోఁ బనిలేదు. చూచి
తివా! నీ నమ్మక మెట్టిదో? ధనవిషయములో, నధికారవిష
యములో నన్నియు నమ్మెదవు. నీతివిషయములో, ధర్మము
విషయములో నేదియు నమ్మవు. నీతిధర్మములు కొట్టునా?
తిట్టునా? వానియందు నమ్మక మున్నచో స్వర్గము నిచ్చును.
లేనిచో నరకము నిచ్చును. ఆ స్వర్గనరకములు మాత్రము
ప్రత్యక్షములా యేమి? అవియును లేవు. ఏదీ చెప్పుము?
అసలు దేనిని నమ్మెదవు?

వేనుఁడు: కన్నులతోఁ జూచినదానిని నమ్మెదను

అంగరాజు: అయినచో వాయువు ప్రపంచమున లేదు

వేనుఁడు: గాలి యున్నదని మనకుఁ గనఁబడుటలేదా?

అంగరాజు : ఓహో ! జనులార ! రండు, రండు, గాలిని గనులతోఁ జూచుచున్న మొనగాఁడు బయలుదేరినాఁడు. ఈవిద్య మీా రీతనివద్ద నేర్చుకొనుఁడు.

వేనుడు : పృథూ ! మనము గాలిని జూచుటలేదా ? అది మనయొడలికిఁ దాకుచున్నది, సుళ్ళు తిరుగుచున్నది, చెట్ల యాకు లల్లలాడించుచున్నది. వెదుళ్ళబోసుకొని రొదచేయుచున్నది. సముద్రపుటొడ్డునఁ జిన్నిచిన్ని పొదలడ్డముచేసికొని పొదుగైన యిసుకతిప్పలు కోరడిగాఁ బోయుచున్నది. చిన్న చిన్ని చెరువులలో బుల్లి బుల్లి కెరటములఁ గలిపించుచున్నది. నీ ముంగురులతో నాడుకొనుచున్నది. గాలిని నేను చూచుచునే యున్నాను.

పృథువు : నీ వాగాలిచేయు పనులను చూచుచున్నావుగాని, యా గాలినే చూచుచున్నావా ?

వేనుఁడు : పృథూ ! జన్యజనకవస్తువులకుఁ దత్త్వతః భేదము లేదు, కార్యకారణములకున్నది కాఁబోలు.

పృథువు : లేదు, లేదు; అందుకనియే నీకును నాకును సునీథకును భేదముఁ లేదు.

వేనుఁడు : మొదల నేను సునీథకుఁ బుట్టితినని రుజు వేమి ?

పృథువు : అయినచో నీకు రాజ్యమే లేదు

అంగరాజు : పృథూ ! కాదు, కాదు, రాజ్యమున్నది. సునీథకుఁ బుట్టిననే రాజ్యముండవలయునా ? ఎట్లు తాను రాజ

య్యెనో వేనున కానంగతి యెందులకు? వేనుఁ డిప్పుడు రాజు. అది ప్రత్యక్షమైన విషయము. అది కాదనుటకు నీ వెవ్వరవు, నే నెవ్వరను. అంతేకాదు వేనా?

వేనుఁడు: అంతే!

అంగరాజు: మొండివాఁడు రాజుకన్న బలవంతుఁడు!

[తెరలో]

సర్వభారతక్షోణీ మండలాధిపత్యచిహ్నరత్నకిరీటవిభ్రాజిత శిరోమండలా! వేనమహారాజా! రెండు జాములైనది. ధర్మాసనమునుండి లేచు వేళ యయినది.

చిఱుతుకతమ్మిపూవుతుదఁ జెందిన తేనెలు పద్మబంధువే
తరణి, స్వకీయహాకిరణతాపము పిల్లున నింకఁ బెట్టెడ
గ్గరినద్విరేఫపాళి యెఱకల్గమి మల్లెలమాడ్కి క్రొత్తతా
మరచెలికారమే విడఁడు మాడ్చుకుఁ దక్కినవాని నన్నిఁటిన్.

వేనుఁడు: కాషీతకా! ఆ మొండివాఁ డెవఁడు?

అంగరాజు: రాజుకన్న బలవంతుఁడు.

కాషీతకుఁడు: [ప్రవేశించి] వేనుఁడా! ఆయన వినీతభట్టు నల్లుడు. తనకుమారునిమృతికి వగచి తనకొడుకు చచ్చినచావే చావవలయునని వచ్చి కైవారముచేయుచున్నాఁడు.

వేనుఁడు: అట్లయినచో వానియిష్టముప్రకారమే కానిమ్ము. కాషీతకా! సేనానాయకుఁడై నమృత్యువుతో నిట్లు చెప్పుము. నాయాజ్ఞాతిరస్కారము చేసినవారి నెల్ల నిర్దయతోఁ గారాగారములయందు వేయించవలయును.

కాపీతకుఁడు : వేనుఁడా! కారాగారము లేమిటి? కొరడాలతోఁ గొట్టించుచున్నాఁడు. ఏనుగులచేతఁ ద్రొక్కించుచున్నాఁడు. ఒకవేళఁ గారాగారములయందు వేయించినను వారు మరల బయటకుఁ బోవుటలేదు.

వేనుఁడు : ఇట్లు జరుగుచున్నదని ప్రజలకందరకుఁ దెలియునా?

కాపీతకుఁడు : తెలియదు. ఇవన్నియు రహస్యముగా జరిగించి వారందరు జాడ్యములు వచ్చి చచ్చిపోవుచుండిరని జనులకుఁ దెలియఁజేయుచున్నాఁడు.

వేనుఁడు : సరే! పొమ్ము.

కాపీతకుఁడు : [నిష్క్రమించును]

అంగరాజు : సిద్ధాంతములు వేరు, ఆచరణలు వేరు. తండ్రి వేరు, కొడుకు వేరు. తండ్రికిఁ బుట్టినకొడుకు తండ్రివలె నాచరించుచున్నాఁడా? అట్లే సిద్ధాంతములనుండి పుట్టినయాచరణములు సిద్ధాంతములవలె నుండనక్కరలేదు. ఈ తిర్యగ్జగత్తునకు బుద్ధిలేదు. అది సరిగాఁ దాను పుట్టినజాతిధర్మమునే యనుష్ఠించుచున్నది. పెద్దపులికిఁ బుట్టినపిల్ల పెద్దపులివలెనే నడచుచున్నది, గరుత్మంతునికిఁబుట్టినది గరుత్మంతునివలెనే యున్నది. మామిడిటెంకనుండి నిమ్మచెట్టు పుట్టుటలేదు. అయ్యో! మనస్సులేని, తెలివితేటలులేని యాతిర్యగ్జగత్తు మార్పులేకుండ నడచుచున్నది. మనస్సుగలిగి వివేకముగల మేము చూడుము. ఎప్పటికప్పుడు క్రొత్తగా నడచుచుంటిమి. మే మనునది యొకటి, చేయునదియొకటి. భగవంతుఁడుచేసిన

సృష్టిమీఁద నభివృద్ధిచేయుచుంటిమి? అందరు మానవులు నొకటే ఎక్కువ తక్కువలు లేవని మాసిద్ధాంతము. మేము మాత్రము రాజులము. మే మెవరిని జంపినను తప్పులేదు. అది మాసిద్ధాంతములోని భాగమే. రాజు తనప్రజను దా నురి తీయించవచ్చును. భర్త తనభార్య నేమియుఁ జేయరాదు. తండ్రి తన కొడుకు నేమియు ననరాదు. ఓహో! న్యాయము న్యాయము!

ఆకాశమున నేగు నాద్విజోత్తములార!
లేక ధరిత్రి మొలెచ్చెడుతరూత్తములార!
వే కానలోనఁ బర్వెడు మృగోత్తములార!
పోకలల్లైన పూరుషోత్తములార!
ఈధర్మమెఱుఁగుఁడీ యెఱుఁగుఁడీ ధర్మము.

వేనుఁడు: కౌషీతకా ఈయంగరాజును దీసికొనిపోయి ఖైదులో నుంచుము

అంగరాజు: ఎవఁడు నన్ను బంధించునది! ఎవనియాత్మ యెవనివశములోన లేదో వాఁడిదివరకే బంధితుఁడై యున్నాఁడు నా యాత్మ నా వశములో నుండఁగా నాకు వేరే బంధమే లేదు. నన్నుఁ గారాగారమున నుంచుము. నే నక్కడకూడ నీపాటలే పాడెదను. నన్నుఁ జంపివేయుము, నేను గాలిలో నీపాటలే మ్రోఁగెదను. నన్ను నీవు ఖైదులోఁ బెట్టలేవు; చంపనులేవు ఓహో జనులారా! చూడుఁడు చూడుఁడు. వీఁడు నా కడుపునఁబుట్టినబిడ్డ; నా సొమ్ము తిని బ్రతుకుచున్న వాఁడు. నా రాజ్యము అన్యాయముగా నపహరించినవాఁడు. నన్ను బంధించునఁట. నన్నురితీయించునఁట. నన్నుఁగొరడాలతో

గొట్టించునఁట. నన్నేనఁగులచే మట్టించునఁట. నాకన్నము పెట్టక యింటినుండి వెడలఁగొట్టినాఁడు. నన్ను మోసముచేసి నా రాజ్య మపహరించినాఁడు. నాకుఁ దాను పుట్టనేలే దనుచున్నాఁడు. నా సునీథను నానుండి యపహరింపఁ జూచుచున్నాఁడు. ఈ యన్యాయము చూడుఁడు చూడుఁడు! మీకుఁ జెవులు లేవా? వినఁబడుటలేదా? కన్నులు లేవా? కనఁబడుటలేదా? ఒకముసలివాని నీదుష్టు బంధించుచుండగాఁ జూచదరేల? ఛీ! ఛీ! మనుష్యులైన మీతోఁ జెప్పుకొనుటకన్న గాలితో నీరుతో నిప్పుతోఁ జెప్పుకొన్న లాభము కలదు. ఓవాయువా! నీవు వీని నాసారంధ్రముల నాడకుము ఓజలమా? నీవు వీనికిఁ బ్రాణప్రదానము చేయకుము. ఓ యగ్నీ! నీవు వీని ప్రాణానిలముల కాధారపడకుము! మనుష్యులకు బుద్ధులుపోయినవి; కాని జడపదార్థములకుఁ బోలేదు, పోలేదు. లేకున్నచో మాపృథువు ముక్కులోనుండి నిశ్శ్వాసరూపమున వాయు వేల యాడుచున్నది. జలాధిదేవతలు మాపృథువు ప్రాణము లేల కాపాడుచున్నారు. మూఁడువేళల నాచేతఁబూర్వము సమర్చితుఁడైన యగ్ని మాపృథువునకుఁ బ్రాణరక్ష యేల చేయుచున్నాఁడు తేజస్సు మా పృథువు నాననమున నేల యట్లు వేదాత్మవలె వెలుఁగుచున్నది. పంచభూతములనిండఁ బ్రాణమునిండి తొలుకాడుచున్నది. లేకపోయిన నామహాభూతములలో నంతమహాధనని యేల చెల్లగేగవలె?

ఓ సముద్రనదీమహోద దేవతలార !
భాసమానాగ్ని దేవతలార ! ఋతులార !
వాసించి చరియించు వాయుదేవతలార !
ఆశాంతరహితమై హేయసాధిపులార !
ఈరీతియు నెవఁడు మి మ్మరీతియు నెవ్వాఁడు
కరులఁ ద్రొక్కించు నిక్కముగ మి మ్మెవ్వాఁడు
కొరడాల దండించు గుణి మిమ్ము నెవ్వాఁడు
ఎవ్వాఁడు మిమ్ము శాసించఁ గల్గిన ఱేఁడు.

[అంగరాజును బంధింప భటులు వత్తురు]

పృథువు : వేనా! ఇతఁడు పిచ్చివాఁడుకదా, ఇతనిని బంధించి ప్రయోజన మేమి ?

అంగరాజు : నేను పిచ్చివాఁడనని వేనునకు నమ్మకము లేదు. పై కట్లు చెప్పును. నిజమునకు వేనునకు దేనియందు నమ్మక మున్నది ? దేనియందును నమ్మకము లేదు. కొన్నింటియందు నమ్మక మున్నట్లు నటించును. ఆనటించుట యెందులకా ! లోకమును మోసము చేయుటకు

వేనుఁడు : కౌక్షీతకా ! ఈయంగరాజును దీసికొనిపోయి భద్ర ముగాఁ గారాగారమున నుంచుము. ఆయన కేది కావలయు నన్న నది యీవలయును. కారాగృహములో నాతని స్వేచ్ఛకు మీరు భంగము తేరాదు

అంగరాజు : వేనుఁడా ! నీ మేలుకోరకే చెప్పుచున్నాను. నన్ను గారలో నుంచుట నీకు శ్రేయస్సు కాదు. శ్రేయస్సేమిటి? కాక

గొట్టించునఁట. నన్నేనఁగులచే మట్టించునఁట. నాకన్నము పెట్టక యింటినుండి వెడలఁగొట్టినాఁడు. నన్ను మోసముచేసి నా రాజ్య మపహరించినాఁడు. నాకుఁ దాను పుట్టనేలే దనుచున్నాఁడు. నా సునీథను నానుండి యపహరింపఁ జూచుచున్నాఁడు. ఈ యన్యాయము చూడుఁడు చూడుఁడు! మీకుఁ జెవులు లేవా? వినఁబడుటలేదా? కన్నులు లేవా? కనఁబడుటలేదా? ఒకముసలివాని నీదుష్టు బంధించు చుండగాఁ జూచెద రేల? ఛీ! ఛీ! మనుష్యులైన మీతోఁ జెప్పుకొనుటకన్న గాలితో నీరుతో నిప్పుతోఁ జెప్పు కొన్న లాభము కలదు. ఓవాయువా! నీవు వీని నాసారంధ్ర ముల నాడకుము ఓజలమా? నీవు వీనికిఁ బ్రాణ ప్రదానము చేయకుము. ఓ యగ్ని! నీవు వీని ప్రాణానిలముల కాధార పడకుము! మనుష్యులకు బుద్ధులుపోయినవి; కాని జడపదార్థ ములకుఁ బోలేదు, పోలేదు. లేకున్నచో మాపృథువు ముక్కులోనుండి నిశ్శ్వాసరూపమున వాయు వేల యాడు చున్నది. జలాధిదేవతలు మాపృథువు ప్రాణము లేల కాపాడు చున్నారు. మూఁడువేళల నాచేతఁబూర్వము సమర్చితుఁడైన యగ్ని మాపృథువునకుఁ బ్రాణరక్ష యేల చేయుచున్నాఁడు తేజస్సు మా పృథువు నాననమున నేల యట్లు వేదాత్మవలె వెలుఁగుచున్నది. పంచభూతములనిండఁ బ్రాణమునిండి తొలుకాడుచున్నది. లేకపోయిన నామహాభూతములలో నంతమహాధ్వని యేల చెల్లగేగవలె?

ఓ సముద్రనదీమహోద దేవతలార !
భాసమానాగ్ని దేవతలార ! పితృలార !
వాసించి చరియించు వాయుదేవతలార !
ఆశాంతరహితవై హాయసాధిపులార !
ఈ రీతియు నెవఁడు మి మ్మీరీతియు నెవ్వాఁడు
కరులఁ ద్రొక్కించు నిక్కముగ మి మ్మెవ్వాఁడు
కొరడాల దండించు గుణి మిమ్ము నెవ్వాఁడు
ఎవ్వాఁడు మిమ్ము శాసించఁ గల్గినవాఁడు.

[అంగరాజును బంధింప భటులు వత్తురు]

పృథువు : వేనా! ఇతఁడు పిచ్చివాఁడుకదా, ఇతనిని బంధించి ప్రయోజన మేమి ?

అంగరాజు : నేను పిచ్చివాఁడనని వేనునకు నమ్మకము లేదు. పై కట్లు చెప్పును. నిజమునకు వేనునకు దేనియందు నమ్మక మున్నది ? దేనియందును నమ్మకము లేదు. కొన్నింటియందు నమ్మక మున్నట్లు నటించును. ఆనటించుట యెందులకా ? లోకమును మోసము చేయుటకు

వేనుఁడు : కాపీతకా ! ఈయంగరాజును దీసికొనిపోయి భద్రముగాఁ గారాగారమున నుంచుము. ఆయన కేది కావలయు నన్న నది యీవలయును. కారాగృహములో నాతని స్వేచ్ఛకు మీరు భంగము తేరాదు

అంగరాజు : వేనుఁడా ! నీమేలుకొరకే చెప్పుచున్నాను. నన్ను గారలో నుంచుట నీకు శ్రేయస్సుకాదు. శ్రేయస్సేమిటి? కాక

పోవుటయేమిటి ? తల్లి చెవులు త్రెంచినవానికిఁ బినతల్లి చెవులు బీరపూవులఁట. భగవంతుఁడే లేడన్న వానికిఁ దండ్రి యున్నాడా? వేనా ! నీవు స్వయంభువవు. నీయిష్టమే యిష్టము. రాజ్యము చేయుము. భటులారా ! పదండు, నేను మీ వెంటవచ్చెదను. వేనా! చేతులకు సంకెలలు వేయించుకొమ్మందువా? (రెండు చేతులు దగ్గరకుఁ బెట్టి) ఇంక నడువుఁడు. వచ్చుచున్నాను. చేతులు బంధించినచో నన్ను బంధించినట్లా ? చేతులు నేనా? ఈచేతులు నే నైనచో ఈచేతులు విరుగు ననుకొమ్ము, అప్పుడు నే నుండనా ? కాళ్లు తెగఁగొట్టినచో నప్పుడు నే నుండనా ? కనుక కాలుసేతులు నేను కాదు. పృథూ ! నీవు చెప్పుము. వానిని బంధించినచో నన్ను బంధించుటెట్లగును?

వేనుఁడు : పృథూ ! చేతులు, కాళ్లు విరిగిన చో నే నుందును. మెడ విరిగినచో? కావునఁ గాళ్లు, చేతులు నేనుకాదు, మెడ నేను. నన్ను బంధించఁదలఁచినచో మెడ బంధించవలయును. నన్ను జంపవలయునన్నచో మెడ నఱుకవలయును

[తెరలో - అమంగళ మప్రతిహతమగుఁగాక]

వేనుఁడు : [నవ్వి] పృథూ ! పృథూ ! చూచితివా ! ఈ గోరువంక యేమనుచున్నదో ? అమంగళ మప్రతిహత మగుఁగాకయఁట ! ఛీ ! ఛీ ! బిజిలీ ! నీవు గోరంకవయ్యును మాటలు నేర్చినందుకు నీరాజునకు నమంగళము కోరు చున్నావా ? రోజును లడ్లు జిలేబులు తిని చివరకు నా కిదా యుపకారము? నీ కీమాట లెవరు నేర్పిరి?

[తెరలో - గౌతముఁడు నేర్పెను]

వేనుఁడు: చూచితివా! పృథూ! గౌతమునకు నా ప్రాణములమీఁద నెందు కింత విరోధము

పృథువు: గౌతమున కిట్టివక్రపుఁగూతలు నేర్పిన దెవరు?

[తెరలో - వేనమహారాజు]

పృథువు. గౌతమున కీమాటలు నేర్పినది నీ వనుచున్నది యీ గోరువంక. అందుచేత నీప్రాణములమీఁద నీకే విరోధమని తేలుచున్నది

అంగరాజు: ఎదుటివారిప్రాణములమీఁద నా కెవ్వఁడు విరోధమైనదో నాప్రాణములమీఁదఁగూడ నా కవ్వఁడే విరోధము. నా మెడయును నేను నొకటా? కాదుకాదు. నా మెడయు నేను నొకటియైనచో 'నేను' 'నా మెడ' అను రెండు భిన్న వస్తువు లేలయుండును. నా మెడ నఱకినచో నేను పోను, నా ప్రాణములు పోవును. నా ప్రాణములు వేరు, నా మెడ వేరు, నేను వేరు. నాప్రాణములు పోవును, నా మెడయు పోవచ్చును, నేను పోను. నే నెచ్చటికిఁ బోదును? అనంతమైన యీ యాకాశమంతయు నే నావరించియుంటిని. నేను జలములో నున్నాను, అగ్నిలో నున్నాను, వాయువులో నున్నాను, తేజస్సులో నున్నాను; నేను లేనిచోటు లేదు. శబ్దములో నేను, భావములో నేను, మనస్సులో నేను, సర్వేంద్రియములు నేనే, నేను కానిదేది? బంధితుఁడను నేన, బంధించినవాఁడను నేన, బంధము నేన, నన్ను నేనే బంధించుకొంటిని. నాయిష్టమైనచో

నే నీబంధమునుండి వదలించుకొనను గలను. ఇదిగో వదలించు
కొనుచున్నాను [నిష్క్రమించును]

వేనుడు : పృథూ! చూచితివా? ఆపిచ్చివానిమాటలు
గజము మిథ్య, పలాయనము మిథ్య యన్నట్లున్నది

పృథువు : ఆయనది మిథ్యావాదముకాదు, 'అస్తి' వాదము

వేనుడు : 'అస్తి' వాదము కాదు, అస్థికలవాదము,

పృథువు : ఆవాదము మనది

వేనుడు : అనగా?

పృథువు : అనగా? వినీతభట్టు, వానియల్లుడు, వానిమను
మడు. వీరందఱియస్థికలు మనవాదమువలననేకదా కలిగి
నవి. అసలు మనది అస్థికలవాదము

[తెర]

నాల్గవ యంకము

[రాజాంతఃపురము - వేనుఁడు కౌషీతకుఁడు ప్రవేశము]

వేనుఁడు: ఈ వేసంగి వెన్నెల పుష్యరాగముల కాంతులు వెదఁజల్లినట్లు మల్లెపూవులు పారబోసినట్లు మబ్బులు విరిసిపోఁగా లేతయెండలు తళతళలాడినట్లు మాపృథు నవ్వినట్లు విరఁబోసికొన్నది. మాపృథు నవ్వున తెల్లని కాంతులలో నామె దంతములు కనఁబడీ కనఁబడనట్లు ఈ వెన్నెలలో దూరాన తోఁటచివరఁ గల రెల్లుపూవులు కనఁబడీకనఁబడుటలేదు. ఈచల్లనిగాలి స్నేహితునివలె వెనుకనుండి వచ్చి నన్ను మెల్లగాఁ దాఁకుచున్నది. అవునవును. నా స్నేహితునకు నాకును దూరమై పోయినది. గౌతమా! గౌతమా! ఓయీ! నా గుండెకాయ! ఓయీ! నా యెదలో నుంచుకొన్న చిన్నారి దీపమ! నన్ను వదలిపోతివికదోయి. నాగౌతముఁడు లేని వెన్నెల నాకు బాగుగాలేదు. నాప్రాణములు అల్లల్ల గాలి పొరలమీఁదఁ దేల్చుకొనిపోవుటలేదు. నిముసము వీడియెఱుంగని మా చెలికారమున కెట్టి దుర్దినములు వచ్చినవి! నేఁటికి నాల్గునాళ్ళనుండి నాకు నిద్రాహారములు లేవు. నేను కృశించినట్లున్నది. వెడందమైన బిరుసువారిన నాయెదురొమ్ము ఉబ్బు తగ్గి సడలినది. నా చేయి చేయి తాఁకినచో నాకే కఠినముగాఁ గన్పించుటలేదు. గౌతమునిమీఁదినుండి నామనస్సెట్లు త్రిప్పుకొందును. పోయి గౌతమునిసిద్ధాంతము లంగీకరించితి నని చెప్పుదునా! ఛీ! అతని వాదములు కొంతవరకు గంభీరములుగ

నున్నవే! ఇన్నాళ్ళు నేను నిర్మించి యేర్పరచిన సిద్ధాంతములే తప్పులా? ఈరాత్రి చంద్రశేఖరకీ ప్రాసాదమునందు పీణవా యించుకొందును. అదియే మార్గము [నిష్క్రమించును]

గాతముఁడు: [ప్రవేశించి] వేనుఁడెందున్నాఁడో! అంతఃపుర మంతయు వెదకితిని. అతఁడెందునుఁగానరాఁడు. అతఁడో నేనో - యిద్దరిలో నెవరమో యొకరమే మిగులవలయును. ఛీ! ఛీ! వేదములు మూలఁబడినవి. శాస్త్రములు చట్టుబండ లయినవి. వేదాంగములు తుప్పుపట్టినవి. ధర్మశాస్త్రములు దగ్ధమైనవి. వేనా! వేనా! నీవు వేదములక్కఱలేదనువాఁడవు. నేను కావలెననువాఁడను. నేను చనిపోయి లోకమంతయు నిర్వేదమైనఁగావలయును. నీవు చనిపోయి శోషవడిన వేదమాత మఱలఁ దెప్పిరనైన దెప్పిరిలవలయును. నేను బ్రాహ్మణుఁడను నీవు క్షత్రియుఁడవు. నీకు శస్త్రశస్త్రనైపుణ్యముకలదు. నాకులేదు. ఐనను నీతోఁగత్తి యుద్ధము చేసి యీసంగతి తేల్చుకొనవచ్చితిని. ఇదిగో! ఈవెన్నెలలో నాకత్తి కుబుసము విడిచిన తెల్లత్రాచువలె తలతలలాడుచున్నది. నిజముగా నాతలయే తెగిపోవును. లోకాతిశాయియైన వేనుని పరాక్రమమెక్కడ? చిన్ననాఁటినుండి వేనునిపూర్వులిచ్చిన యగ్రహారములమీఁద బ్రతికిన నేనెక్కడ? నిజమే, నేనే చనిపోవలయును. మా వేనునితలవెండ్రుకయుఁ జెదరకూడదు. ఛీ! ఛీ! నేను చనిపోవుట నా చనిపోవుటతో నాగిపోయిన యెడల నేనే చనిపోవచ్చును గాని యది వేదధర్మనాశన విశునమైనయెడల నట్లు కారాదు. వేనుఁడే చనిపోవలయును,

వేదమతము మఱల నిలువవలయును. ఓహో! వేదమాత
లార! ఋష్యాత్మలార! ధర్మదేవతలార! మీశక్తియంతయు
వచ్చి నా బాహువులందును నా కరవాలమునందును నిలు
చుఁగాక. నే నిదే వేనాసురవధారంభము బయలుదేరుచుంటిని.
వేనుఁ డెక్కడ నున్నాఁడు? కౌషీతకా! వేనుఁ డెక్కడ?

కౌషీతకుఁడు: ఏ మట్లు వచ్చితివి? వేనుఁడు చంద్రకేతకీ
ప్రాసాదమున వీణావాదనము చేయుచున్నాఁడు

గౌతముఁడు: అట్లనా! అతనిసంగీతము విని యెన్నాళ్ళయి
నది. ఓహో! ఈచంద్రకాంతశిలలు ద్రవించుచున్నవి అతని
సంగీతమువలననే కాబోలు. కౌషీతకా! అదిగో నా కాధ్వని
వినవచ్చుచున్నది. నే నిందుండి యతనిసంగీతము వినెదను.
నీ వింకఁ బోవచ్చును [కౌషీ—నిష్క్ర—]

గౌతముఁడు: [నిమీలితాక్షుఁడై.] ఆహా! ఏమి యాధ్వని
సౌందర్యము!

కలువపూలోని పచ్చలదిమ్మచుట్టును ముసరితుమ్మెదగమి మూగినట్లు
మొల్లైన యిసుకలమీద సన్ననినీటి ధారజాలుమర్మ్మర పుట్టినట్లు
తల్లి లోఁఱెక్కలోఁ దాగి వెచ్చగ నంచకూన క్రొమ్మెడ వంచి కూసినట్లు
లేతమళ్ళపొద వాలించి పాలాలపైనుండి వచ్చిన గాలి యూదినట్లు

ఏపురాజన్మసంస్కారమో! పరిణత
హైస్వయంగ్రాహ మందినయట్లు, మంచు
గొండతెల్లనికొమ్మున గూడుకట్టు
తుమ్మెదలపట్టు తేనియల్ తొణికినట్లు

వేనా! వేనా! నీయీసంగీత మెన్నిసారులు వింటిని, అన్ని సారులు నన్నిట్లే చేయుచున్నది. ఈధ్వని నా దేహములోనున్న సర్వరక్తనాళములను జెల్లగించుచున్నది. వేనా! నీ వేవిధముగా బ్రతుకుటకుఁ దగనివాఁడవయినను, నీసంగీతము, నీశిల్పము, నీకవిత్వము - వీనిమాధుర్యముచేత నయినను బ్రతుకఁ దగినవాఁడవే. ఇంతసౌందర్య మెక్కఁగిన నీయాత్మలోనుండి యింతటియధర్మము వెలువడుట మాదౌర్భాగ్యము గాక మరేమి? అదుగో! అదుగో, అన్నా! అన్నా! నీయీ కేదారగౌళ యింత మనోహరముగా నే నెన్నఁడు వినలేదు. గౌరీజానికంఠభూషణమ వైన యీరాగచూడామణీ! మా వేనునికరాగ్రస్పర్శచే వీణతంత్రులమీఁద నీవు సరిగా

సారిది గోదుమవన్నె త్రాఁచు లొకటొకటి
ప్రేమఁ బెనవేసికొనుచు పింపిల్లుకూని
నట్లు కేదంగిపుప్పొడులందు మెరసి
పోయినట్టులు మధునాదమూర్తివైతి

హా! హా! ఇంతటిసంగీతవిద్య భూలోకమునుండి యంతరించుటా? పోనిమ్ము! పోనిమ్ము! లోకమంతయు వేదబాహిరము కానిమ్ము. ఆవేదధర్మమువలన లోకము సంపాదించుమోక్షము నీసంగీతమువలనఁ గళలవలన లోకము సంపాదించుఁగాక. ఛీ! ఛీ! నామనస్సునకు మోహము క్రమ్ముచున్నది. సంగీతాదికళలవలనఁ బ్రాప్తించుమోక్షమునందు నిత్యత్వములేదు. ఎట్లైనను వేనుఁడు గతించవలసినదే. అయినను నీరాత్రిమాత్రముకాదు. ప్రశాం

తమైె చల్లనైన యీ వెన్నెల నాకోపమును మాటలచేఁ గదలి పోయి మా నెత్తురుచే వెచ్చనగాఁరాదు. మా వేనుని దివ్య సంగీతనినాదముచేత మహాశ్రుతి మేళవించుకొన్న యీ వాయుమార్గములయందు దపశ్రుతి కలుగరాదు. అదుగో వేనుఁడు సంగీత మాపి యిట్లు వచ్చుచున్నాఁడు? నే నిందుండి పోయెదను

[వేనరాజు ప్రవేశించును – గౌతముఁడు నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు: ఇంత సంగీతవిద్య నా కేలవచ్చినది? ఇంతటి విద్యయు నాకు గౌతమునిసంగతికూర్చిన యానందము కలిగించలేదు. ఓహో! ఈ వాయువీథులు నా గానశ్రుతులను మేళవించుకొని యింకొకధ్వని నెక్కసీయుట లేదు. ఈవాయు తరంగములు శ్రుతులు కలుపుకొని మెల్లగాఁ బూలకొమ్మ లల్లలనాడినట్లల్లలనాడుచున్నవి. నాయాత్మ అదొకరీతి మైమురపులోఁ దన్మయభావమును బొందుచున్నది. ఏమో! నాల్గునాళ్ళుగా లేని యీ సౌందర్య మీ యంతఃపురమున కెచ్చటినుండి వచ్చినది?

పృథూ! పృథూ! తల్లీ! ఏమినిద్దురయే!

పృథువు: ఎందుకు వేనా?

వేనుఁడు: నన్నన్నా యని పిలచెద నంటివి కాదా? అన్నా యనుము

పృథువు: అన్నా! నన్నెందుకు నిద్రలేపితివి?

వేనుఁడు : తల్లీ! ఈ యంతఃపురము చూడుము. ఈ నాల్గు నాళ్లుగా లేని సౌందర్యము దీని కెక్కడనుండి వచ్చినది?

పృథువు : నీ వింతసేపు వీణ వాయించుచుంటివా ?

వేనుఁడు : అవును

పృథువు : అన్నా ! నీవు వీణ వాయించునపుడు నీ యాత్మలో దేవతలు నిలుచుచున్నారు. ఆపాదమస్తకము నీ వొక దివ్యపురుషుఁడ వగుచున్నావు. నీ యాత్మయు మనస్సును ననంతమైన సౌందర్యమును గడించుకొనుచున్నవి. ఇప్పు డందుచేత నీకు సర్వమును సుందరాతిసుందరముగాఁ గన్పించుచున్నది

వేనుఁడు : తల్లీ! అట్లుకాదు. నాల్గునాళ్లుగా గౌతముఁడు లేక పోవుటచేత నతనిప్రసన్నత మెఱుఁగక పోవుటచేత లేని శోభ యీ యంతిపురమునకు నేఁ డతనిప్రసన్నత కలిగినట్లు వచ్చినది

పృథువు : అతఁ డిప్పుడిచ్చటికి వచ్చెనేమో!

వేనుఁడు : ఇంక నా మొగము చూడనని పోయినాఁడు. అతఁడు వచ్చునా ? అయినను -- కౌషీతకా ! గౌతముఁ డిప్పుడిచ్చటికి వచ్చెనా ?

కౌషీతకుఁడు : [వచ్చి] అవును, వచ్చి యిప్పుడే వెళ్లెను.

వేనుఁడు : ఎంతసేపు అయినది వచ్చి ?

కౌషీతకుఁడు : నీవు చంద్రకేతకికిఁ బోయినంతనే వచ్చెను.

వేనుఁడు : మఱి యిప్పుడేనా వెళ్లినది. అయినచోఁ జాలసేపిందుండె నన్న మాట. నేను వాయించినంత సేపున్నాఁడు. నేఁడు శుక్లాష్టమి కదా ? వెన్నెలలు వచ్చినంతనే నేను చంద్రకేతకకి వెళ్లితిని. ఇదుగో! ఇప్పుడు రాత్రి రెండుజాములు కావచ్చుచున్నది. మొగ్గవేసిన ప్రాగ్దిశాంగన మొగమువలె చంద్రుఁడు వాలియున్నాఁడు. వెన్నెలలకుఁ దెల్లదనముపోయి బియ్యపుగింజరంగు వచ్చుచున్నది. ఇంత సేపు గౌతముఁ డిందే యుండెనా ? కౌశికా ! నన్ను బిలువకపోయితివి

పృథు : అన్నా ! మీ రిద్దరు పోట్లాడుకొంటిరి కదా

వేనుడు : చిట్టితల్లీ ! అతనికి నాకు పోరాటమా ? చంద్రునకు వెన్నెలకుఁ బోరాట ముండునా ? కత్తికి దానిపదునుకుఁ బోరాట ముండునా? నాకన్నులకుఁ గంటిచూపునకుఁ బోరాట ముండునా ?

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి] వేనునకు గౌతమునకుఁ బోరాట ముండునా ?

వేనుఁడు : [కౌఁగిలించుకొని] తమ్ముఁడా? మంచునీటిలో స్నానమాడి వచ్చితివా ? పన్నీటిలో జలకమాడివచ్చితివా? నీయొడలింతచల్లనై కమ్మనై యున్న దేమి ?

గౌతముఁడు : ఇందాకటినుండియు నీగానవాహినిలో స్నానమాడుచుంటిని. తత్సౌరభములో నోలలాడుచుంటిని

వేనుఁడు : చంద్రకేతకిమీఁదికి రాకపోతివా ?

గౌతముఁడు : ప్రశాంతమై చల్లనైన వెన్నెలలు కదల్చి వెచ్చగిల్లఁజేయుటకు మనస్కరించలేదు

వేనుఁడు : తమ్ముఁడా ! నీవు వచ్చితివని యీ సౌధముయొక్క నూత్నశోభయే చెప్పినది. నీవులేని పవళ్ళు నాకుఁ గడచుచున్నను రాత్రులు కడచుటలేదు. అందుచే నీతరువాతి నెచ్చెలియైన వీణవద్దకుఁ బోయితిని.

గౌతముఁడు : అన్నా ! అన్నా ! ఆవీణను నేను ముక్కలు ముక్కలుగాఁ జేసెదను. దానిని నా చేతి కిమ్ము. అది నాకులేని సౌఖ్య మెందు కనుభవించుచున్నది ? దాని కాత్మలేదు, దానికి ధర్మజిజ్ఞాస లేదు. అందుచేత నది నీతోఁ బొరుపులేని చెలిమి చేయుచున్నది. అన్నా ! నన్నింకొక్కసారి కౌఁగిలించుకొనుము. నే నింటికిఁ బోవలయును

వేనుఁడు : తమ్ముఁడా ! ఇంకఁ గొంచెము నే పాగుము. ఆ చంద్రుఁ డస్తమించువఱకు కాగుము. వాఁ డింకెంతలోనో అస్తమించఁడు. చూడుము, క్రమక్రమముగా నెఱ్ఱపడుచున్నాఁడు. తూర్పుదిక్కంతయు పునుగుపూసిన ట్లగుపడుచున్నది. పాలు త్రాగు పసిబిడ్డ తన మొగముతోఁ గొంతభాగ మాక్రమించుకొనఁగా మిగిలిన మాతృదేవీ స్తనమండలమువలె నీ శుక్లాష్టమీపరివర్ధమానార్ధాధికచంద్రబింబము రమ్యతరముగా నున్నది. అతఁ డింకొక్కకళ నవరించుకొనఁబోవు లోపల నన్ను గాటముగాఁ గౌఁగిలించుకొనుము. నీ వియోగపరితప్తమైన నా యీ సౌధదేహాళికి మెఱుంగుపూఁత పెట్టుము.

కాపీతకా ! ఆ మాణిక్యదీపము నటనుండి తీసివేయుము. దానికృత్రిమదీప్తులచేత గౌతమునిముఖమండలియకృత్రిమ సౌందర్యము వెగటువేయుచున్నది. పండిన యెఱ్ఱని మొక్కజొన్నగింజలు రాశివోసినట్లున్న యీ చంద్రబింబము చెట్టడ్డము లేకపోవుటచేత మానవంకనే చూచుచున్నది. ఇంకఁ గొంచెము సేపటికిఁ జీఁకట్లు రాఁగలవు. దౌర్భాగ్యపుఁ జీఁకటిలో నీ వెన్నెలతీగవంటియందము నా మనస్సునకు చూడఁ జూడ బాధకలిగించును. తమ్ముఁడా ! ఇంక వెళ్లుము. నీవంకఁ గనులార చూచితిని. నిన్నుఁ జేతులారఁ గౌఁగి లించుకొంటిని. నిన్నుఁ దనివితీర ముద్దుపెట్టుకొంటిని? ఇంక నీవు పోవచ్చును. ఏల యింటికిఁ బోవలెననుచుంటివి ?

గౌతముఁడు : ఇంటివద్ద నాభార్య నాకొఱ కెదురు చూచు చుండును

వేనుఁడు : నీ భార్యయా ? ఆమె యెవరు ?

గౌతముఁడు : ఎవరేమి ? నా భార్యయే

వేనుఁడు : నీవు పెండ్లి యెప్పు డాడితివి ?

గౌతముఁడు : నాచిన్నతనములోనే నా తలిదండ్రులు చేసిరఁట.

వేనుఁడు : వేనునియాజ్ఞ యేమైనది

గౌతముఁడు : రహస్యముగా దేశమంతట జరుగు నిట్టి వివా హములను దాకలేక పైపైని దిరుగుచున్నది

వేనుఁడు : ఆమె యందకత్తెయేనా ?

గౌతముఁడు : పృథుకన్న నందకత్తె. పృథుసౌందర్యములో కొంత పుంస్త్వమున్నది. నా భార్యయందములో స్త్రీ సౌకుమార్య మంతయు నున్నది. అది వెన్నెలవత్తి

వేనుఁడు : గౌతమా! స్త్రీలు కామమోహితులైన పురుషులకంటె కందకత్తెలవలెఁ గన్పింతురు కాని, నిజముగాఁ బురుషులే యందగాండ్రు. నిజముగా నాకు స్త్రీలసౌందర్యము నచ్చదు. నీయందున్న సౌందర్యము మఱి యెచ్చటనైనఁ జూపింపుము. కనంబడదు. మృగపక్ష్యాదులయందుఁగూడఁ జూడుము. స్త్రీజంతువులకన్నఁ బురుషజంతువులే యెక్కువ యందమైనవి. సంగీతము చూడుము. సన్ననియాడగొంతుక మెచ్చుకొన్నట్లు లోకము మంచి జిగికలిగిన భావాభిరామమైన గొంతుకను మెచ్చుకొనలేదు. స్త్రీప్రకృతిలో నొక్కటే ఛాయ. అది సర్వత్ర యట్లేయుండును. పురుషప్రకృతి యట్లుగాక భావముల కనుగుణముగా విస్పష్టముగా మారుచుండును. కవిత్వమందుఁగూడ నంతియ. ఒక చిక్కని తియ్యని శైలికలవానికవిత యంతయు భావముల వెంట మారక నొకతీరీతిని నడచుచుండును. భావములకే ప్రాధాన్య మిచ్చుకవికవిత్వము శయ్యలో భావమును బట్టి మారును. కాని, లోకము ఆశయ్యకు ఆస్త్రీసౌందర్యమునకుఁ బ్రాధాన్య మిచ్చుచున్నది. కాదన్నచో వినదు. పదిమంది నడచినదే త్రోవ. మన మేమిచేయఁగలము?

గౌతముఁడు : అన్నా! నీవంటి దివ్యపురుషులు జన్మించనే జన్మించరు. జన్మించినను, నీవంటిమహాప్రత్యేక తాలక్షణ ములు కలవారివలన లోకమునకు లాభము లేదు

వేనుఁడు : నాయనా! నీవును నీభార్యయు సుఖముగా నుండుఁడు. నీ వింకఁ బొమ్ము. [ఒక యుంగరము తీసి] ఇది వేనుని కానుకగా నీభార్య కిమ్ము

గౌతముఁడు : అన్నా! ఇంక నే నేగెదను. అదుగో! వెన్నె లను వదలిపెట్టి కొయ్యబారినట్లు చంద్రుఁడు నిశ్చలముగా నస్తగిరిమీఁద కాలు మోపుచున్నాఁడు [నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : పృథూ! నీ వింత సేపు నేమియు మాట్లాడలే దేమి?

పృథు : మీరిద్దరు నన్ను మాటాడనిచ్చినఁగదా?

వేనుఁడు : ఓసి దొంగ! నీ మొగము చూచిన నీవును నింత సేపు మాట్లాడుచున్నట్లేయున్నదే. మాట్లాడకయు నితరుల మాటలు మన కిష్టమైనచో మనమును మాట్లాడినట్లేయుం డును. నీవు సరిగా గౌతమునివలె నే మాట్లాడెదవు. అందుచేత నతఁడు ప్రసంగించుచుండగా నీకు నీవును ప్రసంగించినట్లే యున్నది.

పృథు : నీకు నిద్ర వచ్చుటలేదా?

వేనుఁడు : నీకు నిద్ర కన్నులవెంటఁ గారుచున్నది. నీపసి కన్నులు మూసుకొనుచున్నవి. చంద్రునిఁ జూడుము. చెంగావిరంగువేసిన సన్ననిగుడ్డపేలికవలె నెంత మిగిలియు

న్నాఁడో? నీకు నిద్రవచ్చుచున్నచో నీవు నాయొడిలోఁ బండుకొనుము. పండినసంపంగిరేకులవలె నీతెప్పలు కనీనికల మీఁదికి వ్రాలుచున్నవి. ఓహో! పృథు నాయొడిలో నిద్రపోయినది. పసినిద్ర యంత తేలికగా వచ్చును. ఇంతలోఁ గన్నుతెరచియుందురు. ఇంతలో నిద్రపోదురు. ఈ ప్రపంచకమంతయు బసివాండ్రతోనే నిండియుండరాదా? అప్పుడు స్వర్గము వలె నుండునే. చంద్రుఁడు పూర్తిగాఁ బోయినాఁడు. చీఁకట్లు నాల్గుదిక్కుల నలముకొన్నవి. అదియేదో పక్షి కూయుచున్నది. సన్నగా నీలవేయుచుఁ జల్లనియీరాత్రియామాశృంగాటకముల రక్షకభటునివలెఁ గాచుచున్నది. ఓహో! ఆకూఁత యేమి బాగున్నది! వీణచివరితంత్రిమీఁద గోఁటితో నిల్లన్నట్లున్నది. శబ్దమంతయుఁ బ్రకృతి నిండ నున్నది. ఇది గానవిద్యలోనికి నేమూల వచ్చినది? ఆహాహా! ఈ రాత్రియంతయు నిశ్శబ్దమై గంభీరమగుచున్నది. కౌషీతకా! నిష్కంచుకను వచ్చి పృథును దీసికొనిపోయి యామెసెజ్జ మీఁదఁ బరుండఁబెట్టుమనుము నే నొక్కసారి సౌధాగ్రభాగమునకుఁ బోయి రాత్రిచేత నావరింపఁబడినపట్టణమును జూచెదను. [పరిక్రమించి] ఓహో! యేమి యందముగానున్నది. ఏమియుఁ గనిపించుటలేదు. కాని, ఏదో నిరాకారతలో సాకారత తోఁచి మనస్సున కానందమగుచున్నది. నా కీ రాత్రియంతయు మహానందమయ మైపోయినది. మఱల నాయీజన్మకు నిట్టిరాత్రియింకొక్కఁడనుభవింతునా?

[తెర]

అయిదవ అంకము.

ప్రదేశము - కోటముందు.

అంగరాజు: [ప్రవేశించి] కౌషీతకా! కౌషీతకా!

కౌషీతకుఁడు: [ప్రవేశించి] ఏదోపిలుపు, ఆజ్ఞవలె వినఁబడు చున్నది. మావృద్ధరాజడవులు పట్టినతరువాత నా కిట్టి శ్రవణసుఖమైన పలుకు వినబడనేలేదు. ఎవరాపిలుచునది?

అంగరాజు: కౌషీతకా! కౌషీతకా!

కౌషీతకుఁడు: జయము! జయము మహారాజునకు

అంగరాజు: ఓయీ! వేనుని నేను రమ్మంటినని చెప్పుము.

కౌషీతకుఁడు: దేవర యాజ్ఞాపించినట్లు [పరిక్రమించి] రాజునకు పిచ్చిపోయినది, పోయినది. లోకము బాగుపడినది, పడినది

అంగరాజు: ఆర్య! కౌషీతక! నేనిదిగో సింహాసన మారోహించుచుంటిని. మహారాజు రమ్మనె నని వేనుని దక్షణము తీసికొనిరమ్ము.

[కౌషీతకుఁడు నిష్క్రమించి - వేనకౌషీతకులు ప్రవేశింతురు]

వేనుఁడు: కౌషీతకా! వృద్ధరాజా? సింహాసనమందుండి నన్ను రమ్మనెనా? ఏమివిచిత్రము! సింహాసన మెక్కనఁగాని రాజు కాఁడాయేమి? రాజైనవాఁడు సింహాసన మెక్కినను రాజే. ఎక్కకున్నను రాజే. రాజ్యము పూర్తిగా నావశమై

పోయినతరువాత మరల తన కెట్లు వచ్చును? కౌషీతకా! నీవు పోయి నేను రానంటి నని చెప్పుము

కౌషీతకుఁడు: అయ్యా! అట్లు చెప్పరాదు. రాజుసన్నిధానమునకు వచ్చితీరవలయును

వేనుఁడు: ఆ! ఏమి? ఓరీ! నే నెవ్వఁడ ననుకొంటివి? వేనుఁడను. సింహాసనమందుఁ గూర్చున్నంతమాత్రమున నీపిచ్చివాఁడు రాజు కాలేదు. రా జెవ్వఁడో చూపించెదను. [సమీపించి] అంగరాజా! ఎందులకు నన్ను రమ్మంటివఁట?

అంగరాజు: నీ వెవ్వరవు? వేనుఁడవా? నీ రాజ్యమంతయుఁ జూచివచ్చితిని. ఎచ్చటఁ జూచినను ధర్మము నిండి తొణుకుచున్నది. ప్రజలకు స్వస్తిగా నున్నది. రాజు న్యాయముగాఁ బాలించుచున్నాఁడు. గోబ్రాహ్మణులకు శుభముగా నున్నది. లోకము లన్నియు సుఖముగా నున్నవి. పర్జన్యుఁడు కాలమునందు వర్షించుచున్నాడు. పృథివి సస్యశాలినిగా నున్నది. దేశము క్షోభరహితముగా నున్నది. బ్రాహ్మణులు నిర్భయులుగా నున్నారు. పుత్రులు లేనివారికిఁ బుత్రులు కలుగుచున్నారు. పుత్రులు కలవారికిఁ బౌత్రులు కలుగుచున్నారు. నిర్ధనులకు ధనలాభము కలుగుచున్నది. జను లందఱు నూఱేండ్లు బ్రదుకుచున్నారు. నీ రాజ్య మంతయుఁ జూచి వచ్చితిని. చాల సుఖముగ నున్నది

వేనుఁడు: ఇంక నెట్లున్నది.

అంగరాజు : ఎచ్చటఁ జూచినను ధర్మమే లేదు. ప్రజల కాపదగా నున్నది. రాజు న్యాయముగాఁ బాలించుటలేదు. గోబ్రాహ్మణులకు రక్ష లేదు. లోకము లన్నియు నగ్గోలు పొందుచున్నవి. పర్జన్యుఁడు నీటిచుక్కయయినను గురియుట లేదు. పృథివి సంపూర్ణముగా బీడువేసి పోయినది. దేశము క్షీణించిపోవుచున్నది. బ్రాహ్మణులకు భయ మత్యధిక ముగా నున్నది. పుత్రులు లేనివారికిఁ బుత్రులు లేరు. పుత్రు లొకవేళ నున్నచోఁ బౌత్రులు లేరు. నిర్ధనుల కెడలేని దారి ద్ర్యము. జను లందఱు నకాలమరణము లందుచున్నారు. ఆయుర్వేదమునం దెఱుఁగని వ్యాధులు ప్రబలి నూటి కేబదిగా నిరువదేండ్లు రాకమునుపే చనిపోవుచున్నారు. నీ రాజ్య మంతియుఁ జూచివచ్చితిని. చాల సుఖముగా నున్నది.

వేనుఁడు : ఇంక నెట్లున్నది?

అంగరాజు : దేశ మంతయు రెండుభాగములు. వైన్యులు అవైన్యులు. అవైన్యులకు రక్ష లేదు. వారి కిండ్లు లేవు. భార్య లులేరు. బిడ్డలులేరు. తినఁ దిండిలేదు. కట్ట గుడ్డలేదు. నోరు మెదపినచో వారిని వైన్యులు చంపుచున్నారు. రెండవవారు వైన్యులు అన్నము లేకపోయినను లోపలగంజి తాగి పైథిలో మీసములు మెలిపెట్టుచున్నారు. మరల వారిలో వారికి భేదాభిప్రాయములు, వారును కొట్టుకొనుచున్నారు.

వేనుఁడు : ఇంక నెట్లున్నది?

అంగరాజు: దేవాలయములలో వేనుని బెట్టి పూజించుచున్నారు. ప్రాఁత దేవాలయములను బడగొట్టుచున్నారు. అడ్డము వచ్చినవారిని గొడ్డళ్లుపెట్టి నరకుచున్నారు. భార్యలందరు భర్తలను వదలిపెట్టిపోవుచున్నారు. వేద మెచ్చటను వినబడుట లేదు. వినంబడినచో నపశ్రుతి కాక యింకొకరీతి లేదు. తపస్సు లేదు. దమము లేదు. సత్యము లేదు. శమము లేదు. నిష్ఠ లేదు. పాతివ్రత్యము లేదు. ఉన్నది యనఁదగిన దేదియు లేదు.

వేనుఁడు: మజ్ఝారే! వేనమతము బాగుగాఁ బ్రబలినది వేదమతము సర్వనాశమయినది. నీసింహాసనము నీ వెక్కియు రాజువు కావు. వేనునియాజ్ఞ సర్వదిగ్వధూఫాలభాగములఁ గస్తూరీతిలకమువలెఁ బ్రకాశించుచున్నది. మృత్యువా! మృత్యువా! నీదోయి మాహాత్మ్యము. వేనరాజుమత మింత ప్రబలుటకు నీ దోశ్శక్తి కారణము. వేదమతము సర్వనాశమైన తరువాతఁ బ్రపంచకమం దంతటను వేనుఁడే దేవుఁడు.

అంగరాజు: ఓయీ! వేనుఁడా! నాస్తికత్వము నీ మూర్తి తాల్చినది.

వేనుఁడు: లేనిభగవంతుని సృష్టించి యాభగవంతుఁడు లేఁడన్నవానిని నాస్తికుఁడనుట వెర్రివారలు నేర్చుకొనిన తెలివితేటలు. ఇట్టి దుష్టసిద్ధాంతము లన్నియు ఛిన్నభిన్నములు చేయుటకే నేను పుట్టినది.

ముసలిభట్టు: [ప్రవేశించి] వేనమహారాజా! నీ వొకయవతారమూర్తివి. రాజా! ప్రొద్దు వాటారినది

వేనుఁడు: నీ వెవ్వరవు

ముసలిభట్టు: నేను వినీతభట్టు వియ్యంకుడను. అయిదురోజుల క్రింద నా మనుమని మూన్నాళ్ల క్రింద నా కుమారుని నీవు చంపితివికదా? నేడు నన్నుఁ జంపుము

వేనుఁడు: నాయాజ్ఞాతిరస్కారము చేసినచో నట్లే.

ముసలిభట్టు: ఇదిగో!

ఓహో! వేనధరణీధవ! మతిజితసకలపూర్వరాజర్షి! తృణీకృత సర్వపూర్వర్షి సిద్ధాంత! ప్రత్యక్ష మృత్యుదేవత! ఓయీ! ప్రొద్దు వాటారినది. బ్రాహ్మణార్ఘ్య ప్రదానముల తోడులేక సూర్యదేవు డేకాకియై మందేహులకొత్తులకు తన్నుఁ దాబురికొల్పుకొనుచున్నాఁడు. రాజా! ఈసాయం సమయమున నీరాజసౌధము శ్మశానవాటికవలె భగ్గునఁ దగులఁబడి పోవుచున్నది. పాపము. నీ మొగసాలయందుఁ బూర్వమువలెనగారా మ్రోతలు మేఘధ్వనులనుకొని నెమళ్లు నృత్యము చేయుటలేదు

తనకిరణాలినద్దెసలఁ దాపము పెంచిన నేల నెండఁజే
సిన జగమెల్ల బిట్టుగఁ గృశించగమాడ్చిన తీక్ష్ణభానుఁడ
ల్లన మలు కొండపై నొరుగులాగునఁ దోచెడి, కాని తీవ్రతా
ఖనియుపసంహరించడు జగత్ప్రియయాకృతియైన వేడిమిన్.

వేనుఁడు : భేష్ ! ముసలివాఁడవై నను నీవే పడుచువాఁడవు ప్రళయ మార్తాండుఁడైన వేనునింత వ్యంగ్యముగాఁ దిట్టినవా డింతవరకు లేడు. నీమనుమని వ్యంగ్యము పసిగానున్నది. నీకుమారుని వ్యంగ్యము మధ్యమముగా నున్నది. నీవ్యంగ్యమో ప్రౌఢమై రమ్యతరముగా నున్నది. ఓయీ! నీ పేరేమి ?

ముసలిభట్టు : కాలభట్టు

వేనుఁడు : నీ కేమికావలయునో కోరుకొనుము

ముసలిభట్టు : నాకు నీచేతిలో మృత్యువు కావలయును

వేనుఁడు : అది యడుగ నక్కఱలేదు. ఇదివరకే సిద్ధించినది. పాపము ! నీవొక్కడవే యొంటరిగాఁ జనిపోనేల. నీకుఁ దోడిచ్చెదను. ఓరీ! కౌషీతకా ! నీవు వీనికిఁ దోడుపొమ్ము

అంగరాజు : ఓయోయి ! ప్రళయసూర్యుడా? ఏల నోయి మాపాలా లింత మాడ్చి మంగలమునఁ బెట్టెదవు ?

లోకబంధుఁడవు నీలోన లోకావళి
కాకలంబడి మాడి కమరిపోయెడు నట్లు
భీకరాకృతి పూని బెట్ట నానాదిశా
శ్రీ కావిరిగ మార్చుచిందెదు బోపాగల్.

కౌషీతకుఁడు : ముసలిరాజున కింకను బిచ్చిపోలేదు

వేనుఁడు : ఎవఁడురా అక్కడ వీరి నిద్దరి నురితీయుఁడు.

[ముగ్గురు నిష్క్రమింతురు]

అంగరాజు : అయ్యో! అయ్యో! నాకు బిచ్చియెక్కుచున్నది

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి] ఆహా! ఇదియొక కృత్రిమవ్యా
హాము

ఆమరిచి యెవ్వఁడే నొక మహావిషయంబుగఁ జెప్పఁజొచ్చెలో
కము బహుధా గతానుగతికంబుగఁ బోయెడి వానివెంబడిన్
దమతమయల్ప బుద్ధులకు దాటినసంగతులే మృషల్ విచా
ర్యములు మనస్సుచేతనని యచ్చటఁ బట్టదు బుద్ధి కొంచెమున్

అదికాదు కాని యీవిద్యాశాలలయందుఁగూడ విషయచర్చ లోఁగూడ వేనరాజునెడల ద్రోహముందునా? యథార్థవిషయ విజ్ఞాన మిచ్చుటఁగూడఁ గలుగరాదు కాఁబోలు సేబాసు! ఇచ్చుటఁ గూడఁగలుగరాదేమి? ఇచ్చుటనే కలుగరాదు.

శ్రీదము వేద మిచ్చట నశించవలెన్ సకలార్థ దేవతా
వాదము లీశ్వరానఘనవాటికలోఁ బొగచెల్లఁ గావలెన్
పాదులు పెల్లగించి ఋషివాక్యము లింతయు నేర్చకుండ ప్ర
జ్ఞాదశనంబు వర్తకము సాగెను వేనుని పాఠశాలలన్

ఓహో! వేదమాతా? తల్లీ నీకైన దయలేదా? దేశ మంతయు వేనునియనుగ్రహ మెట్లు సంపాదింతునాయనియే కాని వేదమిట్లు నశించిన దని దిగులెవ్వరికిని లేదు. ఎవరిది? కాదు కాదు మాకున్నదనుచున్నారు ఓహో! గోష్పాదమాత్ర కేశబంధమాత్ర పరిశిష్టవైదికత్వమువారా! స్వాములారా! మీరే సగము వేనునకు రాజ్యము పంచిపెట్టినది. మీకుఁ గేశబంధముల యదున్నంత ప్రేమ. వేదములందు లేదు. విభూతిపిండి.

కట్లయందున్నంతవాంఛ సత్యధర్మదయా శౌచములందు లేదు. బిళ్లగోచీలయందున్నంత యపేక్ష పేదసాదలయందు లేదు. అయ్యా ! వేదమతమును నిందించకుడు. గోచిపాతమత మనకుండు. దానియందు మీకుఁ దెలియని మహార్థములున్నవి అది "ఆత్మవత్సర్వభూతాని" యన్న వాక్యార్థము సర్వ మానవుల హృదయములం దుండవలయు నన్న మతము! అదుగో ! అంగరాజు! మొగమున వస్త్రము కప్పుకొని యుత్తరాభిముఖుఁడై పోవుచున్నాఁడు. ఏలనో ? ఆహా. ఎంతవాని కెంతస్థితి వచ్చినది

ఒక్కనాఁడీరాజు దిక్కామినీగండతలమందహాసవత్కప్రకీర్తి
దిక్కవోయినమోము పెట్టుక యీరాజు నిచటికో తా నిట్టులేగుచున్కి
ఒక్కనాఁడీ తెడు మొక్కవోనిపరాక్రమనూత్రజితదిశామండలుండు
నుగ్గిక్కపోయినమేన నొక్కఁడైయీరాజు నిచటికోతానిట్టులేగుచున్కి

ఒక్కనాఁ డీధరాపతి యుదధివేల
నొడిగినధరాసతికి మణు, లులివు లొలయు
రతనమొలనూలు చెరివిన రసికమౌళి
ఒక్కఁడీనాఁడు చనుచేడకో తెలియదు.

అయ్యా ! అంగమహారాజా! నేటికట్లొకఁడవు దిగులుపడిన మొగముతోఁ బోయెదవు. [తనలో] ఈ రాజునకు మతి భ్రమణము కలిగిన దసి యీయన యడవులఁబట్టి పోయెనని చెప్పుకొనుచున్నారు. అంతఃపురమున నా కిన్నాళ్ళు కనం బడలే దీయన. చెలిమి కలనాళ్ల వేనరాజీయన ప్రస్తావనచేయ నీయలేదు. ఆహా ! యీ మునలిరాజు రాజులేని నగరము

వలె ధర్మము పరిత్యజించిన బుద్ధివలె కరుణాస్థానమై యిట్లు పోవుచున్న విరోధులగుండెలుకూడఁ గరగుచున్నవి. అవునవును. విరోధులగుండెలు కరఁగునుగాని వేనునిగుండెలు కరుగుటలేదు. రాజా! నేను నీ పగతీర్చెదను. తీర్చెదను. తొందరపడకుము. కఠినమైన నా హృదయములో శుక్లాష్టమిరాత్రి సౌకుమార్యము తెచ్చినది. కాని నేటి పాఠశాలావృత్తాంతము మరల నాయెడంద బిరుసెక్కించినది. అహో! వేదములు అపౌరుషేయములు కావఁట. అవి రెండువేలయేండ్లక్రితము వ్రాయఁబడినవట. అయ్యో! వీరు క్రొత్తరీతిగాఁ జదివిరఁట వేదములు! అందుచే వారికిఁ దెలిసినట్లు వేదార్థములు ఋషులకుఁ దెలియలేదఁట! ఛీ! ఛీ! అశ్రావ్యములైన యిట్టి మాటలు వినికూడ నా మేనిలోఁ బ్రాణము లున్నవి చూడు!

ఇదె ప్రతిన పూనుచుంటిఁ ద్రయీమహార్థ
ములకపార్థ మెవ్వఁడు చేసె ముసలిరాజు
వాఁడు నిజరాజ్యపదవీబహిష్కృతునిగఁ
జేసె నాశక్తి యానెతుఁ జేతఁ దడిసె!

ఈ ముసలిరాజుతో మాట్లాడుదునా! కాదు! కాదు! ఇతని గుండెలో నేమూలనో పుత్రస్నేహము పచ్చిగా నుండవచ్చును. నా నిశ్చయ మీసారి బెసగరాదు

[నిష్క్రమించును]

అంగరాజు :

ఎవనికి వాఁడె రాజీజగమ్మందున
ఎవనిమార్గము వానిదే జగమ్మందునఁ
దవిలి పూర్వులత్రోవఁ దారాడెద నటంచు
భువిఁ జెప్పఁజేలనో బుద్ధిమాలినవారు

వేనుఁడు : [ప్రవేశించి] ఈపిచ్చివాఁ డిట్లే తిరుగుచున్నాడు ఇతనివలన నా కేమైననాపదరాఁ గలదా! రాదు! జను లితని ననుసరించి జగమ్మున గల్లోలము తీసుకొనిరారు గదా? ఇతనిని గారాగారబద్ధుని జేయ వలయునని యున్నది. వలదని యున్నది. నా ప్రయత్నము లితనివలన వృథాకా వుకద! ఇతఁడు పూర్తిగాఁ బిచ్చివాఁడైనచో భయము లేదు. కాని యితనిపిచ్చిలో నేదోరహస్య మున్నది.

అంగరాజు :

ప్రతివాఁడు తననూత్మభావముల్ ప్రకటించి
మతి పురందరమంత్రిమాడ్కి నభినయించి
హాతమైన లోకమ్ము లభినవశ్రీకముల్
గతిచేసితి నటంచు గంతులు వేసెడు

వేనుఁడు : ఇతనిపిచ్చి యీరీతిదైనచో భయము లేదు

[నిష్క్రమించును]

అంగరాజు :

అస్మదంతరము మహాభారవహ మయ్యె
విస్మయంపడి నేను వాటినె తరుగంగ
ఆత్మకల్పమ్ము నాయంతరమునఁ గూడ
'అస్మి' యం చీభార మావహింపఁగ నేల?

గౌతముఁడు: [ప్రవేశించి] ఈయనను వదలిపోనెంచియు నాలో నేదియో నన్నితనిని వదలిపోనీయలేదు. ఈయన మొగమ్ముఁ జూచిన నేమో మహాలోచన చేయుచున్నట్లున్నది. ఆయాలోచన యేమో తెలియలేదు

అంగరాజు:

పరఁగ నాలో బాడబజ్వాల యున్నది
తరుముచున్నది దాని దాఁగి యాయనిలమ్ము
పెరిఁగి నాలో వహ్ని భీషణమ్మయిపోయి
మరగించి నాగుండె మాడ్చునో వడలునో?

గౌతముఁడు: ఈ రహస్యమేమో? ఈముసలిరాజు మరల నీ వీథివెంటఁ బోఁబోవుచున్నాఁడు. నే నటు తిరిగివచ్చెదను

[నిష్క్రమించును]

అంగరాజు:

అప్పు డేనానుండి యావిర్భవించి యీ
నిప్పు దిఙ్మండలాంధీభవద్ధూమమ్ము
గప్పుకొన్నది ఫాలగండభాగములందు
మప్పుకొన్నది దిశామాననీచయమందు

సేనుఁడు: [ప్రవేశించి] ఇతనిని వదలిపో బుద్ధిపుట్టకున్నది. ఇతనిని నెమ్మదిగా రాజసౌధమునకుఁ బిలుచుకునిపోదునా?

అంగరాజు:

ప్రాగ్దిశాంగనానేత్ర పారిజాతములందు
దిగ్దంతిదంతకాంతిస్ఫారకములందు

ద్రాగ్ద్రీపిమన్న ద్యకారతాకృతులందు
దృగ్ద్రీప్తి నాయది తెచ్చె నెర్రఁదనాలు

వేనుఁడు : ఇతనిని సాధుమార్గమున రాజసౌధమున కాకర్షించెదను. [సమీపించి] అంగరాజా! నిన్ను పృథు మాడఁ గోరుచున్నది

అంగరాజు :

అభాగ్యవన్మూర్తి కత్యభాగ్యుఁడ నాకు
నీ భూమిలో నింతయేమి సంబంధంబు
పారిభాతనూత్న నీరజకాంతికలకనుల్
నా భీకరాత్మ సంతానమ్ము నెటు లోర్చు

వేనుఁడు : ఇతడు వచ్చునట్లులేదు [నిష్క్రమించును]

అంగరాజు :

ఓ వామనస్సులో నున్న బాడబహ్ని
నీ నెఱుంగకయుండ నీవు బాహిరపోకు
ప్రాణముల్ నీమీఁదఁ బట్టియుంచితినింత
కాని నన్నెఱుంగక కికురించకు

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి] ఈయనవద్ద నేదో మహారహస్యమున్నది. ఆరహస్యబహిర్గమనము చేసినచో నేమగునో! ఈయనను నాగృహమున కాకర్షింతును [సమీపించి] వృద్ధరాజా! ఎండకు వాన కిట్లేల తిరిగెదవు. నేను గౌతముఁడను, నాయింటికి రమ్ము. అచట నీముసలినాళ్లు నేను నిన్ను బోషించెదను

అంగరాజు :

నాయెదలోనున్న నామహాగ్ని జ్వాల
నాయెద మండించనైన మఁడించు లే
దాయెఁబోతుదియాసలఁడగితా నే చచ్చు
నాయెఁబో నీకేల యడియాసలీరీతి ?

గౌతముఁడు : ఇతనిని దీసుకొని పోరాదు. కానియీాయన ననుసరించి నేను యుండవలయును.

అంగరాజు :

ఈమహాగ్నులతాప మే నోర్వఁగాలేను
ఏమంచు కురియునో యిచట నన్నాళలు
నామనోవీథిలోనన యింకిపోయెఁ బో
ఏమహాంభోధిలో నీతాప మణఁగునో

[తెర]

ఆఱవయంకము

కోటముందు

పృథువు : మరల నీరాత్రి యంగరాజు పూవు లన్నియును గోసికొనిపోయెను. ఛీ! అంగరా జేమిటి? మా పితృపాదులు తోఁటలోనిపూ లన్నియుఁ ద్రెంచుకొనిపోయినారు. దేనికో? రాజ్యలక్ష్మీ దేవియైన నాతల్లి సునీథా దేవిని బూజించుటకుఁ గావలయును

భూదేవి : [ప్రవేశించి] పృథూ! పృథూ! మీతండ్రి సునీథా దేవినే పూజించును. ఆమె నిజముగా రాజ్యలక్ష్మి కాదు అంగరా జామెయందు రాజ్యలక్ష్మి నారోపించుచున్నాఁడు. నేను నిజముగా రాజ్యలక్ష్మిని. నీ వాపూవు లన్నియుఁ దెచ్చి నన్నుఁ బూజించుము.

పృథువు : ఈ ధ్వని యెచ్చటిది? ఇచ్చట నెవ్వరును లేరే యీగోవుతప్ప. ఈగోవు మాట్లాడియుండునా! గోవు మాట్లాడుట యేమి?

భూదేవి : ఓయీ! నేనే మాట్లాడినది

పృథువు : నన్ను ఓయీ! అనెద వేమి? నేను కన్యనుకదా? నీవేనా మాట్లాడినది? ఓహో! యీగో వెంత రమ్యముగా నున్నది. ఈమె మూపురము కైలాసశృంగమువలె శృంగములు గంగాసింధునదులవలె నీమె పొదుగు రాజనాలు

పండు సారవంతమైన పొలమువలె నీమె పుచ్ఛము ధాన్య లక్ష్మికి వీచిన వింజామరవలె మనోహరముగా నున్నవి. నా కీమెను జూచినఁ గౌఁగిలించుకొని ముద్దాడవలె ననిపించు చున్నది

భూదేవి : రాజకుమారా ! నీ కన్నులు, తెల్లని చూపులు మెరుపులై, నల్లని రెప్పలు చిరుమొగిళ్లై, చూచినంత మేర దయావర్షములు కురిపించు సస్యకారకము లగుచున్నవి. నీ దీర్ఘబాహువులు సైఁడినాగేళ్ళవలె నున్నవి. ఇంక నీవు పొలాలు పండించుము

పృథువు : ఈగోవు నన్నుఁ జూచి పురుషుఁడుగా భ్రాంతి చెందుచున్నది

భూదేవి : నీవు నాయందు గోవుగా భ్రాంతిచెందుచున్నావు

[నిష్క్రమించును]

పృథువు : ఈమె యెవ్వరో స్త్రీమూర్తి. ఇంతవఱకు గో మూర్తివలె భాసించినది. తిరిగిపోవు నీమె పిరుందులు నదీ సైకతములవలె, సన్నని వలిపవుఁబొరలచేఁ దెల్లనినీటి సన్నని పొరలు ప్రవహింపించుచున్నట్లున్నవి. ఈమె నాయెందేమొ పురుషత్వమావహింపించినట్లున్నది. నే నీమెను వర్ణించు చుంటిని. నాహృదయ మేమొ చివురాకు ముదురాకుగా మారఁబోవుచున్నట్లు తెలిసీతెలియని యొక విచిత్రపరిణామ మును బొందుచున్నది.

ఒకవంక నవనీతసుకుమారమై యుండి ఒకవంకఁ బ్రౌఢమై యుబుకఁ బొల్చు
ఒకవంక నిది కుదించుక సలజ్జమై విప్పారి యీవంక విస్తరించె
ఒకవంక బెదరు లేటికి సాటియనిపించి యొకవంక నైశిత్య ముజ్జ్వలించె
ఒకచోఁ దనకుఁదాన యుండలేననిపించి యొకచో స్వతంత్రత కోపాటించె.

వేనుఁడు: [ప్రవేశించి] ఇదేమి? పృథు పృథుగా లేదు. ఈమెలో నేదియో మార్పు కలుగుచున్నది. నాకు మిగిలిన బంధు వీమె యొక్కతెయే. ఇదికూడ నన్ను ద్రెంచుకొని పోవునా? పృథూ! పృథూ!

పృథువు: వేనా! వేనా!

వేనుఁడు: నన్ను ఇంక 'అన్నా' యని పిలచెద నంటివికదా?

పృథువు: కాదు; వేనా యనియే పిలచెదను.

వేనుఁడు: ఏమో! మగవానివలె మాటాడుచుంటివి

పృథువు: స్త్రీలు నన్నుఁ గామించుచుండఁగా నేను మగవాఁడను కాక స్త్రీ నెట్లగుదును

వేనుఁడు: ఆ స్త్రీలు పురుషులేమో

పృథువు: కాదు కాదు. పురుషులే స్త్రీలు. స్త్రీకి సీమంతిని యని పేరుకదా? పురుషులే సీమంతమును ధరింతురేని వారును స్త్రీలే

వేనుఁడు: నన్నెకసక్కెములాడుచున్నావా?

పృథువు: నీవేమి స్త్రీవా?

వేనుఁడు: నీవు పురుషుఁడవు

పృథువు: నేను పురుషుఁడనైనచో నీకు రాజ్యము లేదు

వేనుఁడు: ఎందుకు లేదు? నేనే పెద్దవాఁడను

పృథువు: అది నాకన్నులలోఁ గన్నులుంచి చెప్పుము

వేనుఁడు: పృథూ! నీవు పురుషుఁడవైనచో నేను నిన్నుఁ జంపెద నని నీ యూహ. వృద్ధరాజిట్లే యనుచుండెడివాఁడు. నీ కతఁడే యీ యూహ కలిపించినది

పృథువు: [తనలో] మాతండ్రి నన్నితఁ డుండగా నెపుడు నిదురపోవద్దనెను. కాని, మొన్నరాత్రి యట్లు జరిగినది. ఏల యట్లుచెప్పెనో? ఒకవేళ నే నట్లు నిదురపోయినచో నా కాపద మూడు ననియెను. ఏమి మరి యట్లేమియు జరుగలేదు కదా? నిదురపోవుచుండఁగా వేనుఁడు నన్నుఁ జంపునా? వేనునకుఁ దనచెలియలిమీఁదఁ జాల ప్రేమ. అట్లు చేయఁడు

వేనుఁడు: తమ్ముఁడా!

పృథువు: నేను నీకుఁ దమ్ముఁడనా? చెలియలినా?

వేనుఁడు: ప్రసంగబలముచేత నట్లు వచ్చినది. పృథూ! ఏమి టాలోచించుచుంటివి?

పృథువు: అంగరాజు మరలఁ బూవు లన్నియుఁ గోసికొని పోయెను

వేనుఁడు: వానితో నేమి చేయును?

పృథువు: సునీథపాదములు పూజించును

వేనుఁడు: సునీథ నతఁడు చంపలేదందువా?

అంగరాజు : [ప్రవేశించి] అతఁడు వేనునివలె రాక్షసుఁడు కాఁడు

వేనుఁడు : పిశాచము

అంగరాజు : నిజమేను. వేనుఁడు రాక్షసునివలె మనుష్యుల జంపుచున్నాఁడు. అంగరాజు వారికిఁ బ్రాణప్రతిష్ఠ చేసి వారలను బిశాచములను జేయుచున్నాఁడు.

ఒకపిశాచము కోటకొమ్మున నురిమి చూచినది
ఒకపిశాచము కోటముందర నురుకు కొట్టినది
ఒకపిశాచము రాజుగదిలో నుండి పోయినది
యీ పిశాచము రాజుముందర నీదులాడినది

వేనుఁడు : పృథూ! యీ పిశాచములు మనల వెంటాడుట యిం కెన్నినాళ్లు ?

అంగరాజు : క్రొత్త క్రొత్తపిశాచముల కేమయ్యెదవు? ఈ ప్రాఁతపిశాచమునకే యింత బెదరెదవు

వేనుఁడు : నన్ను మనుష్యపిశాచములవలె నిజమైన పిశాచములు బాధపెట్టలేవు

అంగరాజు : నిజమైన పిశాచము లున్నవందువా ?

వేనుఁడు : అవి లేవు. ఎట్లుండును ? ఉండవు

అంగరాజు : అవి యున్నను నుండకపోయినను మనుష్యపిశాచములుమాత్ర ముండును. నేనుమాత్రము పిశాచమను కాను. పిశాచ మనఁగా మాంసము తినునది. ? నే నవైన్యుల

మాంసము తినుచుంటినా ? వేనుడు పిశాచము. లోకము నందలి జనులను జంపి వారిమాంసము తినుచున్నాఁడు

వేనుఁడు : నేను వారిమాంసము తినుచున్నానా ?

అంగరాజు : వారిమాంసమే వారిధనము, వారిమతము. అవి రెండును నీ వారగించుచుంటివి గాన వారిమాంసము తినుచున్నట్లే

పృథువు : అందుచేతఁ బిశాచమవు నైనట్లే

వేనుఁడు : అయినచో నిన్నుఁ దినెదను, తినెదను

పృథువు : అమ్మో ! నాకు భయమువేయుచున్నది

[నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : పృథు పసిపిల్ల. నీవు దానిని భయపెట్టితివి

అంగరాజు : నే నేల భయపెట్టితిని? పిశాచము భయపెట్టినది. నన్నుఁ జూచి యేల భయపడును ?

మిగిలి మొగమున నాకు మిడిగుడ్లు లేవు
ఎగచి మాంసపుఁదృష్ణ యెడఁదలో లేదు
మిగిలి మొగమున నీకు మిడిగుడ్లు కలవు
ఎగచి మాంసపుఁదృష్ణ యెడఁదలోఁ గలదు.

[నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ఛీ ? ఛీ ! ఈవృద్ధరాజు నెన్నిసారు లూరకే పోనిచ్చుచుంటిని. ఓయీ! నిన్నుఁ గారలో నుంచుట కెంత సేపు పట్టదు. కాని పృథు అడ్డము వచ్చుచున్నది. సునీథ వెడలి

పోయినందుకే యీమె చిక్కి సగమైనది. నిన్నుఁగూడఁ జెరలో నుంచితినా; ఆపసిపిల్లలేత యెద యోర్చుకొన లేదు. లేకున్న నీయాట లింతగా సాగవు

అదిగో ? ప్రొద్దు క్రుంకుచున్నది. కత్తితో నరుకఁబడి రక్తసిక్తమైన శిరస్సువలె సూర్యుఁడు పశ్చిమశిఖరిఁ దోచుచున్నాఁడు. పిశాచములు తమముంగిళ్ళ నెత్తురులతో నలుకుకొన్నట్లు దిక్కులన్నియు నెఱ్ఱవడినవి. ఓహో ! ఈడేగ యూకాశమునఁదాను పక్షుల నన్నింటిని వేటాడి వేటాడి ప్రొద్దుక్రుంకుటచేఁగనులు తెలియక నత్త్వముఁడిగినట్లు వ్రాలఁబోవుచున్నది. క్రమముగాఁ జీకట్లు హెచ్చుచున్నవి. ఇదిగో యీగుడ్లగూబ పిశాచమువలె నాచెట్టుతొఱ్ఱలోఁ దొంగిచూచుచున్నది. నిజముగాఁ బిశాచము లున్నవా? లేవులేవు.

[తెరలో] ఉన్నవి ఉన్నవి

వేనుఁడు : ఈధ్వని యేమి ? ఇది యెచ్చటినుండి వచ్చినది? ఎవరైన నిం దెందైన దాగియుండి యిట్లనుచున్నారు కావలయు. ఓరి ? ఎవఁడురా నీవు? వేనునితోనా నీకుఁ జెరలాటలు

[తెరలోఁ బెద్దనవ్వు]

వీఁడునన్నెవ్వడో పరిహాసించుచున్నాఁడు. నాయంతఃపురమున నాయాజ్ఞ యిట్లు తిరస్కరింపఁబడగా నేను బ్రతికియెందుకు ?

[తెరలో] మనుష్యులప్రాణములు తీయుటకు

వేనుఁడు : మనుష్యులప్రాణములు తీయుటకా ? ఓరీ ! యెవఁడురా నీవు ! వీఁ డెవడో వెదకెదను

[కోటపైనుండి ధ్వని]: వెదుకనక్కరలేదు. తలయెత్తి చూడుము. నేను వినీతభట్టుతలకాయను. నేను పిశాచమనైతిని. నేను నా మనుమఁడు నా అల్లుఁడు నా వియ్యంకుఁడు మే మందరము పిశాచముల మైతిమి? నీకొరకే సుమా! నీ రాజ్యమును నిన్ను నాశనముచేయుటకు. నీ మనస్సులో రాక్షసుల నాడించుటకు. పిశాచములు లేవు! లేవు!

[పైనుండి వినీతభట్టు ప్రవేశించును]

వినీతభట్టు: రాజా! నీకు వైతాళికగానము చేసిపెట్టుదునా? రాజా! ప్రొద్దు క్రుంకినది, ప్రొద్దు క్రుంకినది

మొగమున మసిపూసి ముండితమైన
సిగపైన బొమికలచిన్నారిపేరు
తగిలించి మిడిగ్రుడ్లుదాత్తమై మెరయ
రగిలి నాట్యముసేసె రాత్రిపిశాచి

రాజా! రాజ! నా కవిత్వము చూచితివా! కులక్రమాగతమై సంప్రదాయము ననుసరించి వచ్చిన కవిత్వము నీకు రుచిగా లేదు. ఇదిగో యీ కవిత్వము చూడుము. నేను పిశాచమనైతిని. ఇదిగో పిశాచకవిత్వము వచ్చినది. నీవును పిశాచమవే కాన నీ కీకవిత్వము చాల బాగుండవలయును

వేనుఁడు: వీఁడు సర్వథా వినీతభట్టువలెనే యున్నాఁడు. చనిపోయిన వినీతభట్టునకుఁ బ్రాణము లెట్లు వచ్చినవి?

వినీతభట్టు: అంగరాజు నాకుఁ బ్రాణములు పోసెను. అది నీ కిందాక చెప్పెనుకదా? ఇంకను దెలియలేదా?

వేనుఁడు : ఆ ! సరిగా అంగరాజి దేమాట యనెను. ఆ సంగతి వీని కెట్లు తెలిసినది?

వినీతభట్టు : పిశాచములు మనుష్యపిశాచములవలె నేకదేశజ్ఞానములు కావు. మనుష్యపిశాచము తనకు సర్వజ్ఞతయున్న దనుకొనును. తన కున్న కించిద్‌జ్ఞానమునకే తబ్బిబ్బులగును. ఓసి ఓసి మనుష్యపిశాచమా ! నీ జ్ఞానము కొద్ది. నీ జ్ఞానము యొక్క కించిత్త్వమే నీకు నాశము తెచ్చుచున్నది

వేనుఁడు : ఛీ ! ఛీ ! నీ వ్యర్థోపన్యాసము లింక నాపి నా మార్గమునుండి తొలఁగుము

వినీతభట్టు : నేను నీకుఁ గైవారము చేయవచ్చితిని. నీ చేత నురి తీయించుకొనవచ్చితిని. రాజా ! ఇదిగో కైవారముచేయుచున్నాను. ఓహో ! వేనమహారాజా ! ఓహో ! పిశాచబంధూ ! ఓహో ! మృత్యుదేవతాసహాధర్మచారి !

మాంసములతో నెత్తురులతో మాగియున్నవి జనులపొదదులు
అంసములు ఖండించి కండలు నావపోపులు పెట్టియున్నవి
ప్రాంశువులు తొడకండ లున్నవి, వడ్డనము చేసిరి, పిశాచులు
దంశములు నంజుకొని నెత్తురు త్రావుదువు రావయ్య వేనుఁడ !

వేనుఁడు : ఛీ ? ఛీ ! నన్ను వదలిపెట్టి పొమ్ము. లేదా ! యీ కత్తితో నీ కుత్తుకవరకు రెండుగా నరికెదను

వినీతభట్టు : [పకపక నవ్వి] ఓయోయి ! శూరమాళీ ! ఓయోయి ! పరాక్రమార్జితత్రిలోకీ ! ఓయోయి ! దోర్దండకాఠిన్యసంరక్షితా క్షీణవర్ణాశ్రమాచార ధర్మపరిభావాభిరామా !

ఓహోయి! అభినవమృత్యూ! చచ్చిపోయిన శవమును నరకెదవా? నరుకవద్దు! నరుకవద్దు! నన్ను నరకినచో నొకవేళ నీ కీర్తులు దిగంగనల చీరలయంచుల నద్దుకొను నేమో? వారి కన్నుల కాటుక కానిపించదేమో?

వేనుఁడు: వీఁడు పిశాచమైకూడ రమ్యముగాఁ బ్రసంగించు చున్నాఁడు

వినీతభట్టు: అది పూర్వవాసన లే. నన్ను చంపవా! చంపు చంపు

వేనుఁడు: ఇదిగో నరకుచున్నాను.

[కత్తి విసరును, వినీతభట్టు - నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు: ఓహో! ఇది విచిత్రముగ నున్నది. పిశాచములు నిజముగా నున్నవా యేమికర్మము! ఇదియేదో భ్రాంతి. ఈవృద్ధరా జేదో తంత్రముచేసి పోయినాఁడు. వీని నీసారి వదలిపెట్టరాదు. ఇందు వృద్ధరాజుతంత్ర మేమున్నది? నామనస్సే యూరక భ్రాంతిపెంచుకొన్నది

ముసలిభట్టు: [ప్రవేశించి] ఓయీ! మిథ్యా వాది! మనస్సు భ్రాంతి పెంచుకోలేదు. మే మున్నాము. మాది గాలియాకారము. నీకత్తివిసరుట లిచ్చటఁబనికిరావు

వేనుఁడు: నీ వెవ్వరవు

ముసలిభట్టు:

ఒకపిశాచము కోటకొమ్మున నురిమి చూచినది
ఒకపిశాచము కోటముందర నురుకు పెట్టినది.

నేను వినీతభట్టువియ్యంకుఁడను

వేనుడు: నా కీభ్రాంతి విడిపోవునట్లులేదు

మునలిభట్టు: ఇది భ్రాంతి కాదు, ప్రత్యక్షము. ప్రత్యక్షము దాటి యేదియు లేదన్నవారికి మేము భ్రాంతి. ఓయీ! నీకన్నులకన్న నీచెవులు త్తమములు. నీ బహిరింద్రియముల కన్న నీయంతరింద్రియములు త్తమములు. బహిరింద్రియములు గ్రహించలేని వంతరింద్రియములు గ్రహించును. బహిరింద్రియములు గ్రహించలేనివి నీవు లేవందువు. అంతరింద్రియములు వాని నున్న వనుచున్నవి. అంతరింద్రియములకుఁ గూడఁ దెలియనివి లేదనువాఁడొకఁ డుండునేని వాఁడుచెడెఁగాక నవియు నున్నవి. నీజ్ఞానము కొద్దియైనప్పుడు ఒకటిలేదని నీవెట్లనఁగలవు? ప్రతిదియు నుండవచ్చునని చెప్పుట తేలిక గాని లేదని చెప్పుట యసాధ్యముకదా?

వేనుఁడు: ఎవరితో నీవాదన?

మునలిభట్టు: నీతో? నాకన్నులకు మించినది లేదని వాదించు వెఱ్ఱిమొగముతో! మనిసి నురితీసినంతనే వాఁడు చచ్చెనని తలఁచు దేబెమొగముతో? అశాశ్వతమైన శరీరమును నరకి, బాధపెట్టి, గెలిచితి నని యుబలాటపడు ప్రేతాకృతితో! ఓయీ! ప్రత్యక్షవాదీ! ఓయీ! రాజ్యాభిలాషీ! ఓయీ! ధనమదాంధకారీ!

మనుజాళపుఱ్ఱెలు తోరణములుగా మలచితి రాజా! కోటకొమ్మలను చనవు ఫురాఋషిమార్గములందు పిశాచమ వౌదువయేమి? నరేంద్రా!

పిశాచమవైనచో మావలెఁ గోటకొమ్మలఁ గోటముందర రాజుగదిలో రాజుముందర నృత్యము చేయవచ్చును. మాంస మునకేమి? దానిరుచి మాకన్న ముందర నీవే యెఱుఁగుదువు

వేనుఁడు : ఓరీ! నిన్నిదే నరకుచున్నాను

ముసలిభట్టు: [పెద్దనవ్వు నవ్వును]

వేనుఁడు : ఆహా! ఏమి యీతిరస్కరణ! ద్వాఃస్థితకా! ద్వాఃస్థితకా! ఎచ్చట నుంటివి?

ద్వాఃస్థితకుఁడు : [ప్రవేశించి] ప్రభూ! ఇచ్చట నుంటిని

ముసలిభట్టు: [నిష్క్రమించును.]

వేనుఁడు : ఓయీ! నీ వాపోవుచున్న మనిసిని జూచుచుం టివా?

ద్వాఃస్థితకుఁడు: ప్రభూ! ఎవరు పోవుచుండిరి? ఎవరులేరే!

వేనుఁడు : నీకెవరును గనఁబడుటలేదా?

ద్వాఃస్థితకుఁడు: లేదు

వేనుఁడు : ద్వాఃస్థితక! నే నన్నములో నేఁడేమి వేసికొని తింటిని?

[తెరలో - మనుష్యమాంసము]

వేనుఁడు : మనుష్యమాంసమా! ద్వాఃస్థితకా! నీ వామాట వింటివా?

ద్వాఃస్థితకుఁడు : ప్రభూ! నాకేమియు వినంబడలేదు

వేనుఁడు : సరికాని! ఓయీ! దయ్యము లున్నవని నీకు నమ్మక మున్నదా?

డ్యాషీతకుఁడు : మా అవ్వ కథలనిండ దయ్యములే. దయ్యములే లేకున్న నన్ని కథ లెట్లుండును?

వేనుఁడు: ఓయీ ! ముందు నడువుము

[తెర]

ఏ డ వ య ం క ము.

[కోటముందు]

గౌతముఁడు : కౌషీతకా ! వేనుఁ డున్నాఁడా ?

[ద్వ్యాషీతకుఁడు ప్రవేశించును]

కౌషీతకా ? వేనుఁడున్నాఁడా? ఓయీ! మాఱుమాటాడవేమి? బాధిర్యము ప్రాప్తించెనా ? రాజతీవి రాజును వదలి నిన్నుఁ జేరినదా ? కౌషీతకా ! నిన్నే అడుగుచున్నది?

ద్వ్యాషీతకుఁడు : నేను కౌషీతకుఁడను కాను.

గౌతముఁడు : ఓరీ! కౌషీతకా ! పిచ్చియెక్కినదా యేమి నీకు? నేను కౌషీతకుఁడను కాదనెద వేమి? ఎవనికి వాఁడు నేను కాదనుట యిదొక వేనుని క్రొత్తసిద్ధాంతమా యేమి?

ద్వ్యాషీతకుఁడు : నిజముగా నేను కౌషీతకుఁడను కాను

గౌతముఁడు : పాపము వీని కున్మాదము కలిగినట్లున్నది. అవు నవును. వీఁడు తప్పక సేవించువాఁడు. ఈ వేనుని దౌర్మార్గ్య మువలన వీనికి మతిభ్రమణము కల్గినది. ఓయీ ? నీవు కౌషీతకుఁడవు కావుసరే ! మరి నీవెవరవు ?

ద్వ్యాషీతకుఁడు : నేను ద్వ్యాషీతకుఁడను

గౌతముఁడు : మఱి కౌషీతకుఁడు నీబుర్రలో నుండెనా యేమి?

ద్వ్యాషీతకుఁడు : కాదు కాదు, వానిబుర్రలోనసే వాఁ డు న్నాఁడు. అదుగో చూఁడుము. ఆకోటద్వారమున వానిబుర్ర వ్రేలాడుచున్నది

గౌతముఁడు : [చూచి] ఆ! ఏమిది ? కాపీతకునిగూడ వేనుఁడురి తీయించెనా ? ఆహా! పాపబుద్ధి! అచ్చముగాఁ గాపీతకునివలె నుంటివి ? నీవెవ్వరవు ? నీకు వాని కేమైన సంబంధమున్నదా ?

ద్వ్యాపీతకుఁడు : ఆరాజద్రోహితో నాకేమియు సంబంధము లేదు

గౌతముఁడు : అట్లనా ? వాఁడు రాజద్రోహి కాక పూర్వము ?

ద్వ్యాపీతకుఁడు : అతడు నా కన్నగారు

గౌతముఁడు : ఓరీ ? దుష్టరాజసేవకా ! నీ రాజును బిలుచుకొనుము. వానితో మాట్లాడెదను. వేనా ! వేనా ! ఇటు రమ్ము

వేనుఁడు : [ప్రవేశించి] గౌతమా ! ఏమి ?

గౌతముఁడు : వేనా ! ఇప్పటికి నీ రాజదౌష్ట్యము పూర్తియైనది

వేనుఁడు : ఎప్పటికి?

గౌతముఁడు : ఇట్టి రాజసేవకుఁడు లభించునప్పటికి

వేనుఁడు : అతఁడు రాజభక్తిపరాయణుఁడు

గౌతముఁడు : అట్లనా ! నీ దుర్మార్గత క్రమక్రమముగా వృద్ధిపొందుచున్నది. ఇటు చూడుము, మనుజులెక్కువమంది బుద్ధిహీనులు. జనులందరికిసమానమైనయుత్తమబుద్ధి యెట్లుండును?సంస్కారభేదముచేతనిట్టివారునుబరప్రత్యయనేయబుద్ధులు లోకమునఁ గలుగుచునేయుందురు. వీరిని దుష్టులి ట్లుపయో

గించుకొనుచుందురు. వారియవివేకము నాధారము చేసికొని రాజుస్వలాభపరాయణుఁడు కాఁగూడదు. అందరువివేకవంతు లైనచో రాజుతో నవసరమే లేదు. వివేకు లెట్లును సన్మార్గ ముందే పోదురు. రాజు అవివేకులనుగూడ సన్మార్గమున నడిపించుటకే రాజు. ఆరాజు అవివేకులయవివేకముమీఁదఁ దన రాజ్యము నిర్మించుకొనెనా యది యేటిసడుమ నిసుకలమీఁద మేడకట్టుటవంటిది

ఏవేళఁ బయికొండకొమ్మలను బ్రావృణ్మేఘముల్ క్రమ్మి వ
ర్షావిద్యోతితవిద్యుదుల్లసితమై యాకాశ మాసారధా
రావిస్ఫారతరంగభీకరవిచిత్రావర్తఘుష్యత్ప్రయ
శ్రీవేణీపరిభూతమై చనెడునో చింత్యంబుకాదా ? నృపా !

[తనలో] ఈయవివేకపక్షము నే నవలంబించి యవివేకిగాఁగనంబడుచున్నాను. అయినను ఈదీనజీవిసంగతి యెట్లుపేక్ష చేయుదును? అన్నిఁటికి నొక్కటియే మందు. అది వేనునిజీవితము

[ప్రకాశము] వేనా! నీకొక్కటి చెప్పుచున్నాను విను. లోకమింక నూరకుండదు. జగమ్మునకు నోడలు మండిపోవుచున్నది. ప్రజాశక్తి నీ వెఱుఁగవు. అది ప్రళయవహ్నివలెఁ దోకచిచ్చువలె నంటుకొన్నచోట నెల్ల సురసుర లాడిపోవును. ఏల వృథాగా స్వార్థాభిలాషివై లోకమును బీల్చి పిప్పిచేసెదవు?

వేనుఁడు : [కోపమునవ్వు]

గౌతముఁడు : రేపురాతిరి రెండుజాముల వేళ వచ్చి మరల నిన్నుఁ గలిసికొనెదను

వేనుఁడు : సరే [నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు : వేనా ! వేన !

వేనుఁడు : [వచ్చి] ఏమి ?

గౌతముఁడు: నీ పీమార్గమునుండి తిరిగి లోకహితపథమునఁ బోవుటేమైన నున్నదా ? లేదా ?

వేనుఁడు : ఇంతకన్న లోకహితమైన మార్గములేదు

గౌతముఁడు : సరే! [వేనుడు-నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు : వేనా ! వేన !

వేనుఁడు : [వచ్చి] మరల నేమి ?

గౌతముఁడు : నన్ను నీవు జనసామాన్యమువలె నేల శిక్షించరాదు? నేను నీకుఁ బరమవిరోధిని. నీ దేశమున నిదివరకే పెద్దవిప్లవము లేవఁదీసితిని. నన్ను వదలిపెట్టినచో నీరాజ్యము నకుఁ జేటు తప్పదు

వేనుఁడు : [మౌనము]

గౌతముఁడు : ఓయీ ! నావలన నీకు వినాశము రానున్నది

వేనుఁడు : [మౌనము]

గౌతముఁడు : ఇంక నా దేమియుఁ దప్పులేదు. ఇతనికిఁ బ్రజాశక్తి తెలియుటలేదు. ఋషులమతిప్రతిభ యర్థ మగుట లేదు. ధర్మహానివలనఁ గలుగు మహాపద యవగత మగుట లేదు

[తెరలో]

ఓయీ! వేనమహారాజా! ప్రొద్దుక్రుంకినది. దివాంధముల సంచారము మిక్కుటమైనది. చీకటిలోఁ బోవుజనులకుఁ బ్రతిదారిలో నెదురుగాఁ గూయుచు కాగడాలవలె వెలుగు రెండుకన్నులతో బాట కనఁబడనీయని యీ నల్లని నిర్జీవ జంతువులవలన బాధ కలుగుచున్నది. రాజా! ఏమి నాగరకతయోయి! ఎదుటివారికి దుశ్శకునము, కన్నులలో దుమ్ము, భీకరాకృతి. ఈ దివాంధములను రెక్కలిపితివి దేశము మీదికి

నల్లనితాపితా ల్పరచినావు బళే! బళె! దిక్సతీముఖో
త్ఫుల్లసరోజమండలివిముగ్ధరుచుల్ పిహితంబులై చనన్
తెల్లనిరేకరైనఁ దొలిదిక్కునఁ గన్పడకుండ నీ ప్రభల్
సెల్లెనురా! మొగిళ్లు విరచించితి వార్షుకబిందుహీనముల్

బళీ! బళి! మా వేనమహా రాజేమనుకొంటివి ?

సాక్షాన్మృత్యువు, వానికన్బొమ మహాక్షామాగ్నిధూమంబు, లో
కక్షోభాకృతి వానిలేనగవు, సాకారమ్ము దుర్వ్యాధివాఁ
డీక్షోణీస్థలి ధూమకేతువు మహాతృష్ణాపరీవాహమా
లాక్షుభ్యత్పటునక్రమూర్తి మృతియేలా! కల్గునవ్వానికిన్

వేనుఁడు : ద్వ్యాషీతకా! ద్వ్యాషీతకా!

ద్వ్యాషీతకుఁడు : [వచ్చి] ఏమి! ప్రభూ!

వేనుఁడు : ఈ పిశాచములు నన్ను వదలిపెట్టవా ఏమి ?

ద్వ్యాషీతకుఁడు : స్వామీ! ఈమె వినీతభట్టుముసలివియ్యపురాలు. తనభర్త, కొడుకు, మనుమఁడు, చనిపోయినదుఃఖము తనప్రాణములతోఁ బాపుకొనునట

వేనుఁడు : అట్లనా! ఓయీ! దీనిని బిశాచమును కానీకుము దీనిని దీసికొనిపోయి కోటయవ్వలిచీకఁటిగదిలో నుంచుము. వేళకు భోజనము పెట్టుము. దానిబంధువులు చనిపోలేదు, బ్రతికియే యున్నారని చెప్పుము

ద్వారపీతకుఁడు : [నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు : వేనా!

వేనుఁడు : ఏమి?

గౌతముఁడు : తక్కినవారందరు పిశాచములైనారా యేమి?

వేనుఁడు : నేనే పిచాచమను. నాకు వేరే పిశాచములెందుకు? నే నింకఁ బోదునా? నాకుఁ బని యున్నది. నీవు రేపురాత్రికి వత్తువుకదా! మరచిపోకుము [నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు : ఇతఁడెన్నఁడెఱుఁగని భయమేదియో యితని నావరించినది. అది యేమైయుండును? వేనునియీభయమునకు హేతువేమి? హిమవంతమువంటిధైర్యముకల వేనుఁడు భయపడెనా? కారణమేదియో పెద్దదే యుండవలయును

[తెర]

ఎనిమిదవ యంకము.

అంగరాజు :

మేటిచెట్లడవిలో మెరుపులు పుట్టి
తాటిమొవ్వులు తగిలి ధరణికి డిగ్గి
లేటికన్నులలోన లీలగా నొదిగి
యేటియిసుకలనీర్చు లెగచి పండినవి

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి] ఈవృద్ధరాజు నాకంటికిఁ గనపడి నంతలో మాయమగుచు నన్నెన్నాళ్లుగాఁ దనవెంటఁ ద్రిప్పుకొనుచున్నాఁడు. ఇతనిరహస్యమేమో తెలిసినదికాదు

అంగరాజు :

స్వాతిచల్లనివాన జలజలా కురిసి
ప్రీతిముత్తెపుచిప్ప పిలపిలా విరిసి
తొలుతసంద్రమునడుమ దూరనేగాని
తెలుఁపడి ముత్తెమ్ము వెలిగించె దేసలు

గౌతముఁడు : [సమీపించి] మహారాజా! ఎండకు వానకిట్లు బడలిపోయెదవు. నీవయసునాఁటి నర్మసఖుఁడు నాముసలితండ్రి నిన్నుఁ జూడగోరుచున్నాఁడు. నీతల నా యింటి నీడలోఁ జల్లపడనిమ్ము

అంగరాజు :

పఱచి తొందరపడి పరిణతిరాని
చిఱుతముత్తెముచిప్ప ఛిన్నమ్ము చేసి
అఱుత బాష్పపుఁగన్ను లానుకో నేల
పెఱుద నిశ్వాసమ్ము విడువగా నేల?

గౌతముఁడు : రాజశేఖరా! లోకము మలమల మాడిపోవు చున్నది. జగమ్ము నిల్చుటకు వీలులేదు

అంగరాజు : నా కేమియు నెండభయము లేదు. ఒకరికిమాత్ర మెందుకు? వేసఁగి వెనుకపట్టినది

జలధిలో నడుమ వర్షపునల్ల మొగిలు
పరువెత్తెఁ దలయెత్తి పరికించిచూఁడు
తరకసన్నని గాలి తరిమికొట్టినది
ధరణియంచుల నది తారులాడినది

గౌతముఁడు : మహారాజా! మరలఁ గలిసికొనెదను

[నిష్క్రమించును]

అంగరాజు :

జిలుగువెన్నెలలలోఁ జీకటుల్ కలవు
తొలిపాటలో మానములు కొన్ని కలవు
మలఁగి యూహకుఁ జిక్కు మదిరాక్షితొలిప్రేమ
సెలవాకలోఁ గొన్ని చిక్కులు కలవు

భూదేవి : [ప్రవేశించి] ఈ వృద్ధరాజులోనుండి నామూర్తి నే నుపసంహరించుకొనవలయును. ఇతఁ డింకను దేజోమూర్తిగా నున్నాఁడు. వేయికళలలో నాఱునాళ్లనుండి యాఱువందల కళ లుపసంహరించుకొంటిని. సెలయేటితనము వదలి చిఱు కాల్వతనము రాజు తనమాటలలోఁ దెచ్చుకొన్నాడు. ఇంకఁ దక్కినకళలుకూడ రాచినఁగాని యీయన రహస్యము వదలఁడు. ఈ లోపుగా నామూర్తి పృథురాజునం దారోపింతును

అంగరాజు :

పృథునేత్రములలోన వెన్నెలల్ కలవు
వధువుకన్గొసలలో మధురిమల్ కలవు
విధుమండలములోన వెన్నెలల్ కలవు
మధుబిందువులలోన మధురిమల్ కలవు

[నిష్క్రమించును.]

భూదేవి : ఈ రాజకుమారునిమీద నామనస్సు పోదువు కొనుచున్నది. ఎందరెందరు రాజులైరి. కాని యితనియందుం బలెనామనస్సు మరొకనియందు రక్తిపొందనేలేదు. నన్నితఁడు దివ్యవాహినులలోఁ గ్రుంకువెట్టించును. నాయందు రాజనాలు పండించును. నాశరీరమంతయు సస్యపులకితముచేయును

పృథువు : [ప్రవేశించి] నా యెదుట నీగోమూర్తి మరల భాసించుచున్నది. ఈమెనుఁ జూచినకొలది నాలో నేదో యననుభూతపూర్వమైన యొకమధురభావము కలుగుచున్నది. నే నొకపశువులకాపరినై యీగోవును బచ్చికబయళ్లలో మేపి చల్లనిటేకుటడవిలోఁ బ్రవహించుసెలయేళ్లలో దాపి నల్లకానుగులనీడల శ్రమ పొందు రోమంథవేళఁ జోపి కాచెదను. ఈ గోవు నాయందు బద్ధానురాగవలె నన్ను వదలిపోవుటలేదు

భూదేవి : రాజకుమారా! నిన్ను నేను వలచి వచ్చితిని. నీవు నన్ను సాకెదవా? నాయందు నవక్షీరములు కురిపించి ధరణిజనులకుఁ బ్రాణదానము చేసెదవా? వెడంద యగుచున్న నీ యెదురొమ్ముపై నన్ను విశ్రాంతి పొందనిత్తువా?

పృథువు : ఈమె మరల నన్ను రాజకుమారా! యనుచున్నది. నే నీమెకంటికిఁ బురుషునివలెఁ గనంబడుచుంటిని కావలయు. నాయందు మరలఁ దొల్లింటివికారము కనఁబడుచున్నది. నీ పేరేమి?

భూదేవి : వసుంధర

పృథువు : ఏమి చక్కని పేరు! నీనామాక్షరములు నా చెవిఁ బడినంతనే నాయాత్మలోఁ బులకలు కలుగుచున్నవి. నీకు నాకు నేదియో పురాసంబంధ ముండవలయును. నీవు నా తాత తండ్రులమందలలోఁ బెద్దయావా?

భూదేవి : నాకుఁ బూర్వము పెద్దతనమున్నను నీకొఱకు మరలఁ బసితనము పొందితిని

పృథువు : నీపసితనము రమ్యముగా నున్నది

విదియచందిరుని యొప్పిదమైన శృంగసుందరమైన శృంగసుందరత మెరసి
మలచి గాలులు తీర్చు తెలిసైకతముల పిండులకోసగా గంగడోలు తనరి
కడు నిగవాఱిలినఁ గాలు జారెడునట్లు మిలమిలల్ కలిగిన మేను పొలసి
అందాలు పిదుకు సోయగము చిందించెడు పొలుపైనచిన్నారిపొదుగు కలిగి

మృదువవాకృతి పొందు సస్యేందిరవలె
కడగి మూర్తి కొగ్గిన పాలకడలివోలె
దాగియుండి నేఁడు బహిర్గతంబు పడిన
వామనోవాంఛవలెఁ దోచినావు నీవు

[భూదేవి—నిష్క్రమించును]

పృథువు: ఈమె తిరిగిపోవుచు మరల స్త్రీవలె గోచరించు చున్నది. ఆహా! ఈమె యేమి మాధుర్యసీమ!

ఈపొడుగైనవేణి తలపై నెగడిన చిన్నిపతాక, వంగి యా
మూపులు గీయుగీతవలపుంబస లోఁ గుదియంచుపొద్దు ని
ద్దాపిరుదుల్ స్పృహాజలధి తార్చినదీవులు జంఘు లానమ
చ్ఛ్రీపరిపాకమౌ పొలము చిత్తము పండినపంట కన్నులున్

అరే! సరిగా బురుషునివలె వర్తించుచుంటిని. ఈమె యేమి మంత్రకత్తెవలె నన్ను మార్చుచున్నది. నన్ను జూచిన నాకె యాశ్చర్య మగుచున్నది.

తారిన నాదుకంట నిశితంబులు చూపులు నిన్నలేవు వాం
ఛారమణీయముల్ మధురసంబులు నాయెద నిన్నలేవు ప్ర
జ్ఞారభసంబు నామనసుసంపద క్రొత్తలు నిన్నలేవు నా
మారుపుతోన నాతలఁపు మాటికి మాటికిఁ జేరసాగెడిన్

ఈగోరూపస్త్రీని నేను వదలలేను. దీనిని స్వైవసము చేసికొని రాజనాలు పండించెదను. మధుక్షీరములు పిదికెదను

వేనుఁడు: [ప్రవేశించి] పృథూ! తోటలోని పూవు లీనాఁడు పోలేదు

పృథువు: సగము పోయినవి. సగ మున్నవి

వేనుఁడు: ఆ సగము నంగరా జెత్తుకొనిపోయెనా?

పృథువు: ఇంక నంగరాజు నెత్తుకొనిపోనీయను.

వేనుఁడు: ఎందుచేత?

పృథువు: నాకుఁ గావలయును. నే నొక చిన్ని యావును జూచితిని. ఈపూవులన్నియు గ్రుచ్చి యాయావు మెడలో

వేసెదను, కొమ్ములకుఁ జుట్టెదను, కాళ్ళకుఁ గట్టెదను.
మొగమున ప్రేలాడఁ దీసెదను

వేనుఁడు: పృథూ! నీ మనస్సులో నేదో కోరిక చెల్లరేఁగుచున్నది.

పృథువు: ఆయావునుగూర్చినకోరిక యే. ఆయావు నాకు గావలయును. దానికై యేమైనను చేసెదను. అంత కంతకు నామనసుచివరలు బిరుసెక్కుచున్నవి
నా కీయాడవేషము బాగుగా లేదు. ఆయావును గాచుకొనుటకు నేను మునికోల పూని యడవులవెంటఁ బోయెదను. అప్పుడు నా కీస్త్రీవేషము తగదు

వేనుఁడు: పృథూ! నీకన్నులలో నైశిత్యముక్రొత్తగా రేకెత్తుచున్నది. నీవు మాట్లాడుచుండగా మునుపటివలెఁ గాక బాహువులు స్థూలములై కదలుచున్నవి. ఇంకఁ బురుష వేషమే నీకుఁ బాగుండును

[పృథువు-నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు: ఇదియొక చిత్రము. పృథు పురుషుఁడుగా మారునా యేమి?

ద్యాషీతకుఁడు: [ప్రవేశించి] ప్రభూ! జనులు మృత్యువున కెదురుతిరిగిరట! సేనలతో మృత్యువు వారి నెదిరించి చెల్లాచెదరుచేసి రక్తము నదులు కట్టించి నీ కావార్త కబురంపించెను

వేనుఁడు: ఈసంగతి గౌతమునితోఁ జెప్పుము

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి] వేనా ! నాకీ సంగతి యిదివరకే తెలియును. ప్రజలు నీమృత్యువుపరాక్రమముచే బేలు పోలేదు. ఒకవేళ నిన్ను నీ సైనికులను గెలిచినను రాజ్యమరాజక మగునుకదా యని ప్రజలలో నిన్నుఁ జంపుటకు మనోదార్ఢ్యము రాలేదు. నీతరువాత రాజ్యమెట్లో నిర్ణయింపఁబడెనేని నీ సైన్యము లాగవు.

వేనుఁడు : ఈ మాటలు నాతోఁ గాదు, నీ ప్రజలతోఁ జెప్పుకొనుము

గౌతముఁడు : అట్లే. పోయి యంగరాజును వెదుకవలయును.

[నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ద్వ్యాషీతకా ! మృత్యువుతోఁ జెప్పుము. ఎదురుతిరిగిన ప్రజలశవములు వీధులనుండి తీయించవలదు. మరల నెదురుతిరుగువారి కర్మ మింతియే యని చెప్పుటకు వారిశవములు వీథులలోననే యుండవలయును. వారి గృహములలోఁ జొరఁబడి వారిస్త్రీలను బలవంతముగా సైనికులచేతఁ జెఱ పట్టించుమనుము. జనము భీతావహమై పోయి మరల నిట్లు జరుగరాదు. ఇది మృత్యువుతో రహస్యముగాఁ జెప్పుము [ద్వ్యాషీతకుఁడు - నిష్క్రమించును] వేనుఁడనగా నాకే యాశ్చర్య మగుచున్నది. అతఁడిన్ని ఘోరకృత్యములు జేయుచున్నను అతనిభూరిలత ముడివడదు. కోపముగా నతనినోటివెంట మాటరాదు. నాకీస్థితి సహజమైపోయినది

వినీతభట్టు : [ప్రవేశించి] పిశాచములకు ముఖరేఖ లాడవు. ఎందుకనగా వట్టిగాలిమూర్తులు గనుక. దూరమునకు మనుజులకు మనుజులవలె నవి కనఁబడును గాని వానికి శరీరములు లేవు. వాని మొగములు దూరమునకు మొగములవలెఁ గానిపించును గాని యందు బొమికలు గాని మాంసము గాని లేవుకదా ?

ముసలిభట్టు : [ప్రవేశించి] మరి తిన్నమాంస మంతయు నేమగును ?

వినీతభట్టు నల్లుడు : [ప్రవేశించి నవ్వి] వికృతపునవ్వుగా మారును. గూళ్ళుగా నున్న కన్నులలోననే పట్టును ఎంత మాంసమైనను.

వియ్యపురాలు : [ప్రవేశించి] వేనరాజీపిశాచములతోనే చచ్చిపోవును. పాపము! వేనరాజును ముసలిపిశాచములు పట్టుకొన్నవి. వేనరాజున కెండిపోయినముసలిమాంసము రుచి యెక్కువ

వేనుఁడు : ఈ ముసలిది వీరిలో నెట్లు కలిసెను? ఇది బ్రతికియే యున్నదికదా ! కాక్షీతకా !

కాక్షీతకుఁడు: [ప్రవేశించి] ఈపిశాచములు చాలవా? నన్ను గూడఁ బిలిచెద వెందులకు ? నీతో నారుగురము పిశాచములము. మన మొకసైన్యము. ఇప్పుడు మన మారుగురము విడివడినచో మృత్యువుసైన్యమును నాశనముచేయవచ్చును.

వేనుఁడు : వీఁడుకూడ పిశాచమయ్యెనా! అయ్యో పొర పాటున ద్యాషీతకా యనఁబోయి కాషీతకా యంటిని

కాషీతకుఁడు : వేనా! భయపడకు. నీవు పిలిచితివని వచ్చితిని ఆక్కఱలేకపోయిన వెడలిపోయెదనులే [నిష్క్రమించును]

వినీతభట్టు : ఓయిరాజా! పిశాచలోకములోఁగూడ నీ దుర్మార్గత మానితివి కాదు. ఇచ్చటను భేదోపాయమేనా! కాషీతకుని మాతోఁ గలియనీయవేల? మేము వందిపిశాచములము, వాఁడు శూద్రపిశాచము, నీవు రాజపిశాచమవు. వేనుఁడా! పిశాచములైనతరువాత నీ భేదములు కూడవు. ఋషుల మతములోననేగాని యీ భేదములు వేరే యెచ్చటను లేవంటివే? ఋషులమతము వదలి పిశాచమతము పొందితిమి. ఇక్కడను నీ భేదము వదలలేదే?

ముసలిభట్టు : భేదము సర్వజంతువులయందు సర్వదేశములయందు సర్వలోకములయందు నిత్యమైనదే? వేనున కిది తెలియకనా? అది యొక యుపాయము. అది భేదోపాయము. అది రాజనీతి

వినీతభట్టునల్లుఁడు : పిశాచనీతి

వియ్యపురాలు : నీతి లేనివానికిఁ బిశాచత్వము నీతి

వేనుఁడు : ద్యాషీతకా!

[ద్యాషీతకుఁడు ప్రవేశించును. పిశాచములు నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : నీ కా గుంపు కనఁబడుచున్నదా?

ద్యాషీతకుఁడు : ఏదో సుడిగాలి పోవుచున్నది

వేనుఁడు : అవి యన్నియు దయ్యములు

[ద్యాషీతకుఁడు - నవ్వావుకొనును]

వేనుఁడు : నీకు నమ్మకము లేదా? ఒకప్పుడు నాకును లేదు

ద్యాషీతకుఁడు : చిత్తము

వేనుఁడు : నిన్నటిముసలియాఁడవంది నేమి చేసితివి?

ద్యాషీతకుఁడు : జనుల తిరుగుబాటు హడావిడిలోఁ జెప్ప మరచితిని. ఆమెను గోటచివరగదిలో నుంచి తాళము వేసితిని. మరల భోజనము వేళకు నన్నము తీసికొని పోతిని గదా, యామె మెడ కురిపోసికొని చనిపోయినది

వేనుఁడు : ద్యాషీతకా! నీతో నొకమాట చెప్పెదను. ఎవరితో ననవు కదా?

ద్యాషీతకుఁడు : అనను

వేనుఁడు : [రహస్యముగా] ఆమెకూడ దయ్యమైనది

ద్యాషీతకుఁడు : ప్రభూ! తమ మనస్సు మనస్సులో లేదు

వేనుఁడు : ఉన్నది. ఓరీ! నాగదికి దారితీయుము. [పరిక్రమించి] ఇంక నీవు పొమ్ము. [ద్యాషీతకుడు - నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ఒక పిశాచము రాజుగదిలో నొదిగి పోయినది? ఈ యంగరాజుజ్యోత్స్నము నన్ను బాధించుచున్నది. ఇందు పిశాచము లేదనుకొనెదను. ఉన్నచో రెన్నాళ్ళుగాఁ గన

బడదా ? లేదు. లేదనియే యనుకొనెదను. ఇప్పు డెంత ప్రొద్దు పోయి యుండును?

శ్రీధరభట్టు : [ప్రవేశించి] జాము ప్రొద్దు పోయినది.

వేనుఁడు : నీ వెవ్వరవు?

శ్రీధరభట్టు : నాపేరు శ్రీధరభట్టు. నేను వినీతభట్టు మనుమఁడను

వేనుఁడు : ఆహా! నీ విచ్చటఁ జేరితివి. నన్ను నిదుర పోనీయవా?

శ్రీధరభట్టు : కాదు కాదు నిదురపొమ్ము. నీకు జోలపాడెదను

వేనుఁడు : శిశూ ! నీవుకూడఁ బిశాచమవై తివా ?

శ్రీధరభట్టు : నేను కాలేదు. పిశాచములకు మిడి గ్రుడ్లుండును

వేనుఁడు : న న్నాక్షేపించుచుంటివా ?

శ్రీధరభట్టు : ప్రభూ ! పల్లెటూరికుర్రవాఁడను. నా కాక్షేపము లేమి తెలియును? నేను చదువుకొన్నది వంది చదువు. అందులో స్తోత్రములే గాని యాక్షేపణలు లేవు

వేనుఁడు : ఓయిశిశూ ! చచ్చికూడ సౌమ్యమూర్తివి. నీ పసినెత్తురు, నీయమాయకపు నెత్తురు, నా మొగమునఁ బూసి కొంటిని. నీమొగము సుప్రసన్నముగ నున్నది. ఒక్కసారి నవ్వుము. విషాదపుటెండచేఁదపించిన నాయెడందకు నీనవ్వు వెన్నెల చల్లఁదనము దెచ్చుననుకొందును. ఒక్కసారినవ్వుము

శ్రీధరభట్టు : [నవ్వును]

వేనుఁడు : అయ్యో! ఇది యేమినవ్వు? ఇది పిశాచపునవ్వే! శస్త్రము చేయువైద్యుఁడు రసి నిండినపుండులో వాడికత్తి గ్రుచ్చినట్లు బుస్సుమని నవ్వితివి

శ్రీధరభట్టు : మరల నవ్వుదునా ?

వేనుఁడు : వలదు ! వలదు ! నవ్వినప్పుడు నీమొగము వికృతమగుచున్నది. మీ వాండ్రందఱకుఁ బిశాచత్వము పూర్తిగా వచ్చినది. నీకు నీ నవ్వులో మాత్రమే వచ్చినది

శ్రీధరభట్టు : దీనికిఁ గారణము నాకుఁ దెలిసినది

వేనుఁడు : ఏమిటది?

శ్రీధరభట్టు : కారణము లేక నీవు నన్నురితీయింపగా నా వేళ నే నొక వికృతపునవ్వుతోఁ జనిపోయితిని

వేనుఁడు : ఆహా !

శ్రీధరభట్టు : రాజా ! బెదరిపోకుము. నీకు నేను కైవారము చేసెదను. నా గొంతులోని మాధుర్యము పోలేదనుకొందును. అయినను పాడి చూచెదను

ఓసి పురాతనక్షితిభృదుగ్రమహావ్రతశాలి!

వేనుఁడు : అది చదువకుము. నీవు నాకుఁ గైవారము చేసినప్పటినుండి నాస్థితి యెంతమారినది ! ఇప్పు డెంత మారినదో నాకుఁ దెలియదుకాని నిన్నటివరకు మారినస్థితి మీ నాయనమ్మ పాడినది. రేపటి కది యేమగునో !

శ్రీధరభట్టు : రాజా ! నా కాగోల తెలియదు. నేను నిన్నెఱింగినట్లే పాడెదను

వేనుఁడు : కానిమ్ము

శ్రీధరభట్టు :

ఆకసము రెండుబారలపైకిఁ జనెఁ తమ్మిసొగసుపడలిమగడు పూ
రేకుల మిపులఁతుషారసమీకరణముకూడ వేడిమికి నారెనఁబో!

వేనుఁడు : శిశూ! శ్రీధరా! సూర్యుఁడస్తమించినయీవేళ నీగీతము నాకుఁ దగులుటలేదు. నీగీతార్థమునకుఁ దగిన స్థితి నా కింక మరలరాదు.

శ్రీధరభట్టు : అట్లనకుము. ఎప్పుడైన రావచ్చును

వేనుఁడు : నాయనా! బయటియీవేనుఁడు శ్రీధరునితో మాటాడువేనుఁడు కాదు. వాఁడు నిజమైన పిశాచము

శ్రీధరభట్టు : [నవ్వును]

వేనుఁడు : నవ్వకుము! నవ్వకుము! ఒకమహారుద్రభూతము వెదుళ్లపొదలో దూసికొనిపోయినట్లు నవ్వకుము. శ్రీధరా! నీ నవ్వు నా ప్రాణములమీఁదఁ గూర్చున్నది.

శ్రీధరభట్టు : మహారాజా! నేను నీ ప్రసాదము కోరవచ్చిన కుర్రవందిని. నా నవ్వు నీప్రాణములమీఁదఁ గూర్చుండుట నాయభాగ్యముకాక మరియేమి?

వేనుఁడు : నాయనా! ఆతప్పు నీది కాదు, నీదికాదు

[తెర]

తొమ్మిదవ యంకము.

[ప్రవేశము, పృథువు—భూదేవి]

భూదేవి: రాజకుమారా! రాజ్యరమ మీతండ్రియైన యంగరాజును వదలి నిన్ను నాశ్రయించుచున్నది

పృథువు: మాయన్న వేనుఁడుగదా రాజు

భూదేవి: అతనియందు రాజ్యలక్ష్మి యెన్నడు స్థితిపొందలేదు. అతనికిఁ బట్టాభిషేకమే లేదుకదా? అతఁడు రాజ్యమును రాజ్యప్రజలను నాశనము చేయుటకుఁ బుట్టినవాఁడుకాని రాజ్య మేలుటకుఁ బుట్టినవాఁడు కాఁడు. దేశప్రజలను మలమల మాడ్చుట రాజ్యమేలుట కాదు. సింహము మృగములను దనయాకలి తీర్చుకొనుటకే చంపును. ఆమృగములు చచ్చినందులకు వనజంతువులు దిగులుపడవు. సింహము మృగరాజు. అది యాకలికై చంపుమృగములు దానికి దానిపాలనములో నున్న జంతువు లిచ్చు పన్ను. పెద్దపులి క్రూరజంతువై యథేచ్ఛముగా మృగములను విరుచుకొని తినును. అది యాకలికిఁ గాదు. దానిగుణమే క్రూరత్వము. పెద్దపులి నెవరును మృగరాజనరు. అట్లే వేనుఁడును రాజు కాఁడు. వానియందు రాజ్యలక్ష్మి లేదు. ఓయి! పృథూ! రాజ్యలక్ష్మిదేవి తనచతుర్బాహువులతో నిన్నాలింగనము చేయఁ బోవుచున్నది

పృథువు: నేను వేషముమాత్రము పురుషవేషము వేసితిని

భూదేవి: నేనును వేషముమాత్రము స్త్రీవేషము వేసితిని

పృథువు : మఱి నీ వివరవు?

భూదేవి : నేను రాజ్యలక్ష్మిని. నీవు సాక్షాన్నారాయణుఁడవు. నీ చతుర్బాహువులతో నా చతుర్బాహువులు జోడించి మల్లెపందిరి కట్టి యానీడలో లోకము విశ్రమింపఁజేయుము

పృథువు : నా బాహువులు నీ బాహువులు కలిసినచో

నాయెద యెల్లఁ గుంకుమసనాథము మోహనమూర్తియౌనో ? నా
ప్రాయమునందు నెఱ్ఱచివురాకులలోఁ బనిపిందలట్లు మో
హాయతి కల్గునో విరచితాస్మదుదారసమీహఁ జేసి నా
కాయము సర్వముం బనసకాయవలెం బులకల్ ఘటిల్లునో !

భూదేవి : [తనలో] ఇతనిలో నిగూఢమైన రాజత్వము విశోధితమైనది [లజ్జ]

పృథువు : అన్నట్లు నీపేరు వసుంధర కాదూ? అవును. వసుంధరా !

ఇంతకుముందు తెల్లనయి రేకయి యుండిన నీకపోల మా
రింతలు సిగ్గుపూఁతఁ జివురించెడుఁ జెందొగకేసరంబులై
ప్రాంతములం మనోభవుని బాటలు తీర్చుచు నీ కనుంగొనల్
క్రొంతఱు రాజమార్గములుగా నొనరించెడు నామనస్సునన్

భూదేవి : ఆయుష్మంతుఁడా! నేను స్వతంత్రురాలనైనను నీవు నీతండ్రిచే నాజ్ఞప్తుఁడవు కావలయును

పృథువు : ఇదిగో! చూచితివా? నా యెదలోఁ బ్రవహించు నీకాలువ నేను పాలనుకొంటిని. నీవు మధువులని చెప్పితివి. నాకుఁ దెలిసినది. నన్ను మరల నేల కికురించెదవు?

ఈ సితమేఘముల్ గొడుగులెత్తెను నీకును నాకుఁ జామర
శ్రీ సవరించె నీ సుడులు రేగిన గాలులు ప్రొద్దు వాలు సం
ధ్యాసమయారుణచ్ఛవి తనంతట దూతిక యయ్యె నీత్రిపా
మాసరమైన యీబిగువు మానిన వెన్నెల లారఁ గట్టెదన్

భూదేవి : ఒక మహాపురుషుఁడు తన స్వశక్తి మెఱుఁగనే వలయును గాని మెఱిఁగినతరువాత ధౌరంధర్యము నానాముఖములఁ బ్రజ్వలింపఁజేయును. [ప్రకాశము] ఆయుష్మంతుఁడా! అదుగో! మీ తండ్రి వచ్చుచున్నాఁడు. నేను పోవలయును

అంగరాజు : [ప్రవేశించును]

భూదేవి : ఈయనలో రెండువందలకళలే మిగిలినవి. ఇదిగో రెండు మిగిల్చి తక్కిన వన్నియు లాగుకొనుచున్నాను. ఈ రెండు నితనిజీవితాంత మితనియందే యుండఁగలవు

[నిష్క్రమించును]

అంగరాజు : ఉన్నట్లుండి నాకాళులు తేలిపోవుచున్నవి. నామొగము వివర్ణమగుచున్నది. ఆహా! ఏమి వడకొట్టినది! నామనస్సులోని బిగు వంతయు నొక్కసారిగాఁ బోయిన దేమి!

పృథువు : [సమీపించి] పితృపాదులకుఁ బృథువు నమస్కరించుచున్నాఁడు

అంగరాజు : [ఆశ్చర్యము] తండ్రీ! ఆవెళ్లినది వసుంధరయా యేమి!

పృథువు : [తనలో] ఈయన కెట్లు తెలియును? అవునవును. ఈమె మా తాతతండ్రులమందలలో నుత్తమగోవుగాఁ దిరిగి నదికదా! [ప్రకాశము] చిత్తము

అంగరాజు : అసలామె యెవ్వరో నీకుఁ దెలియునా?

పృథువు : వసుంధర, రాజ్యలక్ష్మి, ఇవి యామె నామధేయములు

అంగరాజు : అది కాదు. ఆమె భూదేవి

పృథువు : అట్లనా? [తనలో] అయ్యో! ఎంతయుపచారము చేసితిని. ఆమెను నేను స్త్రీదృష్టితోఁ జూచితిని

అంగరాజు : ఏమి యాలోచించుచున్నావు?

పృథువు : తండ్రీ! నా పాపమునకు నిష్కృతి యేమి?

అంగరాజు : అది భూతపూర్వమా? ఇంకను జరుగుచున్నదా?

పృథువు : [తనలో] నా మనస్సు ఆమెమీదినుండి తిరిగి రాకున్నది. ఏమి చేయుదును?

మతి కనులామె పీనకుచమండలభావమునందె లగ్నమై
తరుణివిలాసనూపురపదంబులనే చెవులుండి నూత్న నీ
రరుహామనోజ్ఞవాసనలు రాజిలు నా మెతనూవిలాస ముం
దరత బహిష్కరించదు మనస్సు-ఇద పాపమొ యేమికర్మమో!

అంగరాజు : తండ్రీ! నీ మనస్సామెయం దింతగా నెప్పుడు లగ్నమైనదో అప్పుడే వేనుని రాజ్యాధికారము వెనుక పట్టినది

వేనుఁడు: [ప్రవేశించి] ఓహో! ఈవృద్ధరాజు తన తేజమంతయు డించుకొని పృథువునందావహింపఁజేసెను గావలయు. పృథువు మధ్యాహ్నమార్తాండునివలెఁ బ్రకాశించుచు న్నాఁడు. పృథువు ఆడపిల్లయని నన్నీ ముసలి మొదటినుండియు మోసము చేయుచున్నాఁడు. నా రాజ్యము తుదిరోజులు వచ్చి నవి కావలయు నితనిని బురుషుఁడుగా మరల భాసింపఁ జేయుటకు. [సమీపించి] వృద్ధరాజా! ఇంద్రజాలి వగుదువు!

అంగరాజు: ఈ యింద్రజాలము నాదికాదు. చతుస్సముద్ర ముద్రిత ధరాదేవిది

వేనుఁడు: ఆమె నన్ను వదలిపోదు

పృథువు: వేనా! ఆమె నిన్నొకనాఁడు కలియను లేదు. నేఁడు వదలిపోవలసినస్థితియు లేదు

వేనుఁడు: ఆమె నీసొమ్మయినట్లు మాటాడుచుంటివి

పృథువు: అవును. నాసొమ్మే

> పడతిసమార్ద్రిలో చనముపచ్చిరయొకింతయు నారలేదు నా
> యెడద, లతాంగి దోసిలుల నిచ్చినభావపుఁ బూలతావు లీ
> యొడల జనించినట్టి పులకోల్బణముల్ పెడఁబాయలేద యి
> ప్పుడును తెలంది నామనసుపాక్కలి సర్వము నాహరించెఁబో!

వేనుఁడు: అబ్బో! ఏమిమగతనము! నాల్గుగడియలకు పూర్వ ములేని దెంత మగతనము!

అంగరాజు: ఇంతపౌరుషశాలియైన వేనునిస్పర్ధకు స్థానభూత మైనది యెంతమగతనము!

పృథువు : వేనా ! ఆమెకు నేను నే నామెకు నచ్చినప్పుడు మధ్య నీ కీయీర్ష్య యెందుకు?

వేనుఁడు : ఆమె నిన్నటివరకు నాతో నభిసరించినది. నేఁడామె నంతయు నాచుకొన్నట్లు మాట్లాడుచుంటివి !

పృథువు : ఆమె నీతో నెన్నఁ డభిసరించ లేదు. బలాత్కరించు టలోఁ బ్రథమావతారమెత్తిన నీతో నేస్త్రీయు నభిసరించదు. అందులో రాజ్యలక్ష్మియా !

వేనుఁడు : అవునవును. నాతోఁ గాదు. అంగనాపూర్వుఁడ వైన నీతో నభిసరించును

పృథువు : ఛీ! ఛీ! నే నంగనాపూర్వు డనుకాను. అంగనాపూర్వత నా వేషమునందుమాత్రమే కలదు

వేనుఁడు : నీ మొగము చూడరాదు. నీతో మాట్లాడను

పృథువు : ఆ! ఏమంటివి! నీదక్షిణబాహువు తెగిపోవువరకు నీతో నేను మాట్లాడను [నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : అంగరాజా! నేనును పృథువు నీకడుపునఁ బుట్టితిమికదా? నీవు చెప్పుము. రాజ్యలక్ష్మి నాదా ? పృథువుదా?

అంగరాజు : నేను చెప్పెడువరకు నెవ రాగిరి ?

వేనుఁడు : ఇప్పటికయినను నీవు చెప్పినచోఁ గాదనువా రెవరు ? రాజ్యము నాదే. నీవు న్యాయము చెప్పు మంటిని

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి]

న్యాయము గంగలోఁ గలిసె ఆస్తికబుద్ధి హరించిపోయె గం
గాయమునానదీజలనికాయము రక్తముతో స్రవించె తా
నీ యవనీతలంబుననె మృత్యువిహారము పెల్లుసాగె నీ
యాయువు తీరె మా యసువులన్నియు తీరెను ధర్మదేవతా !

ఆహా ! ఈనాఁడు నాయనుయాయులు మరలఁ దిరుగుబాటు జేసిరి. మరల మృత్యుసైన్యములు మారిమసంగెను. వీని పేరు మాత్రమే మృత్యువుకాదు. వీఁడు సాక్షాన్మృత్యువే. నెమరు కణతలయందును నాలుకలలోనను పొట్టలలోనను మర్మస్థానములయందును గాని కత్తులతోఁ బొడువరాదు కాఁబోలు. నేను వృథాగా నీ జనులను రేపి వీరిని నాశనము చేయుచుంటినిఁ గాఁబోలు! ఏమిచేయుదును? [చూచి] అంగరాజింత తేజోహీనుఁడయ్యె నేమి! పొదవోలెనున్న తెల్లనికనుబొమలలోఁదక్క నితని మొగమునందు రాజకళయే లేదేమి?

అంగరాజు : వేనుఁడా ! న్యాయ మెవఁడెందుకుఁ జెప్పవలయును? పృథురాజు నీయంతఃపురమున నిన్నాళ్ళుండగా నతఁడు పురుషుఁడని నీవె తెలిసికొనలేకపోయితివి

వేనుఁడు : తెలిసికొనుట యెట్లు? అతడు నిష్కంచుకయధీనములోఁ బెరిగెను. నీవును సునీథయు నాడపిల్లగాఁ బెంచితిరి. అందరు నాడపిల్లయే యనుకొనిరి. నేను నట్లే యనుకొంటిని. ఒకవేళ నేను తెలిసికొంటి ననుకొమ్ము. దానివలన లాభమేమి ?

అంగరాజు : తెలిసికొన్నచో నీ విన్నాళ్లు పృథువును బ్రతుకనిత్తువా ?

గౌతముఁడు : [సమీపించి] ఓయీ ! అంగరాజా ! ఈర హస్యమెన్నాళ్లు దాచితివి? ఈరహస్యము బయపడుటచేతనా నీవు నరకుదింపిన యోడవలె నుంటివి? వృద్ధరాజా ! వృద్ధ రాజా ! ఈరహస్యము తెలిసినచోఁ బృథువు నిన్నాళ్ళు బ్రతుకనిత్తువా అనికాదు. నీవిన్నాళ్ళు బ్రతుకుదువా? యనుము [అంగరాజు నిష్క్రమించును]

ఓయీ ! వేనుఁడా ! నేఁడు మరల నాయనుయాయులు తిరుగు బాటు చేసిరి. మరల మీమృత్యువు వారిని బశువులకన్న హీనముగా హింసించెను. రేపు మరల నా సైన్యములన్నియుఁ గూర్చి వచ్చెదను. మాప్రజలకింక మునుపటియధైర్యము లేదు. నీవు చచ్చినచోఁ బృథువును రాజుచేసెదము. ఇప్పుడు నీసైన్యములు మాముందాగలేవు, తెలిసినదా ?

ఓయీ! భార్గవౌశనసౌభరులారా! సనాతనమతసైన్యాధిపు లారా ! పృథువు వేనునిచెల్లెలు కాదు. తమ్ముఁడు. వేనుని జంపినచో రాజ్యమరాజకముకాదు. పోయి ప్రజలలో నిది చాటింపుఁడు

ఓహో ! జన మీ వార్త విని పెళ్ళవిరిగిపోవుచున్నది. ఇంక వేనుని పాపిణములు లేవు. మృత్యువునౌద్ధత్య మణఁగినది. వాని సైన్యములు నిరస్తము లయినవి. చీచీ ! నాబుద్ధిపెడ తలఁ బట్టుచున్నది. వేనుఁడు నన్నుఁ జంపఁడు కనుక నది సాకు చేసికొని నే నింత విజృంభించుచుంటిని. ఇది నేను చేయ వచ్చునా? ధర్మముకొఱకు నే నిట్లు చేయుచుంటిని. అదికాదు. వేనా ! ఒకమాట. నేను నీముంగిటికి వచ్చితిని. నీ విప్పుడు

నన్నుఁ జంపవచ్చును. నన్నుఁ జంపితివా నీ కీ తిరుగుబాటు లేదు

వేనుఁడు : గౌతమా! నే నట్లు చేయను. నేను నిన్ను రాజుగా నురితీయించను. శిక్షించను. అట్లని నీ కిదివరకే వాగ్దాన మిచ్చితిని

గౌతముఁడు : అట్లయిన నా కింకొక వాగ్దానముకూడఁ గావల యును. నీవు నన్ను శిక్షించవుగాన నా సైన్యములను నడపె దను. నీ సైన్యములను జెల్లాచెదరు చేసెదను. కాని ని న్నొం టరిగా నెదుర్కొనుజోదు దేశమున లేఁడు. కనుక నీవు నాతో నొంటరిగా యుద్ధము చేయుట కొప్పుకొనవలెను.

వేనుఁడు : గౌతమా! నీకుఁ బిచ్చియెక్కినదా యేమి? నా యొడల నరనరమునకు ఖడ్గము లున్నవి. నీ యొడలఁ జివురాకు లున్నవి. ఇది నిన్నుఁ జంపుటకు నీ చెలికాండ్రు వేసినయెత్తు. ఒక వేళ నీసైన్యములు నన్ను గెలుచుననుకొమ్ము. ఈరాజ్యము నీవుహరింతువనియాదుష్టులీ పన్నాగముపన్నిరి. పొరపడకుము

గౌతముఁడు : నా కీ వాగ్దాన మిచ్చెదవా?

వేనుఁడు : నీవీ మోసము తెలిసికొనలేవేని యట్లే

గౌతముఁడు : రేపురాత్రికి వచ్చెదను. నీ కత్తితో మియుంచు కొనుము

వేనుఁడు : రేపు తిథి యేమి?

గౌతముఁడు : పూర్ణిమ. నేడు తిథిద్వయముకదా?

వేనుఁడు : నేను యుద్ధముచేయను

గౌతముఁడు : ఓహో! మహావీరుఁడా! కత్తిముట్టి యెరుఁగని బ్రాహ్మణునితో యుద్ధము చేయుటకు భీతియేల ?

వేనుఁడు : శుక్లపక్ష మంతయు నీయందు నాకు స్నేహ మెక్కువ. కృష్ణపక్షమైనచో నీతో యుద్ధము చేసెదను

గౌతముఁడు : అట్లయినచోఁ గృష్ణపక్షము రానిమ్ము

వేనుఁడు : వలదు. రేపే చేసెదను రమ్ము

గౌతముఁడు : కాదు. కృష్ణపక్షము రానీ [తనలో] ఇతని సైన్యమంతయు నశించినతరువాత నేను చచ్చినమాత్ర మేమి? [పైకి] వేనా! కృష్ణపక్షమునందే యుద్ధముచేయుదము.

వేనుఁడు : రేపురాత్రి యొకసారి రమ్ము. వత్తువా ?

గౌతముఁడు : తప్పక వత్తును [నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ద్యాషీతకా ! ఇటు రమ్ము

ద్యాషీతకుఁడు : [ప్రవేశించి] చిత్తము

వేనుఁడు : ప్రొద్దునఁ గారాగారమందుంచిన బ్రాహ్మణుని దీసికొనిరమ్ము

[ద్యాషీతకుఁడు నిష్క్రమించి బ్రాహ్మణునితోఁ బ్రవేశించును]

వేనుఁడు : బ్రాహ్మణుఁడా! నీశాప మెంతవరకు వచ్చినది?

బ్రాహ్మణుఁడు : సగమువరకు వచ్చినది

వేనుఁడు : అనగా ?

బ్రాహ్మణుఁడు : ఒకరోజు గడచినది. ఇం కొకరోజు గడువ వలయును

వేనుఁడు : రేపురాత్రికి నిజముగా నరుకఁబడునందువా ?

బ్రాహ్మణుఁడు : నిస్సందేహముగా. అరుంధతీపతిగోత్రము నందుఁ బుట్టి యగ్నిహోత్రమునకుఁ బావిత్ర్యమున సబ్రహ్మచారియైన నా వంశమున మహాపతివ్రతలు గాని కలుగనే కలుగరు. అట్టి నా కూఁతును బలవంతముగా మానభంగము చేసిన నీ సేనానాయకుని శిక్షించని రాజువు నీ వేమిరాజువు? నాకూఁతురు తత్క్షణమ ప్రాణము విడిచెను. ఓరి ! దుర్మార్గపిశాచమా ! నేను వచ్చి నీ సేనానాయకుఁ డిట్లు చేసెననఁగా నేను చూడలేదుగాన నమ్మనంటివి. నీ సేనాపతి నే నట్లు చేయలేదనఁగా వానిమాట నమ్మితివి. రక్తపాయి, మాంసఖాదియైన నీ సేనాపతిమాట నిజము, సోమపీథిని నీవారభోక్తను నా మాట యబద్ధము. నేను చెప్పినమాట నీవు చూడలేదు సరే నమ్మవు. వాడు చెప్పినది నీవు చూచితివా నమ్మితివి? నాపూర్వులే యనూచానులైనచో సోమపీథులైనచో మా సోమిదమ్మ దక్షిణగార్హపత్యాగ్నులకన్న నాహవనీయాగ్ని యందుఁ గొంచెము పక్షపాతము గలిగి యెక్కువ శ్రద్ధ చూపించునది యేని నాజపమాలాసాక్షిగా రేపురాత్రి రెండు జాములకు నీ దక్షిణబాహువు నీ కంఠమునుండి తెగి క్రిందఁ బడును. ఇది నా శాపము. నాయమోఘునాక్కును బంచభూతములు చూడుము రెక్కలమీఁద మోయుచున్నవి. రేపు

రాతిరి కల్ల నావాక్కు ఖడ్గమైనీ దక్షిణ బాహువు త్తరించును.

వేనుఁడు : ద్వాఃస్థిత కా? ఇతని నిచ్చటనుండి తీసికొనిపొమ్ము

[ద్వాఃస్థితకుఁడు బ్రాహ్మణుఁడు నిష్క్రమింతురు]

వేనుఁడు : బ్రాహ్మణులు పూర్వమందు శాపము లిచ్చి రని చెప్పుదురు అవి యిప్పుడుకూడ నిజమగునా? ఈ బ్రాహ్మణులు శపించుటయేమి, అది నిజమగుటయేమి! కాకపోయినఁ బృథువుకూడ నా దక్షిణబాహువు తెగువరకు నాతో మాట్లాడన నెనే? అతఁ డీ శాపము విన్నవాఁడు కాదాయెను. దీనికిఁ దగినట్లు గౌతముఁడు రేపు రాత్రికే నాతో యుద్ధము చేయుదుననయె నే? వలదంటినికదా? మరల రమ్మంటినే? అది యుద్ధమునకుఁ గాదుకదా?

గౌతముఁడు నన్ను యుద్ధములో గెలువఁగలఁడా!

నా వద్ద నేర్చుకొనిన కత్తిసాము గౌతముఁడు నా మీఁదనే యుపయోగించునా? అవునవును. జ్ఞాపకము వచ్చుచున్నది. శత్రువుచేయి నరుకు కత్తిదెబ్బ గౌతమునకు నేర్పితిని. అది చాలరోజు లయినది నే నభ్యాసముచేయుట మానివేసి. కత్తి తెప్పించి యొకసారి చూతునా?

[తెరలో]

ఓనూం! వేనరాజా! రాత్రి రెండుజాములు కావచ్చినది.

ద్వాఃస్థితకుఁడు : [పరుగెత్తుచు వచ్చి] అయ్యా! ఈమె వినీత

భట్టు కూఁతురఁట. నిండుచూలాలు. క్షౌరము చేయవచ్చి నది

వేనుఁడు : ఏమి? శ్రీధరునితల్లియా?

ద్వ్యాపీతకుఁడు : ఆయురితీయఁబడిన పసివానితల్లి

వేనుఁడు : నిండుచూలాలా?

ద్వ్యాపీతకుడు : అవును

వేనుఁడు : పరుగెత్తుకొనిపోయి యా క్షౌరము రేపురాత్రికి వచ్చి చేయుమని చెప్పుము పొమ్ము

[ద్వ్యాపీతకుఁడు నిష్క్రమించును]

ఈ నిండుచూలాలి నెట్లు బందిపెట్టుదును. పెట్టితినా? ఈమె యు నురిపెట్టుకొని చచ్చును. ఆహా! ఏమి విచిత్రమైనకుదురు వీరిది! చావన్న భయము లేకుండ నొకరితరువాత నొకరుగా వచ్చుచున్నారే. చివరకీ చావులో నేమియును లేదా యేమి? చచ్చిపోవుట యింత తేలికా!

ద్వ్యాపీతకుఁడు : [వచ్చి] అయ్యా! ఆమెతో నామెవంశములో నింక నెవరును మిగులరఁట. తప్పక యామె క్షౌరము చేసెద ననుచున్నది.

వేనుఁడు : ఓయీ! కాదు కాదు. రేపురాత్రికి తప్పక రమ్మనుము. రేపురాత్రి కభ్యంతరపెట్ట నని చెప్పుము

ద్వ్యాపీతకుఁడు : ఆమె వినుటలేదు

వేనుఁడు : నీవు పోయి యా బ్రాహ్మణుని దీసికొనిరమ్ము

[ద్యాపీతకుఁడు నిష్క్రమించి బ్రాహ్మణునితోఁ ప్రవేశము]

వేనుఁడు : బ్రాహ్మణుఁడా! చాల గొప్ప ఋషివి. నిజమైనచో నీ మాటయే నిజము కావలయును. నీ శాపము రేపురాత్రికా యీ రాత్రికా?

బ్రాహ్మణుఁడు : రేపురాత్రికే

వేనుఁడు : కాదయ్యా! కాదు. నే నీ రాత్రియే మృతిపొందుచుండగా రేపురాత్రిక నా దక్షిణబాహువు తెగుటయేమి?

బ్రాహ్మణుఁడు : రేపురాత్రికి వేనునిశవముదక్షిణబాహువు కాదు తెగునది. బ్రతికియున్న వేనుని దక్షిణబాహువే తెగును

వేనుఁడు : ద్యాపీతకా! కత్తి తెమ్ము. ఈ రాత్రియే నరుకుకొని చచ్చెదను.

బ్రాహ్మణుఁడు : నీవు రేపురాత్రియేచచ్చెదవు

వేనుఁడు : ద్యాపీతకా! నీవు వీనిని బంధించి కత్తి తీసుకొని రమ్ము

[ద్యాపీతకుఁడు బ్రాహ్మణుఁడు నిష్క్రమింతురు]

వేనుడు : ఈమెకై వారము చేయకముందే చనిపోయెదను. చనిపోకపోయినచో వేనుని చండశాసన మేమగును? బ్రతికేయుండినచో నీజంటప్రాణము నెట్లు తీయుదును? అందులో శ్రీధరునితల్లినా చంపునది?

ద్యాపీతకుఁడు : [ప్రవేశించును]

వేనుఁడు : ఏమిరా ! ఖడ్గము తెచ్చితివా ?

ద్యాపీతకుఁడు : స్వామీ ! ఆమె శైవారము రేపురాత్రి వచ్చిచేసెద నన్నది. లోపలశిశువు కదలాడుచున్నదఁట. ఈ రాత్రి యామెప్రసవించునేమోయనిభయముగానున్నదట.

వేనుఁడు : ద్యాపీతకా ! ఇవి యన్నియు లాగివేయుము

ద్యాపీతకుడు : ఏవి యన్నియు ?

వేనుఁడు : ఇవిగో ! చూడుము ? నాచుట్టును పెద్దసాలీఁడు దారము లల్లినాఁడు. నే నిందులోఁ దగులొ్కంటిని. చేతులు కాళులాడుటలేదు. ఈసాలీఁడు నామీఁద దుమికి చంపునేమోకాని యీదారములు చప్పునఁ దె్రంచుము.

ద్యాపీతకుఁడు : అయ్యో ! నాకుఁ గనఁబడుటలేదు. నే నెట్లు త్రెంచుదును?

వేనుఁడు : కనంబడుటలేదా ? సరేకాని. ఒక మంత్రసానిని చూచి యామెకు సాయము పంపుము.

[ద్యాపీతకుఁడు నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ఈదారములు జిగురుగా నున్నవి. ఈసాలీ డెక్కడ నున్నాఁడో కనబడుటలేదు. అబ్బా ! చేతులు కట్టివేసి నట్లున్నదే ? ఈ పిశాచములు నేఁడు నా దగ్గరకు వచ్చుట లేదేమి ? రోజును నా చుట్టును చేరి నృత్యము చేయును. నన్ను వెక్కిరించును. ఈనాఁ డివి నాజోలికే వచ్చుటలేదు. నాకు దూరదూరముగాఁ బోవుచున్నవి యేలనో.

పాప మీ పిశాచముల కేదో దుఃఖకారణము కలిగినది? ఆహా! ఇదియా! ఈమెను నేను చంపించినచో నీమె గర్భస్థ శిశువుకూడ మరణించిన వీరికి వంశాంతరము లేకుండఁబోవు నని, దానివలన వీరికి ఉత్తమగతులు కలుగవని. ఉత్తమ గతు లున్నవా యేమి? ఆ యుత్తమగతులు పుత్రకృత తర్పణలభ్యములా? లేకున్న నీ పిశాచము లిట్లలజడి పొంద నేల? వీనికి మనుష్యులకన్న నెక్కువజ్ఞానము కలదు. ఉత్తమగతు లన్న జ్ఞానము వీనికిఁ గలదేని యది నిజమే కావలయును. దౌహిత్రులు పౌత్రులు విడుచు నివాపాంజలులు మోక్షహేతువు లైనచో వివాహము లాడియే తీరవలయును. వివాహము వలదనియే శాసించితినికదా? ఇంద్రియ జ్ఞానము చాల నీచమైనది. నే నిన్ని ఘోరములు చేసిన తరువాతఁ గాని నా కతీంద్రియజ్ఞానము కలుగలేదు. ఇప్పు డేమి చేయుదును?

ఈ పిశాచములు నావంక సంశయదృష్టుల పరపుచున్నవి. రే పీమెను నేను చంపుదు నని యివి తలఁచుచున్నవి కావలయును. రేపటికి వేనుఁడే యుండఁడు. [పరిక్రమించి] నేను నా శయ్యాస్థలమునకు వచ్చితిని. కొంచెము విశ్రమింతునా? రేపు రాత్రికిఁ జనిపోవుదానికి నీ రాత్రి విశ్రాంతి యెందులకు? శ్రీధరుని బిలిచి మాటాడెదను. శ్రీధరా! శ్రీధరా! ఏమి! యితడు పలుకుటలేదు. ఎచ్చటికైనఁ బోయెనా? శ్రీధరా! శ్రీధరా!

శ్రీధరుఁడు: [వచ్చి] జయము జయము మహారాజులకు!

వేనుఁడు: ఇక్కడ మహారా జెవరు?

శ్రీధరుఁడు: వేనుఁడు

వేనుఁడు: వేనుఁడు కాదు. నేఁటినుండి మహారాజు పృథువు

శ్రీధరుఁడు: పృథు వెవ్వరు?

వేనుఁడు: పూర్వము నా చెల్లెలు. ఇప్పుడు తమ్ముఁడు

శ్రీధరుఁడు: నాకు నవ్వు వచ్చుచున్నది.

వేనుఁడు: నాయనా! నవ్వకుము. నీవు నవ్వినచో నాహృదయములోని నరములు బిగించినట్లగును. నాప్రాణము లెండినట్లగును. వడకొట్టి శోషపొందిన నాయాత్మమీఁద నిప్పులు చెరగిన ట్లగును.

శ్రీధరుఁడు: నీహృదయము వచ్చివుండువలె నేల యాయినది?

వేనుఁడు: శిశూ! నీవు చనిపోయి యెన్నాళ్లయినది?

శ్రీధరుఁడు: [లెక్కపెట్టి] అబ్బో! పదియేళ్ళయినది.

వేనుఁడు: పదియేళ్ళా! కాదు. పదిరోజులు

శ్రీధరుఁడు: కాదు కాదు. పది యేళ్లు.

వేనుఁడు: [తనలో] ఒక్కొక్కమనుష్యదినము పిశాచములకొక్కొక్క సంవత్సరము కాఁబోలు

శ్రీధరుడు: ప్రభువులేమో యాలోచించుచుంటిరి?

వేనుఁడు: అప్పటికి మీతల్లి 'గర్భిణితో' నున్నదా?

శ్రీధరుఁడు : అవునవును. జ్ఞాపకమునకు వచ్చుచున్నది

వేనుఁడు : శ్రీధరా ! నీకుఁ జిన్నతమ్ముఁడు పుట్టును

శ్రీధరుఁడు : రాజా ! నాకేమియుఁ దెలియుటలేదు. నాతలిదండ్రులు నేను చాలతెలివితేటలు కలవాడననుకొనెడివారు. నే నీజన్మమెత్తినతరువాత నేనే నాకు ఎదో కలలో తిరుగుచున్నట్లుండును. మీ రన్నది నా కేమో తెలియలేదు

వేనుఁడు : వినీతభట్టాదులకువలె నితనిజ్ఞానము నిశితమైలేదు. బాలగ్రహములసృష్టి యిందులో వేరుకాఁ బోలు. శ్రీధరా! నేను రేపురాత్రికి చనిపోయెదను

శ్రీధరుఁడు : అయ్యో ! అయ్యో ! [నవ్వును]

వేనుఁడు : నేను చనిపోయెద ననగా నీవు నవ్వెదవేమి ?

శ్రీధరుఁడు : నాకు నవ్వునకేడ్పునకు భేదము లేదు. రెంటికి నేను నవ్వుటయే. ఈలోకమున నింతే

వేనుఁడు : శ్రీధరా ! నీ వెక్కడికైన పోవా ?

శ్రీధరుఁడు : ఎక్కడకుఁ బోను? ఎప్పుడును ఆబీరువావెనుక దాగియుందును. కుక్కలను జూచినచో నాకు భయము. అవి నన్నుజూచి మొరుగును. ఎప్పుడును ఆబీరువావెనుకనే యుందును

వేనుఁడు : నాయనా ! నీ వింకఁ బొమ్ము.

[శ్రీధరుఁడు నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ఆహా ! బలవన్మరణమా ! నీవు మనుష్యులను పిశాచలోకములో ద్రించుచున్నావు. నేనుకూడ పిశాచమ నగుదునా యేమి? కాను కాను. ఇప్పుడు నేను పిశాచము నే యగుదును. కాకున్న నా కీపిశాచములతోడఁ బ్రసంగము చేయుశక్తి, వానినిఁ జూచుశక్తి కలుగదు. నేను చేసిన మహా ఘోరకార్యముల బలమున నాలోఁ బిశాచవృత్తి జనించి నాకు వీనితో సమానమైనమానసికశక్తి కలిగించినది. నాకు నిద్ర వచ్చుచున్నది

[తెర]

పదియవ యంకము.

[తెరలో]

వసుంధరా! వర్ధిల్లవమ్మా! వర్ధిల్లు
రాజ్యలక్ష్మి! జయించవమ్మా! జయించు
గోరాణీ! పెంపొందవమ్మా! పెంపొందు!

భూదేవి: [ప్రవేశించి] ఓహో! జలవతీ స్థలవతీ తేజోవతులా! సఖులారా! మీమాట లాశీర్వాదములవలె గ్రహించుచున్నాను. చెలులారా! మీరు నా కిది సహాయపడఁదగిన వేళ. ఓహో! స్థలవతి! నేను వేనునినుండి పృథివీభాగ ముపసంహరించుకొనుచున్నాను. నీవు వాని నావరించి పెట్టుము. ఓహో! తేజోవతి! నీవు వేనునినుండి బహిర్గమించి పృథుమహారాజులోఁ బ్రవేశించుము. ఓసి జలవతి! నీవుకూడ వేనునిప్రాణములకు రససిద్ధి లేకుండఁ జేయుము. సఖులారా! మీరు నాకీ సాయము చేసి పెట్టవలయును

[తెరలో]

ప్రాణిలోకస్థానభూతమా! వసుంధరా! ప్రకాశించవమ్మా! ప్రకాశించు!

భూదేవి: ఓహో! అనిలాధిదేవతా! నమస్కారము. సఖీ! నాయందు దయయుంచుము. నీవు వేనునిప్రాణములయిదును మూటకట్టి వానిదక్షిణబాహుమూలమున

నుంచుము. నా యీసఖులు నాయెడఁ బ్రసన్నలైనట్లు ఒకర్తుక విస్తరించి ఒకర్తు నాకనులు మిరుమిట్లు గొలిపి, యొకతుక నాహృదయము స్నిగ్ధముచేసి యొకరిత నన్ను గాలిలోఁ దేలిపోవునట్లు చేసి నాయెడల స్నేహాము ప్రకటించుచున్నారు. ఆయుష్మంతుఁడా! పృథుమహారాజా! నీయెడలఁ బంచభూతములు ప్రసన్నములైనవి. ఇంక నీవు ధర్మస్థాపన చేయుము. నే నిదె వచ్చి నిన్ను గలసికొనెదను

[ఇది విష్కంభము]

[తరువాత గౌతముడు ప్రవేశించును]

ఆహా! వసుంధరాదేవికిఁ గల్యాణదినములు వచ్చినవి. అన్నిఁటికన్న నీ కాలమే చిత్రమైనది. ఏది జరుగుచున్నపు డదే శాశ్వత మనిపించును. ఇంతకుముందువరకు వేనునిరాజ్యమే శాశ్వతము కాఁబోలు, దేవుఁడా! యెట్లురా! యనిపించినది. ఇప్పుడప్పుడే సౌఖ్యము శాశ్వతమైనట్లు ప్రాణము స్థాయికిఁ జేరినది. కాలముకన్న మనస్సు చిత్రమైనది. నానాకష్టములు పడిన యీ మనస్సున కిప్పుడు పూర్వ మేకష్టములు ననుభవించనట్లే యున్నది. విచారించినఁ గాలమును మనస్సును నేకాకృతులవలె నున్నవి

చేయవలసినకార్యము పూర్తిగాఁ దుదముట్టలేదు. మృత్యువు నశించెను. వానిసైనికులు చెల్లాచెదరైరి. మిన్నుమన్ను తెలియక ప్రవర్తించిన యీ సైనికులు తుదకుఁ గాళ్లబేరమునకు దిగిరి. రాజ్యమంతయు మా వశమైనది. కాని ప్రధాన

కారణమైన వేనుఁ డట్లే యున్నాఁడు. వేనుఁడు మిగిలికూడఁ బ్రాణములకు మిగులనట్లే యున్నది.

కసి నన్నుఁ దరుము చున్నదికాని యీ వేనుఁడు మిగిలినమాత్ర మేమి? ఋణశేషము శత్రుశేషము మిగులరాదు. నాకు వేనుఁ డేమిశత్రువు? ధర్మమునకు శత్రువు. ఆ ధర్మ మిప్పుడు వేనునిచేత మరల నాశనము చేయఁబడు స్థితి దాటినది. ఇంక వేనుని వదలిపెట్టెదను.

వేనుని వదలిపెట్టక నేను వేను నేమిచేయఁగలను? వేనుఁడు చెప్పి నట్లు వానికి నరనరములయందు ఖడ్గము లున్నవి. నాకు చివురాకు న్నవి. నేనతని నేమియుఁ జేయలేను.

చేయలేనయనుము. నే నతనిని వదలరాదు. ధర్మపక్షపాతము చేతనేనాయెను వేనుని చెలిమి విదలించి నిందించి యతని నింతవరకుఁ దెచ్చినది నేనేకదా? అతఁడో! నేనో! ఇంతియే కాని మే మిర్వురము మిగులుట దేవత లొప్పుకొనునది కాదు.

[తరువాత వేనుఁ డానందావేశముతోఁ బ్రవేశించును]

వేనుఁడు: గౌతముఁ డింకను రాలేదేమి? రాతి రప్పుడే పది గడియలు గడచినది. ఈ వెన్నెలలు వెండిసాలీడు దారము లల్లినట్లు ధగధగ లాడిపోవుచున్నవి. శుక్లాష్టమినాఁటికన్న నివి ముదిరి సందులందుఁగూడఁ దెలుపెక్కినవి.

గౌతముఁడు: [సమీపించి] వేనుఁడా! వచ్చితిని. ఏమంత మహోత్సాహముగ నుంటివి?

వేనుఁడు : చావఁబోవువానికి నా కేమి దిగులా?

గౌతముఁడు : కాదు, కాదు. వేనా! దివ్యపురుషునివలె నుంటివి. ఇందాకటినుండియు వీణ వాయించుచుంటివి కాఁబోలు?

వేనుఁడు : చివరిసారి నీవుకూడ విందు వని చాలసే పెదురు చూచితిని. నీవు రాలేదు. ఇంక రాతిరి రెండుజాము లగునేమో యని యాఁపివచ్చితిని

గౌతముఁడు : ఎందు కింత తొందర? రెండుజాములయిన నేమి?

వేనుఁడు : నేను రెండుజాములు కాకముందే యీ శరీరము వదలవలయును

గౌతముఁడు : ఎట్లు వదలఁగలవు?

వేనుఁడు : నీతో యుద్ధముచేసి

గౌతముఁడు : కృష్ణపక్షము రానిమ్ము

వేనుఁడు : గౌతమా! కాదు. కాదు. కృష్ణపక్షములో నా చీఁకటిత్రోవలలో నేను పోలేను. ఈ వెన్నెలబాటలలో వీణ వాయించుకొనుచుఁ బోయెదను. నన్నిపుడే పోనిమ్ము

గౌతముఁడు : నేను యుద్ధమునకు సిద్ధమై రాలేదు

వేనుఁడు : సిద్ధ మనగా నేమి?

గౌతముఁడు : ఖడ్గము తేలేదు. డాలు తేలేదు

వేనుఁడు : ఖడ్గములు రెండు న్నవి. డాలు నాది నీవు తీసికొ నుము

గౌతముఁడు : నీకో ?

వేనుఁడు : నా కెందుకు? చావఁబోవువానికి డాలుండి రక్షిం చునా?

గౌతముఁడు : వేనా? నేను నీతో యుద్ధము చేయను

వేనుఁడు : ఎందుచేత!

గౌతముఁడు : నాప్రాణమిత్రుని నేను చంపను

[ఇద్దరును విడి విడిగాఁ గూర్చుందురు]

ద్వారపాలకుఁడు : మహారాజా! కోట శత్రువులవశ మైనది. సైన్యులందరు కోటదాటిపోయిరి. శత్రువుల కందినవారు హతు లైరి. వా రంద రావేశ పరులై వేనుఁ డెక్కడ వేనుఁ డెక్కడ నని వచ్చుచున్నారు. వారిని బృఘువు వారించుచున్నాఁడు

వేనుఁడు : గౌతమా! లెమ్ము! ఇదిగో నీ ఖడ్గము. ఇది నాది. నీఖడ్గమున కెక్కువ పదునుపెట్టితిని. నాఖడ్గమువాదర మొండిచేసితిని. నీతల బ్రద్దలైనను ప్రాణము పోదులే

గౌతముఁడు : వాడిగల ఖడ్గమే నీవు తీసికొనుము

వేనుఁడు : ఇంక వేళలేదు, రమ్ము. [లాగుకొనిపోవును]

ద్వారపాలకుఁడు : వీరి యిద్దరి కత్తియుద్ధము చూడముచ్చ టగా నున్నది. ఈ రెండుకత్తులు వెన్నెలలోఁ దళతళ

లాడుచు నిసుకతిన్నెలమీఁద బుసకొట్టుచు గోదుమవన్నె త్రాఁచులు పెనవేసికొనుచున్నట్లున్నవి

గౌతముఁడు: [ప్రవేశించి] వేనా! నీవుకూడ నిశితమైన ఖడ్గము పూనినఁగాని నేను యుద్ధము చేయను

వేనుఁడు: ద్యాపీతకా! నీ చేతిలోని ఖడ్గము నాకిమ్ము. [తీసికొని] ఇంక రమ్ము. గౌతమా! నాకు శౌర్య మెక్కుచున్నది. నీవు నాయెదుట నిలువలేవు

[ఇరువురు నిష్క్రమింతురు]

ద్యాపీతకుఁడు: [చూచి] ఈదెబ్బతో గౌతముఁడు నిలువఁడు. ఆహా! గౌతముఁడు నేలఁ బడనేపడెను

వేనుఁడు: [ప్రవేశించి] ఆహా! గౌతమా! ఇది నారాజ్యనాశనమునకు నీ ప్రాణనాశనమునకు వచ్చినది. కాదు కాదు. గౌతముఁడు మూర్ఛపొందెను

[తెరలో]

ఓహో! వేనమహారాజా! రాతిరి రెండుజాములు కావచ్చుచున్నది

వేనుఁడు: ద్యాపీతకా! ఏమది?

ద్యాపీతకుఁడు: శ్రీధరభట్టుతల్లికై వారము చేయవచ్చినది

వేనుఁడు: ఈమె ప్రసవించలేదా?

ద్వ్యాపీతకుఁడు: రాతిరి వచ్చిన నొప్పు లాగిపోయినవఁట

వేనుఁడు: నీవు పోయి యెక్కుకొంచెము నే సాగుమనుము. రెండుజాము లగుట కింకను రెండు గడియ లున్నదిగదా? పోయి చెప్పుము [ద్వ్యాపీతకుఁడు నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు: [ప్రవేశించి] వేనా! నీ యెడల నాస్నేహమంతయుఁ గోసివేసితిని. రమ్ము. కత్తి పుచ్చుకొన్నపుడు పాము బరిమీఁదఁ దిరుగునట్లు తిరుగు నీయొదువు నే నెరుగుదును. ఈనీ వేగమునకు మాంద్య మాపాదించుకత్తిదెబ్బలు నేను నేర్చుకొనియే వచ్చితిని. కాని యీయుద్ధము కృష్ణపక్షమనుకొని యీనాఁడు సిద్ధముగా లేను. అయినను రమ్ము

ద్వ్యాపీతకుఁడు: [ప్రవేశించి] ప్రభూ! ఆమె గొంతు సవరించుకొనుచున్నది. ఇంకను మొదలుపెట్టలేదఁట

వేనుఁడు: గౌతమా! జయము నీకే రావలయును. వేనుఁడే చనిపోవలయును. రా, పోదము

[ఇద్దరు నిష్క్రమింతురు]

ద్వ్యాపీతకుఁడు: వేనుఁడ ట్లననేకాని కత్తి చేఁబూనినంతనే యాయన కొడలు పొంగిపోవుచున్నది. అయ్యయ్యో! మరల గౌతమునకు గాఢప్రహారము తగిలెను. అతఁడు కూలఁబడినాడు

వేనుఁడు: [ప్రవేశించి] నాపొంగు నెంత కుదించుకొందమనుకొన్నను గత్తి పట్టినంతలో నెదుటివానికే దెబ్బ తగులుచున్నది. పాపము! గౌతముఁ డీసారి లేవలేఁడు

గౌతముఁడు: [ప్రవేశించి] వేనా! వేన! వేదఋషుల తపస్సు చెడిపోలేదు. నీవంటి పాపమూర్తి నేలపై నిలువ రాదు. ని న్నీసారి నిలువనీయను

[తెరలో]

ఓయీ! వేనమహారాజా! రెండుజాములు కాఁబోవుచున్నది

వేనుఁడు: ద్వ్యాపీతకా! ఆమెతో నింక నొక్కగడియ యున్న దని చెప్పుము. గౌతమా! రమ్ము [నిష్క్రమింతురు]

ద్వ్యాపీతకుఁడు: ఛీ! ఛీ! ఈదెబ్బయు గౌతమునికే తగిలెను. పాపము! గౌతమునియెడలు వసంతము చల్లుకొన్నట్లున్నది

వేనుఁడు: [ప్రవేశించి] నేను గౌతమునే చంపెదను. మరల నా రాజ్యము స్థాపించెదను. పారిపోయినవైన్యుల నందరిని పిలిపించి నామతము మరల నిలువఁ ద్రొక్కెదను

గౌతముఁడు: [ప్రవేశించి] వేనా! వేనా! ఇంక నీమతము నిలువనీయను. రమ్ము రమ్ము. వెనుక నాకు శత్రువు బాహువు నరకుదెబ్బ నేర్పితివి. జ్ఞాపక మున్నదా? దానిని నే నయిదు రోజులనుండి దివారాత్రములు సాధనచేయుచుంటిని. నీ కది సాధనలో లేదు. నిత్యసాధనచేతనే యది వశమగునది యని నీకుఁ దెలియును. నీవు చేసినయధర్మ మంతయుఁ బండి నది. ఇంతయధర్మము చేసిన నీచేతిని నరకెదను. చేతనైన చోఁ దప్పించుకొనుము

[తెరలో]

రాజా! రెండుజాములు సరిగా నైనది

ఒళ విలిప్తమైన నుండగా వేనుండు
సెలవులేదు లేదు సెలవు లేదు
ద్విజునిశాపవహ్ని భీకరంబయి దక్షి
ణాంసఘోరదళన మాచరించె

వేనుఁడు: గౌతమా! శ్రీధరునితల్లికై వారము నగముచేయనే చేసిన దోయి! రా! రా! నాబాహువు నీవు నరుకఁగలవా?

[గౌతముఁడు వేనుఁడు నిష్క్రమింతురు]

ద్యాషీతకుఁడు: [చూచి] ఆహా! [మూర్ఛ]

[తరువాత వేనుని మోయుచు గౌతముఁడు ప్రవేశించును]

గౌతముఁడు: ఆహా! మహావీరుఁడైన వేనుని నొకకృత్రిమముచేసి నఱకిన నాపాతకము పాయు నుపాయము లేదు

వేనుఁడు: మిత్రమా! పాతకము లన్నియుఁ జేసినది నేను. దానిఫలము నే ననుభవించితిని. నా దక్షిణబాహుదళనమున నీవు నిమిత్తమాత్రుఁడవు. ఇది యొకతపోమూర్తియైన బ్రాహ్మణునిశాపముచే నిదివఱకే తెగినది

ద్యాషీతకుఁడు: [లేచి] మహారాజా!

వేనుఁడు: ఛీ! ఛీ! అట్లనకుము. మహారాజును నేనుకాదు, పృథువు. నీవు పోయి పృథువును దీసికొనిరమ్ము

[ద్యాషీతకుఁడు నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు: అన్నా! నిన్నుఁ జంపుటకును నా ప్రాణము లాగినవి కావు. నా కాత్మబంధువును, మహాగాయకుని, సత్కవిని, మహాశిల్పిని నిన్నుఁ జంపి నేను లోకద్రోహినైతిని.

వేనుఁడు: నాయనా! అట్లు కాదు. నేను లోకకంటకుఁడను. సాక్షాన్మృత్యువను. దురాశాపిశాచావేశపరుఁడనై నీవు పూర్వము నాతోఁ జెప్పిన సర్వపాపములను జేసితిని. దానికిఁ బ్రతిక్రియ యీరీతి ననుభవించితిని. అందులో నాకుఁ బరమాప్తుఁడవైన నీచేతిలోఁ జావు పరమవాంఛ నీయమైనది

గౌతముఁడు: ఇంతటిమహాపురుషుఁడవు నీవీలోకమును వదలి పోవుచుండఁగా నే నేలాగున బ్రదుకుదును? [ఏడ్చును]

వేనుఁడు: మిత్రమా! ఏడువకుము. నామూలమునఁ జెదరి పోయిన పంచభూతములు వెన్నెలదారులలో మరల సర్దుకొనుచున్నవి. బిగ్గరగా నేడ్చి వానిని జెదరఁగొట్టకుము

[పృథువు అంగరాజు ద్యాక్షీతకుఁడు ప్రవేశింతురు]

పృథువు: [వేనుని సమీపించి] అన్నా! వేనమహారాజా! నా యవినయమును మన్నింపుము. నీదక్షిణబాహువు తెగినఁ గాని నీతో మాటాడ నని ప్రతినపూని యగ్రజుఁడవైన నీయెడ నాచేసినదోషమును మన్నింపుము

వేనుఁడు: ఓయీ! నీకు నా క్షమాపణ లక్కఱలేదు. నీవు సాక్షాన్నారాయణుఁడవు. భగవంతుఁడైన నారాయ

ణుఁడు లేఁడని నేను నాస్తికుఁడనై యున్నాళ్లు వాదించితిని. ఆ వాదనలోని కుతర్కము నాకు రాత్రి తెలిసినది. నాచుట్టును పెద్దసాలీఁడు గూడల్లినట్లు నన్నందులో నాశనము చేయ నేదో యొకపెనుభూతము కాచుకొనియున్నట్లు తోఁచి దానిపరమార్థము చివరకుఁ దెలిసికొంటిని. ఆసాలీని గూడు నాచేసికొన్నకర్మము. నన్ను నాశనము చేయవేచిన యా సాలీఁడే నారాయణుఁడు. ఎవనికర్మబంధముల వానిని త్రిప్పుచున్న నారాయణుఁడు లేఁడని వాదించి యిదివరకే తగినన్నియున్న త్రాళ్ళు వృథాగా వేనవేలు పెంచుకొని నేను చివరకుఁ గాలునేతు లాడకుండఁ జేసికొంటిని. దాని ఫలితము ననుభవించితిని.

అంగరాజు: చివరకుఁ దత్త్వము తెలిసికొన్న నీవే ధన్యుఁడవు.

వేనుఁడు: తండ్రీ! నమస్కారము. ఇదివరకు నాపలికిన మాటలు నాచేసిన తప్పులు సర్వము క్షమించుము

అంగరాజు: నాయనా! నీబుద్ధి పెడత్రోవపట్టినది కాని దాని నైశిత్య మప్రతిమానమైనదికదా!

వేనుఁడు: తండ్రీ! అనర్హుఁడనైనను నొక్కప్రశ్న యడుగుచున్నాను. నాతల్లి సునీథాదేవి యేమైనది? ఆమె నొకసారి అమ్మా! యని పిలిచి చేసిన పాపము లన్నిఁటికి నిష్కృతి చేసికొందును

అంగరాజు: నీవు పోనున్న లోకములలో నామెను జూతువు. నీ ఘోరకృత్యముల కామె యోర్వలేక నీవంటివానిని గన్న

యామెశీల మట్టిదో యను లోకమునింద పడలేక యామె యాత్మహత్య చేసికొన్నది

వేనుఁడు: అయ్యో! [మూర్ఛిల్లును]

గౌతముఁడు: ద్యాషీతకా! మొగముమీఁదఁ గొంచెము నీరు చల్లుము

వేనుఁడు: [సేదదేరి] పృథూ! నీ ప్రజనంతయు నానావిధముల నాశనము చేసితిని. బాధలు పెట్టితిని. వారిని నే నొకటి చేసి యొకటి చేయలేదా? ఈ మహాపాపిని నన్ను నీవు క్షమింతువా?

పృథువు: ఈయనంతమైన కాలమున నిట్టి వణువులు. అది యుఁగాక యిందుఁ జంపెడువాఁడెవఁడు? చచ్చెడువాఁడెవఁడు? ఊరకే భ్రాంతి కట్లు తోఁచును

[భూదేవి ప్రవేశించును. పృథువుతక్క నందరు నమస్కరింతురు]

అంగరాజు: వేనా! ఈమెయే రాజ్యలక్ష్మి. భూదేవి

వేనుఁడు: భగవతి! నమస్తే. పృథూ! పంచప్రాణములును గూడుకట్టి నాదక్షిణబాహుమూలమున నిలిచినవి. నా ప్రాణములు పోవుచున్నవి. నన్నిచటినుండి తీసివేయుము

భూదేవి: [తనలో] నా సఖులైన యనిలవతీ స్థలవతీ జలవతీ తేజోవతులు నాకు సర్వథా నేను కోరిన ట్లుపచరించిరి

[తెరలో]

ఓహో! వేనాసురదక్షిణబాహునిర్మథనసంజాత! పృథుచక్రవర్తి! వర్ణాశ్రమాచారరక్షాదక్షదక్షిణబాహు! వసుంధరాదేవీప్రాణవల్లభ!

నలుదెస లగ్నిహోత్రములు నాటిన ధూమము లావరించుచుఁ
దులకొస మందు సైనికులతోఁ జెడరేఁగిన వేను సైన్య గా
లులు విడిపోవుమార్గములలో నెదురై చనుదెంచి నీకు గా
లులు విసరెన్ సుశీతలములున్ బరివాసితముల్ ప్రమందముల్

పృథువు: ఇది యేమిధ్వని గాలిలోపొరలలోనుండి వచ్చుచున్నది?

భూదేవి: శ్రీధరునితల్లి గర్భస్థశిశువు నీకుఁ జైవారము చేయుచున్నది

వేనుఁడు: ఆహా! అందు కనియే కాఁబోలు నిదికూడ శ్రీధరునివాక్కువలె జిగిదేరుచున్నది.

అంగరాజు: ఎంతమంది వేనులు మాడ్చినను నీయంకురము లీదేశమునందు మాడిపోవు. చిగుర్చుచునేయుండును

భూదేవి: వేనరాజుమతమువంటి దుష్టమతములు వచ్చుచునేయుండును. పోవుచునే యుండును. పైని నిప్పులు ముట్టించి తగులఁబెట్టునేగాని యీలోపలి నిత్యమై పసిమి కల యీ యంకురములకుఁ జేటులేదు

వేనుఁడు: ఈ యంకురములపసిమి నిజముగా నెన్నటికిఁ జావదు. నేను కాచినయెండకే మాడని యీ పసిమి సనాతన

మైనది. నా కే తెలియలేదు. పృథూ! నే నీబాధ నింక నోర్చుకొనలేను.

పృథువు: ద్వాఃస్థితకా! నీవు వేనరాజును గొనిపోయి యా సుఖశయ్యయందుఁ బరుండఁబెట్టుము.

[ద్వాఃస్థితకుఁడు వేనునితో నిష్క్రమించును]

అంగరాజు: నాయనా! నీవు చక్రవర్తి వయితివి. ఇవే నాయాశీస్సులు. నే నింక నడవుల కేగుచున్నాను [నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు: చక్రవర్తీ! బ్రాహ్మణుఁడనైన నేను నీయాజ్ఞ పొంది తపస్సున కేగుచున్నాను [నిష్క్రమించును]

పృథువు: పెండ్లికూతురా! వసుంధరా! సిగ్గుపడెదవేమే? నీవు నాచిటికెనవ్రేలు పట్టుకొనుము. నన్ను సవరించుకొని యింతదూరము తెచ్చుకొని యిప్పుడు సిగ్గెందులకు? అదుగో! ఆకసమువంకఁ జూడుము.

గురువులలో నెల్ల గురుతముండు పవిత్రముతపోనిధి వశిష్ఠమునికి భార్య
కాంతవ్రతాపురోగణనీయ, మృతిసన్నిధానమానవుల కదర్శనీయ
రమణీయవైవాహసమయనూతనవధూతారుణ్యాజనపురోదర్శనీయ
సప్తర్షిమండలచ్ఛవివిహారనాయకమణ్యధస్థ్సాలలంబమానముక్త
అయరుంధతీనక్షత్ర మరసి చూఁడు
దూరమున నుత్తరమ్మున ధ్రువునిఁ జూఁడు
చారుజలజాతనూత్న కేసరము లంటి
వీచుచున్నది యీ వాయువీచి చూఁడు